

XIV. letnik.

Snopič 1.—4.

Časopis
za
zgodovino in narodopisje.

Izdaje
Zgodovinsko društvo v Mariboru.

Urejuje
Prof. Fr. Kovačič.

Maribor, 1918.

Tiskala tiskarna sv. Cirila.

Velecenjenim udom!

Z veliko težavo smo spravili v svet letnik XIV. „Časopisa“ radi vsakovrstnih, po vojni povzročenih ovir v tiskarni. Če pomislimo, da so se nekatere vrste tiskarskega materiala podražile že nad 600%, bo pač vsakomur razumljivo, da za udnino 5 K ne moremo dati „Časopisu“ večjega obsega. Sploh bi moralo „Zg. dr.“ s temi pičlimi prispevki delati prave čudeže: izdajati „Časopis“, množiti in vzdrževati muzej, knjižnico in arhiv, dajati pisateljske nagrade!

Da se društvu po vojni omogoči uspešno in obsežnejše delovanje, bo moral prihodnji občni zbor resno vzeti v pretres spremembo pravil, ki z nizko udnino že naprej zavirajo prosto pot delovanju v večjem obsegu. Svojo nezlomljivo voljo do obstanka, življenja in napredka moramo pokazati zlasti na kulturnem, znanstvenem polju. V tem zmislu prosimo in vabimo vse zavedne rojake, da pristopijo k društvu kot udje. Nadalje je pa potrebna tudi koncentracija duševnih sil, zato vabi „Zg. dr.“ slovenske učenjake in pisatelje, ki delujejo na zgodovinskem ali narodopisnem polju, da se zbirajo pod zastavo „Zg. dr.“, kolikor se njih delovanje nanaša na štajerske, koroške ali prekmurske Slovence. Zlasti si pa še naše društvo želi novih, mladih, čilih moči na znanstvenem polju. Žetev je velika, delavcev pa malo. Veliki in resnobni čas nam glasno kliče: Vsi na delo!

Uredništvo »Časopisa.«

Časopis

Ejavez

za

zgodovino in narodopisje.

— ❖ ❖ ❖ —
XIV. letnik.

— ❖ ❖ ❖ —
Izdalo
Zgodovinsko društvo v Mariboru.

— ❖ ❖ ❖ —
Uredil
Prof. Fr. Kovačič.

Maribor, 1918.

Tiskala tiskarna sv. Cirila.

Vsebina XIV. letnika (1918).

I. Razprave.

Stran

Mohorič dr. Fran, Dr. J. Radoslav Razlag	1
Kos dr. Fran, K zgodovini trga Žalca	57
Ilešič dr. Fran, Areh in druga svetniška lastna imena v mari- borskem okraju ⁴	71
Štrekelj Milica, Grad Ojstrica v Savinjski dolini	76

II. Izvestja.

Ilešič dr. Fran, Poročilo o slovenskih deželah iz l. 1818	90
Ilešič dr. Fran, Iz kroga Slomškovega prijatelja Marka Glaserja	98
Ilešič dr. Fran, Na trgatvi pri Marku Glaserju pri Sv. Petru po- leg Maribora	99
Strmšek dr. P., O kmetjskih vstajah v Studenicah	100
Ilešič dr. Fran, Verski motiv v pripovedki o kralju Matjažu	102
Ilešič dr. Fran, Marko Grošt	103

III. Slovtvo.

A.

Tomek Dr. Ernst, Geschichte der Diözese Seckau. Fr. Kovačič	104
Kadlec Dr. Karel, Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských. Dr. Fran Ilešič	113
Dr. Walter Schmid, Flavia Solva. F. K.	114
Dr. Artur Rosenberg, Beiträge zur Geschichte der Juden in Steiermark. Fr. Kovačič	115

B.

Carinthia	119
Carniola	121
Zeitschrift des Historischen Vereines	121
Národopisný Věstník českoslovanský	122
„Sirota Jerica“	123
Izdanja Jugoslavenske akademije v Zagrebu	124

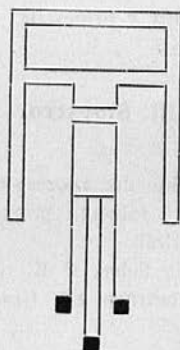
IV. Črtice.

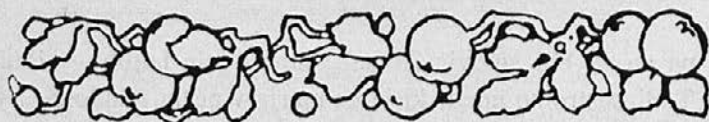
† Jireček dr. Jos. Konstantin. F. K.	126
Praznovorne navade ob suši. F. K.	127
Narodopisna izložba in narodopisni muzej v Zagrebu. Dr. Fr. Ilešič	128

V. Društveni glasnik.

1. Odborove seje in občni zbor	128
2. Novi udje	133
3. Umrli udje	134

VI. Poziv za Davorin Trstenjakov sklad.	134
---	-----

Dr. J. Radoslav Razlag.

Njegovo delovanje na polju slovenske književnosti in prosvete¹.

Spisal Dr. Fran Mohorič, Ljubljana.

I. Doma; v šolah; v poklicu; pogreb.

Dr. Jakob Radoslav Razlag slovi med prvimi buditelji, boritelji in veljaki iz dobe našega narodnega probujenja. Rojen je bil 12. julija 1826 v Radoslavcih v kmetski hiši, ubožni bolj kot bogati, o kateri tako lepo pevajoč nadaljuje dični naš pesnik Simon Gregorčič:

Kar mož nebesa so poslala,

Da večnih nas otmo grobov,

Vse mati kmetska je zibala.

Iz kmetskih so izšli domov. (Poezije II.)

Dr. Razlag je bil izmed šestero otrok najmlajši. Med njimi je bil najstarejši Jožef, ki je prevzel po očetu domačijo. Za

¹ Viri: 1. Slovenska Bčela: a) 1850/125. Jugoslovansko vseučilišče,

b) 1851/129. (Pesmarica).

c) 1852/142. (Zvezdice);

2. Ljubljanski Časnik, 104, 105 (Ljubav, pesem.)

3. Slovenski Prijatelj 1857. (Slovenski Pravnik.)

4. Novice: J. V. — Razlagu (1865/47).

5. Slovenski Narod: a) 1872/108—111 (zadeva Narodne tiskarne).

b) 1872/109: Govor o Prešernovem slavlju na Vrbi.

c) 1880/129: J. (Jurčič) Posmrtnica.

d) 1880/131 (Razlagov pogreb.)

e) 1880/132—134: Josip Cimperman:
Dr. Razlag — človekoljub.

6. Jezičnik (J. Marn) 1887/69: Dr. J. Radoslav Razlag.

7. Pravniki Slovenski, I—III 1870—1872.

8. Spomini, Dr. Josip Vošnjak II 8; 30, 37, 44, 53, 79, 81, 107, 135, 164, 174, 186, 190, 206, 214, 254, 262, I. 117, 130, 153, 155, 179, 229, 243.

9. Bleiweisov zbornik Matice Slovenske, 25, 224, 233, 239.

njim pa so še bili sinovi: Tomaž, Jurij — in Jakob — Radoslav. Tudi sestro so imeli, ki je pa umrla v nežni mladosti. Njegov ded¹ je na Ogrskem zapustil okoli več tisoč goldinarjev premoženja, za katero pa se Razlagova domačija ni vedela ali mogla uspešno pobrigati. Tudi poznejši odvetnik dr. Razlag se ni več pobrinil za stvar, ker se mu je zdela zastarana. O Razlagovih sorodnikih (dedu) na Ogrskem se je dalo le malo poizvedeti.

Razlagov rojstni kraj Radoslavci leži takorekoč v sredini Slovenskih goric, blizu Ljutomera v župniji Malonedeljski, v pokrajini krasnih slovenskih selskih imen, očitnih nositeljev in pomnikov starih slovenskih zadrug, o katerih selih tako navdušeno in zanosno peva Stanko Vraz (Djulabije II, 66):

O vi Godomerci,
Radoslavci slavni!
Vi ste glasno groblje
Od vjekova davni . . .

10. Vatroslav Holz: Spomini na znamenite može slovenske, 1892 (Trst.)
11. Dom in Svet 1899/321—324,
12. Ustna izveštja: † Drja Frana Munde,
13. Petra viteza Grasellija,
14. Poizvedbe nadučitelja Simona Cvahteta pri Mali Nedelji.
15. Slovenski Pravniki: Al. Hudovernik: Dr. Jakob Radoslav Razlag 1883/12,
16. Prostoslav Kretanov: Spomini na Josipa Cimpermana. Slovan 1913, 9, 11, 12.
17. Drja Pavla Turnerja (naknadna proizvedba tekom korekture).
18. Pisma Ernestini Jelovškovi (naknadno): 23 svojeročnih pisem drja J. R. Razlaga, podarila v spomin Josipu Cimpermanu dne 31./12. 1880 Ernestina Jelovškova, in sicer: 1874 1. 22/8, 2. 19/10, 3. 23/10; 1875: 4. 21/6, 5. 28/6, 6. 21/11, 7. 27/11, 8. 7/12, 9. A) 13/12; 1876: 9. B. 2/1, 10. 8/1, 11. 13/1, 12. 17/1, 13. 1/2, 14. 5/2, 15. 11/2, 16. 11/4, 17. 3/7, 18. 6/11; 1877: 19. 10/3, 20. 7/8, 21. 21/10, 22. 4/11; pisma hrani mestni arhiv ljubljanski.
19. Ernestina Jelovškova: Spomini na Prešerna.
20. Pismo Franu Levstiku 18/7 1862.

¹ Glej Razlagov samopis v izveštju Josipa Cimpermana Slov. Narod 1850/182—184 in v pismu Ernestini Jelovškovi (10) (naknadno).

O Razlagovih razmerah na očetovem domu v Radoslavcih nam je znano le prav malo, kar je sam ob priliki poročal svojemu zaščitencu Josipu Cimpermanu, o čemur več pozneje.

O nekaterih rodbinskih podrobnostih Razlagovih starišev poroča izvestje¹ nadučitelja Simona Cvahteta, kateremu gre hvala za te trudoljubive poizvedbe. Zaradi osebnih ovir piscu ni možno za sedaj nadalje zasledovati nekaterih Cvahtetovih podrobnosti, vendar so le-te dovolj pomenljive in zanimive, da se navajajo na tem mestu in zaslužijo nekaj dobrohotne pažnje.

Po tem izvestju je bil oče doktorja Razlaga malo premožen kmetovalec v Radoslavcih.

Ime mu je bilo Peter, materi pa Minka. Pri hiši so jih nazivali Grahovčevi, ker so se baje predniki bili že v 17. stoletju priselili iz Grahovega na Črnogorskem. Bojda je prvi Grahovec znal mnogo pripovedovati („razlagati“) o črnogorskih in sploh južnoslovanskih odnošajih, osobito o silovitih bojih s Turki in se ga je tako prijelo ime Razlag (razlagar).²

Že v štirinajstem, oziroma petnajstem letu svoje starosti je dr. Razlag zgubil roditelja. Ujna, sama neimajoča otrok, ga je vzela k sebi in prav materinsko skrbela zanj od osmega do šestindvajsetega leta. Sestra doktorjeve matere, imenom

¹ Na osebno prošnjo piščevo, ko so prošnje do nekaterih sorodnikov ostale brezvspešne.

² Samopis Ernestini Jelovšekovi (10). Kako ime je Radoslav? Ali niste nikoli čitali rodbinskega imena Radoslavljevič? V jugoslovanskih deželah to krstno ime ni redko in se okrajšano glasi Rajko. Razun tega imam samo še židovski imeni: Jakob in Jožef. Moj rojstni kraj se imenuje Radoslavje in je tjakaj prišel moj ded Irenej pred 120 leti iz Ogrskega, kjer je bivala naša rodbina med Slovenci šomodskega komitata in jo je možno zasledovati nazaj do leta 1620, v katerem letu je pridobil Ivan Jožef R. plemstvo. Rodovnik sega do mojega deda v letu 1749 in morebiti bi se dalo z malim trudom doseči zopetno pripoznanje plemstva. Toda ni pergament, ki plemeniti, marveč srce, in potem nimam nič otrok, zato bi ta stvar bila zame le zgodovinskega zanimanja.

Cecilija; je bila omožena z Andrejem Draškovičem, želarjem (malim posestnikom) v Bučkovcih tik malonedeljske cerkve (hišno št. 55).

Ker le-ta zakonca nista imela svojih otrok, sta vzela malega „Jakeca“ za svojega, ga lepo vzgojevala in pošiljala v šolo (malonedeljsko). Mali Jakob je kazal bistro glavico, zato sta ga dala šolat z namenom, da postane — duhovnik. Razlagova ujna je bila vestna in natančna gospodinja, ki je s paznim očesom gledala na hišni red. Vplivala je torej blagodejno na vzgojo in pouk svojega nečaka-rejenca.

Pozneje je prihajal večkrat sam, pa tudi z ženo obiskavat svoje dobrotne ujne in ju je sprejemala oba z vso prijaznostjo in pozornostjo. Umrla je, ko je dr. Razlag že bil mnogo let odvetnik v Brežicah.¹

Razlagova rojstna hiša ne obstoja več. Najstarejši brat Razlagov Jožef je domačijo prodal ter kupil v Sitarovcih od Krambergerjevih lepo kmetijo, kjer domuje zdaj njegov sin in doktorjev nečak Alojz Razlag, ki se je namenil šolanju, a popustivši šolske nauke postal dober kmetovalec, posebno konjerejec, ki se vdeležuje s svojimi konji raznih javnih dirk, kakor sicer tudi marsikateri konjerejec Muropoljčan. Oče mu Jožef Razlag je bil svoj čas narednik in je v naredniškem duhu vzgojil tudi svoje tri sinove, izmed katerih kmetuje Alojz doma, eden je umrl, eden (Jožef) je šel po svetu.

Razlagu ni tekla zibel v domu obilosti; zato je hodil ob svojem izučanju in svoji izobrazbi trnjevo pot slovenskega dijaka, samostojno zase skrbečega že v dobi učnih let. Vendar je porabljal pozneje malo svojo dedščino v to svrhu, da je v razširjanje svoje naobrazbe potoval v počitnicah skozi 6 let v Italijo, kjer je prežil 7 tednov, pač lep dokaz podjetnosti in stremljenja takratnega slovenskega dijaka.

¹ Ernestini Jelovšekovi: „Vidite torej, da ne spadam med tako malo ravnosrčne ljudi in sem bil raditega vesel, da sem mogel priti na svojo domačijo, kjer so ljudje na prvi glas vskliknili: „Hvala Bogu, da naš doktor spet domov pride!“

Začetne šole je pohajal pač v Mali nedelji, poslej nižje šole in gimnazijske razrede v Mariboru, naposled pa modroslovje in bogoslovje v Gradcu vstrajno, dosegel je dostojanstvo doktorja pravoslovja na graškem vseučilišču leta 1854 in se posvetil odvetniški stroki.

Dr. Razlag je bil štiri leta bogoslovec, a se je v tem času zasebno učil tudi pravoznanstva (Cvahte), kateremu se je posvetil.¹

Koncipijentoval je v Gradcu pri Blagotinšku-Kaiserfeldu, takrat že nemškostrankarskem veljaku, deželnem poslancu, poslej deželnem glavarju štajerskem.

V Kaiserfeldovi pisarni se je nekaj časa istočasno vežbal tudi poznejši odvetniški tovariš dr. Fran Munda (istotako štajerski rojak), ki je v visoki starosti umrl v Ljubljani, prosvetivši se kot dijaški dobrotnik z veliko dijaško ustanovo. Njega zahvaljujejo te črtice za nekatera ustna izvestja o osebnosti drja Razlaga. Leta 1862 je bil dr. Razlag imenovan od-

¹ Samopis Ernestini Jelovškovi (11): „V Gradec sem prišel s 17 leti v filozofijo, katero sem dovršil v 18tem letu; v 19, 20, 21 in 22tem sem končal študije v bogoslovju (tudi v Gradcu pod kardinalom Rauscherjem, takratnim škofom) in ker sem bil za ordinacijo premlad in me Rauscher vkljub mojim prav dobrim redom ni hotel poslati v avgustinej na Dunaj, da bi postal po petih letih doktor svetega bogoslovja, rekoč: „Slovenci nimajo prihodnosti!“ sem šel v pravoslovje in sem postal doktor pravoslovja. To dolgo učno dobo sem pridno porabil, od tod moje precej razsežno znanje slovanskih in romanskih jezikov in cel kaos knjig, katere sedaj v Brežicah pridno rabim, ker me manje zasegajo dnevna vprašanja.“

(15) Zakaj sem šel v bogoslovje? Moja nepozabljiva teta mi je dala takrat 80 fl na pot (v Gradcu se je moglo živeti z 12fl mesečno) in mi je naročila, učiti se sploh kaj temeljitega in naukov ne pretrgati ter ne iti v nobeno pisarno pred končanjem ukov. Duhovniki so mi potem težili sree, rekoč, da Slovenec (pred 1848) ne more dobiti druge službe, in ker se mi usoda takratnih graščinskih uradnikov, katero sem poznal že zdoma ni zdela zavidljiva, sem se dal vpisati v bogoslovje, postal ljubljeneec jako ljubeznjivega še živečega ravnatelja in se zato nisem mogel odločiti k popustitvi teh ukov, čeprav sem to nameraval vsako leto. Ko so mi pa prišli z nerazveznimi sponami, sem to s svojim absolutorijem v žepu pravočasno odklonil.

vetnikom v Brežicah. Takrat še namreč odvetništvo ni bilo prost poklic, marveč je bilo vezano na takozvano sklenjeno število (numerus clausus) in na oblastveno imenovanje.

Z drugimi malonedeljskimi veljaki na primer: z Božičem (umrlim leta 1915), Mihaličem, Kranjcem in drugimi je dr. Razlag občeval prijateljski in jih vnel za narodnost ter sodeloval pri taboru 1867 v Ljutomeru, kjer je bil predsednik in govornik.

Iz Brežic se je dr. Razlag preselil leta 1869 v Ljubljano, kjer je bil v kratkem pozneje za Hohenwartovega ministerstva imenovan deželni glavarjem (prvim slovenskim) za Kranjsko, katero dostojanstvo je pa zaradi nesoglasja s svojimi rojaki, čeprav v manjših podrejenih zadevah, kmalu odložil in se dne 29. marca 1877 preselil zopet v Brežice na svoje prvotno odvetniško mesto za stalno — po mnogih ljubljanskih razočaranjih.

Vrnivšemu se iz Ljubljane v Brežice je pa zdravje doktorju Razlagu pešalo. Nepoznajoč sam svojega opasnega bolehanja je umrl tukaj dne 5. junija 1880 ob 11. uri zvečer.

Slavljen in visoko spoštovan v okolišu svojega neposrednega stanovskega in javnega delovanja je bil pokopan ob tako sijajnem pogrebu, kakor ga dotlej še niso videle slovenske Brežice. Pogreb so vodili čatežki, pišečki in videmski župnik ter artička kaplana poleg vseh domačih brežiških duhovnikov.

Pogreba se je vdeležilo vse domače meščanstvo, uradništvo, okoliški župani, učitelji s šolsko mladino in ljudstvo od blizu in daleč iz vsega okraja in iz sosedne kronovine Kranjske; odposlanstva iz Štajerske, na čelu jim dr. Srnc in dr. Kočevar s pevci celjskega pevskega društva, odposlanstva iz Kranjske, med njimi zastopništvo narodnih poslancev, na čelu jim dr. Vošnjak, Pfeifer, Navratil, pevci in požarna bramba iz Krškega; odposlanstvo „Sokola“ in „Kola“ iz Zagreba; svak polkovnik Prieger in grof Attems. Venci so prišli od vseh strani, iz Štajerske, Kranjske in Hrvaške¹.

¹ Novice so prinesle samo (plačano!) naznanilo Razlagove smrti in njeno zahvalo ...

Na grobu je dr. Vošnjak govoril poslovnico drju Razlagu, proslavivši vse njegovo plodonosno delovanje za probujo, prosveto in povzdigo naroda, opomnivši neopravičena naltolcevanja, katera je moral prestati v življenju. Govoril je v dokaz, da se Slovenci hvaležno spominjajo svojih delavnih zvestih sinov in v zagotovilo, da ime drja Radoslava Razlaga ostane Slovincem sveto in nepozabljeno na vekov veke¹.

Smrt drja Razlaga ni prišla nepričakovano. Bolehal je že več let izza ljubljanske dobe, kjer je, kakor sam poroča leta 1877², predolgo pil smrdečo ljubljansko vodo in je njegov želodec bil še vedno nekoliko oslavljen, — toda nadeja se, da se to leto popolnoma okrepi, ker je večje sitnosti, hvala Bogu, že prebil . . . Dr. Razlag je bolehal in umrl za (želodčnim) rakom³.

Na vprašanje, ali je truden življenja, odgovarja dr. Razlag Cimpermanu (8. januarja 1876): „Nikakor ne, rad sem vesel in če me prezelo ne tero skrbi, spremlja me vsekdar najboljši humor“. In nadalje piše Cimpermanu (5. februarja 1876): „ . . . Vedno sem pridno delal in ohranil sem vedno mladostne ideale svoje, katere so mi kalili nekteri ljudje, toda vničiti jih niso mogli, dasiravno so mi precej ohladili ognjevitost za v-zvišene stvari. Naučil sem se namreč spoznavati, da je nespa-metno in protivno v svoji ljubezni do bližnika žrtvovati se za nevrednike, kateri človeka⁴ krivo umevajo in ostavljajo, da bi na stare dni zasmehovan, moral celo stradati . . .“

¹ Slov. Narod 1880/131.

² C i m p e r m a n Slov. Narod 1880 133.

³ Izvestje drja Munde. Ernestini Jelovškovi se zaradi zakasnelosti v odgovoru večkrat oprošča s svojimi posli in s svojo boleznijo — želodčnim katarjem, ki ga je težil že eno leto v Ljubljani in jo je povzročila „umazana Ljubljana, kjer že za dolgih let umira 49 od 1000 ljudi vsled vse okužujočih smradotokov“. Bolezen se boljša, . . . slabša, na zadnje nastopa ob „želodčni pokvari“ bruhanje krvi. Vsako razburjenje mu škodi, ker se mu izliva žolč v želodec, dobiva dispepsijo, to je pokvarjenje želodčnega soka. Ob priliki se hoče na Dunaju dati preiskati od zdravnika-posebnika (6,9 B. 14, 16, 17, 19, 20—22 in dr.)

⁴ Ernestini Jelovškovi: Vprašate, ali sem truden življenja? Nikakor ne, rad sem vesel in če nimam preveč skrbi, sem vedno pri

„Moja dušna delavnost se zatorej že pol leta ozira bolj na znotraj in menim, da je tako prav, dasi obračam vedno svojo pozornost tudi na dnevna vprašanja. Od tod izvira moja pomnožena ljubezen do mojih dreves i. t. d., katera niso kakor ljudje, in poleg njih in svojih priprostih opravil si dušno nekoliko odpočivam; a če me kedaj zopet pozove domovina na drugo delo, staviti jej hočem z nova na razpolago slabe svoje kreposti.“

Kot kmetski sin je dr. Razlag ljubil kmetijo. Pozneje kot kmetski poslanec je imel v pretežni meri zastopati kmetske težnje. To mu je bilo tem lažje, ker je kot odvetnik v Brežicah imel tukaj in zlasti v sosednem Čatežu na Kranjskem obsežno kmetsko posestvo, kateremu se je posvečeval z vso ljubeznijo kmetskega sinu in ki mu je prinašalo mnogo utehe in idiličnega razvedrila v dneh osebnega razočaranja po vrnitvi iz Ljubljane.

O svojem kmetskem gospodarstvu poroča dr. Razlag v mnogih pismih Ernestini Jelovšekovi, med drugim, da je naročil na stotine hišic za tičke na čatežkih posestvih in kako so mu hvaležna drevesa, . . . bolje kakor ljudje i. t. d.

Pisal je tudi v domače časnike kmetsko-gospodarske članke o gospodarskih rečeh, n. pr. o sadjereji v 1. letniku (1867) „Slovenskega Gospodarja“, podpisovaje se: „Dr. R.“ — kmetovalec. Razlagova posestva so prešla na njegovega sorodnika.

Ostal pa je tudi poslej v narodnem delu v svojem ožjem delokrogu odvetniškem — mož poedinec. V prve vrste bojevnikov ga domovina ni več pozvala in poznajoča njegovo bolezen, ni več smela pozivati. Pa saj mu je še tako ostala za vedno na dolgu pripoznanje in odlikovanje za nesebično, vnemnajboljšem humorju! Upam v spomladi in v poletju dobiti pri mojih gospodarstvih mnogokaj zabave in bom v božji prosti naravi prav zadovoljen. Morebiti še pride čas, ko stopim zopet z večjim veseljem v politični tir, za sedaj sem hotel počiti, ker bi kranjskemu nadbogu in njegovemu pripadništvu pri svojih nepremeljivih nazorih pač ne mogel pogoditi ničesar prav. (Prilicno enako poroča Cimperman.)

no in neutrudno delovanje v dolgem času njegovega znamenitega, plodonosnega in domovino proslavljajočega življenja, katerega sebepozabno in sebezapostavno stremljenje se je stopnjevalo in osredotočilo v nevenljivem in neminljivem pozdravu in geslu: Bodi zdrava domovina!, geslo, ki ga je dvignila in povzdignila Ipavčeva glasba na višek slovenske zavednosti in ga zakoreninila v vsakem vernem slovenskem srcu.

Ožjim krogom in prijateljem ni ostala prikrita nevarnost bolezni drja Razlaga, saj je bil med njimi tudi zdravnik dr. Vošnjak in drugi. Le Razlagova neizrabljena trdna narava je premagovala tako dolgo napade ostre bolezni, da je dosegel starost 54. let.

Slovenski živelj je bil hvala Bogu takrat že v širši javnosti in pri poedincih vedno rastočega razumništva že tako ojačen, da Razlagova smrt ni več delala nevarne praznote v vrstah narodnih prvoborcev,¹ zlasti, ker že dobršni čas Razlaga ni bilo več v neposrednem delu v teh vrstah; odstopil je sam koliko koliko utrujen, še več pač razočaran, na stran, ne na zadnje tudi zaradi telesne bolezni, pripravljen, da popolnoma okrevajoč zopet stopi na poziv v prve vrste. A pri zavrtni njegovi bolezni bi bil tak zopetni nastop moral le pospešiti njegovo smrt.

II. Pregled Razlagovega delovanja.

Delovanje drja Razlaga je bilo za njegovo dobo jako obširno, raztezajoče se deloma na stroke povsem neobdelane pred njim in dolgo za njim.

V glavnih potezah je uvaževati njegovo delovanje;

I. na polju slovenske književnosti in prosvete sploh;

II. zlasti na polju pravdoznanstva, kot najbližjem delokrogu njegovemu poklicu;

III. delovanje v javni borbi za zaščitbo slovenske zemlje in njene pravde na političnem polju;

¹ Pač pa veliko in dolgo nenadomestno vrzel na pravniškem polju o tem več pozneje.

IV. in končno delovanje drja Razlaga—človekoljuba.

I. Na leposlovnem polju se javlja delovanje drja Razlaga v mnogih člankih, objavljenih v skoraj vseh takratnih slovenskih listih. Vsa delavna mladost Razlagova je posvečena v prvi vrsti leposlovju in prosveti. Zaslužno delo bi bilo, zbrati in časovno razvrstiti vse Razlagove članke, vendar se je za enkrat omejiti samo na nekatere izglede. V Slovenski Bčeli 1850: Vseučilišče jugoslavensko i. dr.; v Slovenskem Prijatelju 1857: Odprto pismo za izobraževanje mladine v srednjih šolah na podlagi poduka staroslovenščine,¹ ilirščine in vseh slovanskih narečij; v Drobtinah (1858), in zlasti v Novicah (1861): O narodni omiki in podučevanju mladine v narodnem jeziku; (1862) o umnem gospodarstvu, (1871) so objavljeni njegovi pomenljivi govori: Jugoslovanski program (na zborovanju Slovenije v Ljubljani); o samostalnosti ženskega spola i. t. d. in končno jih je več v Slovenskem Narodu.

2. Dr. Razlag se je bavil v mlajših časih tudi s pesništvom. Izmed njegovih pesmi sta nam posebno priljubljeni pesmi: Domovini (Bodi zdrava domovina, mili moj slovenski kraj) v krasnem napevu Ipavčevem, in Sirota (Mati ziblje, lepo poje...), ki je znana po istotako krasnem napevu. Obe pesmi sta tiskani v prvem letniku Zore 1852 z mnogimi drugimi; tudi drugi letnik Zore (jugoslavenski zabavnik) 1853 je prinesel več Razlagovih pesmi. Nekaj jih je prinesla tudi Slovenska Bčela in drugi listi. Z zbranjem in novim izdanjem Razlagovih pesmi bi se oživila mnoga rodoljubna pesem. Seveda je pesmi treba presojati z merilom takratnega časa. Z malimi izpopolnki bi se čitale tudi danes s pridom.

¹ Prav mučno čitamo posej pri drju Vatroslavu Oblaku nauk, da naj se staroslovenščina na srednjih šolah opusti, ko je vendar staroslovenščina glavni temelj za razumevanje sedanje slovenščine in vseh slovanskih jezikov, kar je pač najbolje vedel — Miklošič.

3. Dr. Razlag je izdal tudi nekaj samostojnih leposlovnih knjig:

Zvezdice. (V Gradcu. Tiskom Tancerovim 1851.) Geslo jim je Draškovičeva kitica:

Srdeca nikako nedajmo tujini,
Dužni smo sve davat domovini,
Ova mati nás je odgojila,
Njezin je naš život bratjo mila!

Zvezdice obsegajo dvanajst „zvezdic“, rodoljubnih budnic v nevezani besedi, s katerimi bi se prav znamenito okoristili naši Braniki.

Zora, jugoslavenski zabavnik za godinu 1852. Od Radoslava Razlaga i Ivana Vinkovića. U Gradcu, tiskom Tancerovim. (178 strani male 8^e.) Obsega: koledar, z zgodovinskimi „pazkami“ in mesečnimi imeni: sečenj - sredozimen - leden; veljača - pozdnozimen - unor; ožujak - ranoživen - brezen; traven - sredoživen - duben; svibenj - pozdnoživen - kveten; lipenj - ranoleten - červen; srpenj - sredoleten - červenec; kolovoz - pozdnoleten - srpen; rujen - ranojesen - zaři; listopad - sredojesen - říjen; studeni - pozdnojesen - listopad; prosinec - ranozimen.

Iz Razlagovega peresa so črtice: Divotvornost (romantika); Životopisi (kratki životopisni pregledi) po azbučnem redu: dr. Janez Bleiweis, Cafov Oroslav, Cegnar Franjo, Cigale Matevž, Ciringar Jernej, Dainko Peter, Einspieler Andria, Francelj Jernej, Janežič Anton, Košar Jakob, Krempelj Anton, Kvas Kolman, Macun Ivan, Majar Matia, dr. Miklošič Franjo, dr. Murko Anton, dr. Muršec Josip, Navratil Jovan, Pintar Lovre, dr. Prešern Franjo, Raič Božidar, Robič Matia, Rudmaš Simon, Simonič Franjo, Slomšek Anton, Toman Lovro (dovršeni slušatelj prava), Tosi Josip, Trpinc Fidelis, Trstenjak Davorin, dr. Vogrin Lovre, Vraz Stanko († 1851). Slavjanske domorodkinje: Lavoslava Kresnikova, Josipina Turnogradska, Vekoslava Oblakova, Ljudmila (I. L. G.....kova) z bodrenjem: Ne opešajte, sestrice drage, dok vam se nevenča glava cvetjem belo-

modrim in rdečim za rodoljubja zasluge. Te životopisne črtice so prave budnice, ki še sedaj v nemajo čitatelja. Prav zanimive so: Starožitne črtice (o slovanskih imenih širom sveta in Listine; Mirovni shod (mirovna sodišča); Narodne pripovedke o Vilah, o zvezdah, Pozoj, Modros, Krstnici, o risu, o cvetenju penez, o vremenu, in končno pesmi, med njimi: Domovini in Sirota, Jedinici (ta pesem v cirilici)¹.

Ђopa-Zora jugoslavenska (Tečaj II. U Zagrebu, tiskom i troškom Franje Župana. 1855. Duhu otca uzajemnosti slavjanske prosvetjuje izdajatelj.) Iz peresa drja Razlaga so sestavki: Uvod; — (mesečni) Pametar (Pamjatanik v cirilici) z mesečnimi imeni; Slavjanska azbuka; ede najst pesmi. Razun Razlagovih sestavkov obsega knjiga (228 strani srednje osminke) še sestavke Božidara Raiča, Vvod v slovnico vseslavenskuju, Ciril in Metod, prvaja veroučitelja slavenskaja, črtica o vseruskoj Carevinje (v cirilici); Cafova: O glagoléh (slovnica). Josipine Turnogradske povesti: Tverdislav, Rožmanova Lenčica. Drja Lovra Vogrina: Narodnost i vera. Drja Lovra Tomana: Milotinke, prorokbe in plamice. Pesmi Jos. Radonieviča, Davorina, Pesem Milice Ž: Želja za otroškimi letmi. Dve iz nemščine poslovenjeni pesmi Lavoslava Kordeša, K. P.: Bolgarska djevojka i njezina kletva (v cirilici), A. Brliča: Srbske narodne pjesme iz Slavonije (v cirilici); vsebina Zore jugoslavenske je za tisti čas naravnost znamenita. Celjska slovenska Bčela je pisala o nji navdušeno, Ljubljani ni ugajal jezik.

Pesmarica. Gradec 1863. Zbirka najbolj priljubljenih pevanih pesmi slovenskih, srbohrvaških in inoslovanskih, med

¹ Knjiga obsega še: Božidara Raiča: Erbosajdan, narodna povest, izvorna; Lovreta Tomana: Milotinke, dvojne, ene v latinici, ene v cirilici; Vlastenca Ivana Vinkoviča: Minka, junačka deklica (v distihih, in končno: Lovreta Tomana: o glasju z namero na oga, -ega, -iga i. t. d.

njimi nekatere v cirilici. Drugi pomnoženi natis v Mariboru 1872. Ta knjiga je bila med vsemi slovenskimi knjigami najbolj priljubljena in razširjena. Ona je nesla milino slovenske, jugoslovanske, tudi marsikatere inoslovanske pevane pesmi, umetne in narodne, med najširše sloje slovenskega ljudstva. Beseda pesmi je bila ob enem nositeljica njenega napeva. Pesmi te pesmarice, oživljene po narodnih in ponarodelih napevih so zbudile največ slovenskih src. In ni je bilo veselice, ne svatbe, ne gostije, kjer bi ne imela končno glavne besede Razlagova pesmarica; nositeljica slovenske pesmi je romala od hiše do hiše, od roke do roke — knjiga slovenskega veselja in navdušenja. Pozneje, ko se je slovenska skladba povzdignila na preglasbenje celotne pesmi, takrat je začela pojemati slava (prav naravno) Razlagove pesmarice med višjim razumništvom, a med narodom se je še dolgo vzdržala in se vzdržuje deloma še dandanes. V devedesetih letih je Dragotin Hribar izdal pomnoženo pesmarico, ki pa je že tudi pošla in je deloma pripravljena že nova izdaja. Leposlovno delovanje drja Razlaga je bilo torej za takratne razmere jako živahno in plodovito. Glavna struna njegovemu leposlovju je rodoljubje v najlepšem pomenu besede in vsebine. Njegove zanosne budnice so navduševale in dvigale Slovence k vsestranskemu duševnemu delu in stremljenju. Kakor so največje zavzetje povzročile Koseskega rodoljubne himne, kakor so si pridobili pozornost Tomanovi: Glasi domorodni, tako je Vila rodoljubka blagodejno navdahnila tudi Razlagove rodoljubne pesmi v vezani in nevezani besedi (zvezdice), Koseskega slavospev slovenskemu oratarju: Kdo je mar? in Razlagova pesem domovini: Bodi zdrava domovina, mili moj slovenski kraj! ste našli svojega skladatelja in dosegli trajno slavo v Slovencih.

Ljubezen do rodne grude in rodnega jezika, ljubezen do vseh slovanskih jezikov in do leposlovja je v Razlagu zbudil pač že največ krajan Anton Krempf (rojen 1790, v Črešnjevcih pri Svetem Petru v Gornji Radgoni, od leta 1836 do smrti 1844 župnik malonedeljski [torej Razlagov] ob istem

času kakor v sosedni župniji ljutomerski sloviti rodoljub in stric Stanka Vraza, Miha Jaklin (sprva župnik pri Svetinjah, pod katero župnijo spada Cerovec, rojstni kraj Stanka Vraza); Krempljeve Dogodivščine štajerske zemlje so pač neposredno vplivale na mladost drja Razlaga, zlasti pa tudi ne manj osebno in knjižno delovanje slavnega ilirskega pesnika Stanka Vraza¹ -- Razlagovega krajana. Ilirska ideja je sploh v štajerski sosesčini našla ugodna, sprejemljiva tla, zato se ni čuditi, da je bil mladi Razlag ves zavzet za ilirščino in književno delo med Slovenci in Hrvati. Zato je njegovo jezikovno bližanje ilirščini povsem naravna prikazen. Z Majarjem, Raičem, Cafom se je sploh pojavilo živo stremljenje za obćim »slavenskim« jezikom (primerjaj uvod v slovnico vseslavjanskuju, Zora II, Majerjevo vseslavensko slovnico i. t. d.). V Zvezdicah, v Zori (I, II) se je trudil pisati zblizovalni jezik, kar mu je vzbudilo odpor na Kranjskem in mu rodilo očitek, da piše „lunin“ jezik. Poslej se je dr. Razlag sam pridružil Novicam, ki so bile dolgo časa središče vsega slovenskega duševnega in književnega poleta.

Dr. Razlag je bil v zdatni meri več vsem slovanskim jezikom, tako da je mogel čitati knjige vseh Slovanov; v prvi vrsti seveda je bil srbohrvaščini več popolnoma.

Užival je vsled svoje vsestranske, malokomur drugemu dostatne naobrazbe, zaradi svojega književnega in javnega de-

¹ Samopis Ernestini Jelovškovi po smrti njene matere (12): „Moram Vas prositi, da pridno zapisujete beležke o svojem očetu drju Prešernu, ker Vas to spravi na druge misli in s tem temu mnogozaslužnemu možu pripomorete do nekoliškega zadoščanja po njegovi smrti. Nisem ga poznal osebno, pač pa sem se sešel leta 1847 na svojem potovanju v Italijo nek večer slučajno s Kastelicem pri „Slonu“, katerega sem poznal po Čbelici. Stanko Vraz pa je bil moj prijatelj, s katerim sem bil zadužič v moji domačiji leta 1849. Njegova in Miklošičeva zibelka je stala oddaljena tri ure od moje. Razun tega je domneval v meni najti gorečega slavista. Tudi v Zagrebu sem ga obiskal, ker sem svojih 16 počitnic pridno uporabljal za izlete, saj me je moja ljuba teta Cecilija Draškovičeva obilo oskrbela z gotovino, me dala šolati od osmega leta, radi češar sem izgotovil prej kakor marsikateri meščanski otrok, čeprav sem dovršil tri „fakultete.“

lovanja kakor zaradi svoje blagodušnosti in človekoljubnosti splošen ugled in njegovo ime je bilo pripoznano in češčeno pri mladini, pri prosvetljencih in v širših zavednih slojih priznavano in češčeno, zlasti tudi na bližnjem in sosednem slovanskem jugu, kakor malo drugih slovenskih imen.

Če je Jurčič, pišoč posmrtnico drja Razlaga (Sl. N. št. 129 l. 1880) pisal, da Razlagova smrt ni dela nijedne praznote v vrstah narodnih prvoborcev, je ta beseda pač mišljena le z ozirom na javno politično polje.

V enem oziru pa je zapustila — ne Razlagova smrt sama, pač pa že njegov odstop iz javnega delovanja, za seboj veliko vrzel in praznoto ali celo nedostatek, ki ga je moglo premostiti še le desetletje našega narodnega življa, namreč vrzel, praznoto in nedostatek na polju slovenskega pravoznanstva. Z letom 1869 so se ustanavljali po vsem avstrijskem svetu pravoznanski, strokovni listi, češki, poljski, hrvaški. Da se je zbudil tudi Pravniki Slovenski, je zasluga edinega drja Razlaga in sicer niko-gar med Slovenci.

Že koncipient v Gradcu se je dr. Razlag-samouk pripravjal za slovensko besedo na polju pravoznanstva, zlasti za slovensko uradovanje v slovenskih deželah. A slovenska zemlja je bila glede slovenskega pravoznantva takrat pusta in prazna, — edini spomin na slovenska pravoslovna ustna predavanja v Ljubljani je živel, pisanega ali tiskanega, drugim pristopnega slovenskega, pravoznanskega gradiva pa ni bilo.

In predno je stopil z odvetniškim dostojanstvom na slovenski svet, pripravil je — sebi in drugim odvetnikom Slovincem pripomoček za slovensko uradovanje v svojem poklicu, leta 1862 je spisal navodnik za odvetnike, notarje in sodnike za zasebno in uradno poslovanje, za pravnike in nepravnike Slovenski Pravniki, kratke povzetke zakonov in obrazcev za pravne posle, občanom, županom, pravosodnikom, biležnikom, sodnikom in uradnikom sploh, navodilnik za slo-

vensko uradovanje na polju pravoznanstva v vseh praktičnih strokah in ž njim takorekoč ustvaril, zlasti pa organizoval in povzročil ter omogočil slovensko uradovanje, ki se še v današnjih dneh ni vspelo za nič višje in ga skušajo v zadnjih letih žalostnih naših razmer ob brezbriznosti, ali kakor nekateri trde, celo s tiho popustnostjo nekaterih naših veljakov, utesniti na vseh koncih in krajih.

S svojo knjigo je dr. Razlag še le ustvaril slovenskega odvetnika, notarja, župana in kolikortoliko notarja, ki je imel sedaj pravi dejanski pripomoček za slovensko uradovanje. Na tej podlagi je bilo mogoče drju Dominkušu in doktorjema Srncema na Štajerskem zahtevati slovensko uradovanje z vlaganjem slovenskih vlog in premaganjem upirajočega se birokratizma.

Dr. Razlag pa ni ostal samo pri svojem navodniku. Hotel je povzdigniti slovensko pravoznanstvo na višjo znanstveno stopinjo. Zato je ustanovil strokovni pravoznanski list: *Pravnik Slovenski* (brata češkemu, poljskemu in hrvaškemu Pravniku) z letom 1870 in ga izdal tri letnike do 1872 in se pripravljaj tudi na četrti letnik, kakor to potrjuje vabilo na naročbo za leto 1873: „Pravnik Slovenski bode poskusil izhajati tudi IV. leto ... V imeniku naročnikov se pogreša marsikatera mlajša, pravniško izobražena moč, akoravno smo ponujali list samo za eden sestavek. Kdor se poganja za uvedbo slovenskega jezika v javno življenje, mora delati in narod podučevati, ker se nam sicer lahko očita, da zato nismo zreli. Priznavati pa moramo, da se pri nekaterih sodiščih rabi slovenski jezik brez ovir, med tem, ko drugi še zapisnike v kazenskih rečeh stanovitno spisujejo le v jeziku, strankam nerazumljivem.¹ Naš list je namenjen strokovnim vajam v pravniškem poslovanju in vsakdanja potreba naj ga priporočuje. Ako torej edini pravniški listič ne najde zadostne podpore, naj kdo drugi začne izdavat dru-

¹ Kakor danes na Štajerskem in Koroškem, pri upravnih oblasteh tudi na Kranjskem.

gega, kateremu se bode rad umaknil (!)⁴. To je bila beseda labudnica Slovenskemu Pravniku. Ni se našel, ni ga bilo, kdor bi tega nadaljeval ali drugega ustanovil. V tej stroki so tudi drji Zarniki, Costi itd. vsi od prvega do zadnjega popolnoma odrekli. In poslej je bila pravoznanska tema bolj kakor prej, ko je ugasnila vodilna luč drja Razlaga. Niti „Pravniško društvo v Ljubljani“, katerega član je izdajatelj Slovenskega Pravnika - navodnika - dr. Razlag bil že leta 1862 - ni imelo moči in dovolj pravniškega razmaha za izdajanje pravniškega lista. Za njim je celo desetletje ostalo pravoslovje na Slovenskem neobdelano. Mesečnik Pravniki Slovenski je prinašal važne slučaje iz pravosodja, pa tudi znanstvene, vsega uvaževanja vredne razprave znamenitih pravnikov (dr. Laitmaierja i. dr.); prinesel je tudi prvi začetek (odhodnico) sloveče pozneje Iheringove knjige: *Boj za pravo (der Kampf ums Recht)*¹. Članke narodnogospodarske vsebine je pošiljal sedanjí predsednik „Zg. dr.“ dr. Pavel Turner, ki je takrat študiral v Londonu. Članki so objavljeni z označbo — n.² Sicer pa izkazuje skromno število le prav polagoma se razvijajočih pravniških sotrudnikov, tako da je ogromno delo čakalo urednika samega in je moral večino gradiva oskrbovati sam. Za izdajo takega lista je bilo treba vse ljubezni za stvar, vsega navdušenja za slovenstvo, a vse to je bilo razpoložno samo pri enem edinem — drju Razlagu. Slovenski Pravniki (navodnik) in Pravniki Slovenski so skrajno redke malopristopne knjige za spoznavanje razvoja slovenskega pravoznanstva velepomembni in poučni, zlasti za mladi pravniški naraščaj, na drugi strani pa ima tvarina mesečnika Pravnika Slovenskega po večini še danes svojo veljavo in merodajnost, zato je pač živa potreba seznaniti sedanost s pregledno, po

¹ V poročilu takratnega pravoslovca Lovra Baša, kateremu je dr. Razlag za nje poslal nagrade 20 K.

² O delu in njegovi plači. 1870/97.

O porabi. 1871/6, 33, 68.

posameznih odstavkih urejeno vsebino starih stebrov slovenskega pravnštva, in ne dvojim, da bo naša sodna raba med gradivom našla še mnogo zaslombe in spodbuje.

Najobsežnejše in največ življenjske dobe in moči zavzemajoče je bilo Razlagovo delovanje na javnem polju za probujno, zaščitbo in osamosvojitveno narodovo. Za podrobno vsestransko obdelavo te velike tvarine je treba posebnega samospisa. V obsegu pričujoče razprave je moči podati le pregled in nekaj posebnih pojavov.

Meseca junija 1862 je bil dr. Razlag imenovan odvetnikom v Brežičah in njegovega imenovanja so se veselili vsi rodoljubi, zanašajoč se, da bo marljivo delal na narodnem polju in da ga pri prvi priliki volijo za poslanca. Slovenci na Štajarskem so 20. marca 1861 izvolili sodnega pristava Miho Hermana poslancem in je tačas nekdo v Novicah grajal slovenske volilce, češ, da so si izvolili nemškega uradnika, toda s svojim govorom 16. marca in s predlogom, naj se uvede slovenski jezik v šole in urade, je Herman postal najpriljubljenejši slovenski poslanec in najboljši zagovornik pravic slovenskega naroda.

Leta 1862 je bil dr. Razlag prvič postavljen kandidatom za deželnega poslanca v celjski skupini, sestavo volilnega oklica je prevzel dr. Josip Vošnjak. Dr. Razlag, takrat še kancipijent v Gradcu, ni prišel ali ni imel poguma priti na volilni shod, čeprav ga je vabil sam dr. Štefan Kočevar. S svojo simpatično osebo in zavzemajočo zgovornostjo bi si mogel pač pridobiti zaupanje marsikaterega volilca, za sedaj je ostal v manjšini nasproti — grajščaku Resingenu.

V drugič je bil dr. Razlag postavljen kandidatom po odpovedi celjskega odvetnika Mörtla za nadomestne volitve 14. decembra leta 1863. Prišel je — takrat že odvetnik v Brežičah — na Zidani most na shod ter se predstavil volilcem sam, a Celjani so mu postavili nevarnega protikandidata, okrajnega predstojnika Lichteneggerja, ki je bil svoj čas komisar v Zagrebu in se znal prikupiti županom celjskega okraja. Lich-

tenegger je res zmagal s 115 glasovi, Razlag je ostal v manjšini z 99 glasovi.

Po smrti Lichteneggerjevi ob novih volitvah 16. januarja 1865 pa je bil dr. Razlag izvoljen z vsemi 223 glasovi enoglasno in se z naprej bojeval v deželnem zboru štajerskem s Hermanom in Vošnjakom roko v roki za narodne pravice proti zakrknjenosti nemške večine zlasti že novembra tega leta k septemborskemu manifestu, izrekujoč se za federalistično osnovno Avstrije. Takrat sta si stala bivši šef, odvetnik Blagotinšek-Kaiserfeld, leta v družbi Waserja, in dr. Razlag nasproti. Na Kranjskem je predlagal Bleiweis zaupnico Belcrediju, ali njegov predlog je bil odklonjen s 17 proti 11 glasom.

Začetkom leta 1866 so Slovenci dosegli ukaz na vse c. kr. okrajne urade na Spodnjem Štajerskem, pozivajoč se na ministerski ukaz 15. marca 1862 št. 1865, da imajo, kadar to zahtevajo jezične razmere ali žele stranke, zapisnike in uradniške opravke sestavljati v slovenskem jeziku.

Leta 1867 nahajamo drja Razlaga zopet med novoizvoljenimi deželnimi poslanci v družbi Mihe Hermana, drja Preloga, Lipolda, Lenčka in Raka in drja Vošnjaka ter dr. Dominikuša. V četrti seji sta bila predlagana kot delegata v državni zbor Herman in dr. Razlag, Nemci so izvolili Lenčka in Lipolda, ki sta se opovedala, pa deželni zbor odpovedi ni odobril (na Stremayrjev predlog.)

Po nesrečnem dualizmu 1867 je prišel zakon o pravici združevanja in shodov — nastopila je doba taborov. Prvi tabor je bil leta 1868 9. avgusta v Ljutomeru¹. Predsedoval mu je

¹ Dr. Razlag je po izvestju g. Cvahteta prijateljski občeval z Malonedeljskimi veljaki, kakor z Antonom Božičem (umrlim jeseni 1914), z Mihaličem, Kranjcem in drugimi in jih v nemal za narodnost. Anton Božič je, domnevajoč Razlagovo rojstvo leta 1834 mislil na potrebo proslavitve osemdesetletnice Razlagovega rojstva, pa zaradi raznih krajevnih neprilik in svetovne vojske ni prišlo do ničesar dejanskega. V resnici je bila 80 letnica Razlagovega rojstva že leta 1906, a nikdo se je ni spomnil, niti slovensko pisateljsko društvo ne, tako da je rojstna hiša Razlagova ostala dosedaj brez najskromnejše spominske plošče z napisom, da se je v njej rodil velik slovenski rodoljub dr. Razlag. Želeti je, da dosedanjo nebrižnost sijajno popravi bližja bodočnost vsaj ob stoletnici Razlagovega rojstva.

dr. Razlag, ki je sam imel govor o narodni celokupnosti in narodnih pravicah in je govor bil sprejet z burnim odobranjem, tako da je navzoči Jurčič vskliknil: „Led se že taja, zdaj smo na dobrem!“ Še tega leta 6. septembra se je vršil tabor v Žalcu. Dr. Razlag je govoril o potrebi slovenskih kmetijskih šol. Nameravani koroški tabor v Bistrici pri Pliberku 29. septembra je bil prepovedan, 18. oktobra se je vršil tabor v Šempasu na Goriškem. Pri bojih v deželnem zboru leta 1868 so dr. Razlagu zamerili,¹ da se je odpeljal domov v Brežice in tega leta je tudi odložil predsedništvo Narodne tiskarne, ki je prišla zaradi neplačane menice po 2000 K v zadrego. Leta 1869 so se nadaljevali tabori, 25. aprila v Brdu na Goriškem, 17. maja v Vižmarjih, kjer je terjal Bleiweis: „Dajte nam Slovenijo!“, kjer je govoril dr. Razlag, kjer pa zborovalci niso pritrdili njegovi resoluciji, da bi se postavil most med Sevnico in Kranjskim, ker so se menda bali stroškov, 8. avgusta v Ormožu, kjer je govoril dr. Razlag o šoli in Božidar Rajč dosegel sijajni največji, govorniški uspeh s prisego naroda, iskreno brez stranu ljubiti dom in rod do črnega groba.

Ker so Slovani in zlasti Slovenci pri volitvah dosegli zdatne, Nemcem neprijetne uspehe, so skušali Nemci te uspehe preprečiti z uvedbo naravnostnih volitev v državni zbor. Nastali so novi boji. 11. oktobra sta se krepko izrekala v štajerskem deželnem zboru proti Herman in Vošnjak in zaradi nemškega, po Blagotinšku-Kaiserfeldu raščnega nasilstva so slovenski poslanci naznanili svoj izstop iz deželnega zbora.

Tega leta je stal urednik Slov. Naroda, ki je izhajal takrat v Mariboru, vdrugič pred celjsko poroto. Zagovarjal ga je dr. Razlag, zahtevajoč slovensko, a dosegel je mešano razpravo. Tomšič je bil oproščen. V enaki narodni borbi je zagovarjal v Ljubljani obtožene člane Južnega Sokola. Leta 1869 se je dr. Razlag preselil v Ljubljano, kjer ga je dr. Bleiweis sprejel

¹ Zato so Razlagu očitali, da je premehak in da se umakne, kadar je zadel ob večji odpor.

med prvoborce (prvake). Kaj drugega tudi pač ni mogel, ker je dr. Razlag slovel kot rodoljub in bil sam vnet sotrudnik „Bleiweisovih“ Novic¹, zato med štajarskimi kandidati poslanci ni več dr. Razlaga, ampak ga nahajamo v kranjskem deželnem zboru, kjer je bil imenovan prvim slovenskim deželnim glavarjem pod Hohenwartom dne 11. septembra 1871.² V zahvali za čestitke raznim mnogim častilcem, da te časti ne pripisuje sebi, marveč vedno zvestim Slovincem, za katerih duševni napredek in gmotni razvoj, kakor tudi za spravo vseh narodov v staročastni Avstriji se bode z drugimi rodoljubi vedno potegoval³. Vendar se dr. Razlag kot deželni glavar in sploh na Kranjskem ni dobro počutil. Kranjski veljaki, še vedno imajoč v sebi dobršni del polovičarskega domačinstva v sebi, so se čutili prikrito žaljeni, da ni bil imenovan deželnim glavarjem „Kranjec“, in dr. Razlag je imel kar s prva proti sebi prikrito opozicijo lastnih tovarišev, celo ono na Štajerskem do veljave prišlega drja Zarnika in s to prikrito opozicijo se je moral boriti ves čas svojega glavarjevanja, ki je trajalo leto dni. Davorin Trstenjak je prerokoval drju Vošnjaku, da se bosta on in dr. Razlag že čez leto vrnila na Štajarsko; pogodil je pravo, četudi se je dr. Vošnjak še le čez leta umaknil in se vrnil na Štajarsko v pokoj.

V zadnjem času nahajamo dr. Razlaga med kranjskimi deželnimi in državnimi poslanci. V družbi drugih državnih poslancev se je udeležil federalističnega snoda v Pragi 3. novembra 1872 tudi dr. Razlag, ki že v deželnem zboru kranjskem ni bil povsem zadovoljen s preostrim povdarjanjem malih deželnih avtonomij in zato tudi ne s češkimi fundamentalnimi članki, ki bi bili kvarni malim deželam in zlasti Slovincem, dokler nismo združeni v svojo enotno upravo, in je

¹ Leta 1870 so se vršili tabori v Cerknici, v Vipavi na Kranjskem, Bistrici in Zopačah na Koroškem, pri Kapeli na Štajarskem.

² Vošnjak, Spomini II, 164.

³ Pravnik Slovenski.

na Riegerjev vsklik, če hočemo kakor berači živeti na tuje stroške, izjavljal: nikakor ne, mi donašamo skupni državi, kar je v naših močeh, a večjih bremen ne moremo prevzeti. Leta 1873 so se izvedle naravno stne volitve v državni zbor in je bil na Notranjskem izvoljen narodovski kandidat dr. Razlag nasproti Hohenwartu, ki ni hotel podpisati narodnega programa; Hohenwartu pa je prepustil novičarski kandidat dr. Poklukar svoje mesto. Čeprav je dr. Bleiweis sprejel na Kranjsko prišlega dr. Razlaga med svoje pristaše, se je vendar moral Razlag naposled ločiti od Bleiweisa. Na Bleiweisa je dobil takrat neugoden vpliv dr. Costa, ki se je šele v poznejših letih začel šteti med Slovence¹ in med njimi prišel do veljave, ki bi je sicer med Nemci nikoli ne dosegel. Dr. Razlag je sam nekoč opozarjal v Sl. N. na dejstvo, da je on vršil že domorodno delo, ko je Costa bil še nemški burš. Prišlo je dalje do nasprotja med Novicami in Sl. Narodom, ker so se Novice, urejevane po dr. Bleiweisu, začele bati, da jim Narod izpodkopa obstanek. Do nasprotja je prišlo tudi v Slovenski Matici, ko je dr. Bleiweis s pomočjo osebnih pristašev hotel ustanoviti proti že obstoječi Narodni Tiskarni matičino tiskarno.

Končno je dr. Razlag prišel z drjem Bleiweisom v nasprotje v deželnem zboru Kranjskem zaradi uradniške službene pragmatike. Svoječasni nemški deželni odbor se je iz nemških sebičnih namenov, kakor dr. Bleiweis pozneje v Novicah izvaja, razširil v razširjeni deželni odbor, ki je zlasti v deželo spravljal tuje nemško uradništvo in v to svrho osobito imenoval nemška primarija drja Kaplerja in drja Kelsbacherja. Ker je bil razširjeni deželni odbor nezakonit in naposled razveljavljen, so Bleiweis in tovariši zahtevali nov razpis dotičnih služb in je bil med prosilci za mesto primarija tudi sin Bleiweisov dr. Karol Bleiweis. Vkljub temu pa, oziroma ravno zaradi tega odbornik dr. Bleiweis ni hotel glasovati in tako je prišlo, da bi moral odločevati deželni glavar dr. Razlag

¹ Glej Stritar: Dunajski soneti.

sam. Toda on je imel pomisleke, ki se v bistvu dajo označiti s tem, da so dosedanji nastavljenici bili nastavljeni na podlagi § 32 veljavne službene pragmatike in da zanje ne pride v poštev, ali jih je svoj čas imenoval zakonito ali nepravilno razširjeni deželni odbor. Nehoteč sam razrešiti zadeve, se je dr. Razlag pozval na zbornico in utemeljeval svoje stališče tudi nemško, zato da bi ga umeli tudi Nemci, kar je pa vzbudilo glasno oporekanje in nevoljo na slovenski strani, ki je proti Razlagu, deželnemu glavarju-Nekranjcu bila že iz prva v tihi opoziciji. V takih razmerah je dr. Razlag deželno glavarstvo rajši odložil, kakor bi se imel boriti proti lastnim rojakom. Pozneje je vlada dr. Kaplerja imenovala c. kr. okrajnim zdravnikom, Kelsbacherja pa sanitetnim svetnikom in tako napravila prostor slovenskim proslcem pri deželni bolnici, kjer pa še tudi poslej niso bili in še sedaj niso nastavljeni zgolj Slovenci. Novice so pač krivično očitale dr. Razlagu, da je (njemu) šlo samo za dr. Kelsbacherja; dr. Razlag je proti hudim napadom v Novicah zagovarjal svoje razloge v Pravniku Slovenskem (št. 23, 24 l 1871, v katerem letniku št. 19 se je bil zahvaljeval za čestitke o priliki imenovanja deželnim glavarjem) v notici: Prošnja do slovenskih rodoljubov¹.

¹ Glede na politično borbo zadnjih treh mesecev o mojem mišljenju in delovanju se nalašč toliko krivega med Slovenci raztrosuje, da sem prisiljen prositi svoje rojake in misleče rodoljube, naj počakajo s svojo sodbo o meni, ki se že 29 let (torej od leta 1842. — Op. piščeva) trudim za svoj narod in ki sem vedno bil mišljenja, da le pošteno postopanje ima za narodni napredek pričakovati blagoslov z nebes, dokler jim sam v posebni spomenici (take spomenice nisem mogel zaslediti. — Pisec) svojega delovanja ob času trimesečnega deželnega glavarjevanja ne razložim. Ker sem v obrambo svetosti naše narodne reči, katero imamo starji rodoljubi v kratkem zapustiti neoskrunjeno mladini (...to uvaževanje je priporočevati vsem našim javnikom in zlasti poslancem...) in v obrambo pravičnosti in politične moralnosti ter v ohranitev dobrega imena merodajnih oseb apeliral na deželni zbor, naj tukaj iz pravniškega stališča navedem najvažnije točke, zavoljo katerih se je to zgodilo. Navaja 4 točke glede službene pragmatike uradnikov in njih službene pravice v predmetnem slučaju, oziroma stavi v razrešitev 4 dotična vprašanja in potem končuje: „ker

Če bi bil dr. Bleiweis sam glasoval za svojega sina pro-sitelja, bi dr. Razlag s svojimi pomisleki ne prišel do navskrižja in zadeva bi bila v Bleiweisovem smislu ugodno rešena. Dr. Bleiweis pa ni hotel glasovati in je tako pripravil drja Razlaga do nasprotja s svojimi (Bleiweisovimi) težnjami in Razlagovimi pomisleki. Stvar navsezadnje ni bila za celokupnost tolikega pomena, vendar je značilna za neomejeno in celo skrupulozno pravicoljubnost drja Razlaga, ki tudi v taki na videz podrejeni zadevi ni mogel in ni hotel odločevati v nasprotju s svojim prepričanjem, čeprav naj bi bila odločitev koristna Slovincem in zlasti drju Bleiweisu.

Dr. Vošnjak se v svojih Spominih pritožuje o preveliki mehkości in popustljivosti Slovencev in zlasti navaja o drju Razlagu, da je bil premehak, prepopustljiv, kar je bil nedostatek njegov v javni borbi, in da se je hudim uporom izogibal; v pričujočem vprašanju je pri tem uvaževati, da se je čutil objektivno vezanim v dostojanstvu deželnega glavarja tem bolj, ker je bil to dolžan tudi osebnemu prepričanju. Poslej in prej je imelo slovensko javno življenje veljake, ki so bili še preveč trdi, neizprosni, jekleni, toda nikoli ne proti inim, zlasti nemškim težnjam, ampak samo proti lastnim bratom, slučajno osebnim nepristašem; poslej smo imeli slovenske deželne glavarje, ki so bili premalo škrupulozni ne na škodo inorodcev, nego naroda in narodnjakov, — kakor kratkovidni trmasti prepirajoči se sorodniki ali dediči, ki rajši vidijo, da

se po svoji vesti nisem vjemal z nekterimi deželnimi odgovori na vprašanja, vendar pa bi imel po § 32 službene pragmatike in navoda od leta 1868 sam (izvirno podčrtano) odločiti pri oddajanju nekterih služeb, ako bi bil tudi samo glasu enega odbornika pristopil, sem apeliral na deželni zbor, kteremu sem odgovoren in ki se je imei v šestih dnevih zbrati, naj on razvozlja v korist dežele, in to je glavni vzrok mojega obrekovanja. V Ljubljani 20. decembra 1871. — Mi moramo k tem navedbam reči: Blagor uradnikom, ki imajo tako vestnega predstojnika in blagor slovenskim uradnikom, če bi se njih predstojniki in zlasti ministri vedno ravnali po toliki pravičnosti in tankovestnosti! — Mnoga žaloigra na škodo oseb in naroda bi nam ostala prihranjena! To je herojstvo pravičnosti, najsi mora tudi začasno odlagati ugodno priliko — za svoje same!

propade cela rodbina ali cela dedščina, kakor bi dosegel vsaj eden član trdno stališče za ohranitev rodbine in dedščine. Da ozdravijo Slovenci to slabost svojega življa, bo treba še mnogo samovzgoje, višjega obzorja in uvaževanja neznatnosti malih reči proti velevažnim in odločevalnim zadevam in nazadnje mnogo več rodoljubja, samozatajevanja, nesebičnosti in podrejevanja lastne osebe celokupnosti.

V Ljubljani še končno nahajamo dr. Razlaga predsednika Narodne tiskarne, podpredsednika leta 1872 ustanovljenega pisateljskega društva in slavnostnega govornika na Prešernovi slavnosti v Vrbi 15. septembra 1872. Leta 1874 je spisal še predgovor k brošuri dr. Vošnjaka: Slovenci in državni zbor. Neprilike na Kranjskem, po njih povzročena preselitev v Brežice in huda, njemu samemu prikrita bolezen so dr. Razlaga poslej ovirale, še nadalje stati v ospredju in pri določitvah in odločitvah v javnem narodnem življenju kot prvobornik, a bil je vedno (kakor sam izjavlja Cimpermanu — glej zgoraj) še pripravljen znova stopiti pred domovine žrtvenik in, boreč se v prvi vrsti, posvečevati domovini vse svoje moči, kadar pride njen klic, ki pa zaradi prehitelne smrti ni prišel ali ga dr. Razlag ni več slišal.

Pač največ in najboljše svoje moči je dr. Razlag posvetil javnemu slovenskemu življu in v prvi vrsti probuji domovine z geslom: Bodi zdrava, domovina . . . da bi pozabljena ne bila nikdar! . . .

Ravno v javnem življenju krasi dr. Razlaga visoko načelo pravega domoljubja in rodoljubja v geslu: Rajši odstopiti iz javnosti, kakor kvarno se boriti proti lastnim rojakom in dati incem priliko in vlogo tertij gaudentis in s tem poniževati vzvišenost domovine in njene pravde. Dr. Razlag nam je postavil visok, sijajen, blesteč in trajen zgled nesebične možitosti in Aristidovih kreposti in osrečeni bodemo, ko zavlada zopet Razlagovo načelo: rajše odstopiti nego se z brati po-

gubno boriti, in geslo pozdravljene, zdrave in nepozabljene domovine . . .

Naša polpretekla zgodovina nas uči, da je Razlagovo načelo edino pravo in rod zveličavo. Naj bi nam ta zgled nikdar ne prešel izpred oči in iz spomina!

* * *

III. Razlag — človekoljub.

O dr. Razlagu, človekoljubu in dobrotniku, je, kakor iz naravnih razlogov umevno, najmanj podrobnosti prišlo med svet.

Podlaga Razlagovemu človekoljubju in dobrotništvu je bila njegova duševna mehkoča, sočutnost in zavzetnost za trpljenje, bedo in potrebo bližnjika; dalje njegova vernost, o kateri priča v njegovi osmrtnici sam Josip Jurčič, da je bil dr. Razlag zmirom veren kristjan in celo pobožen; molil je iz prepričanja in ne iz politike. Mož vsestranske naobrazbe, kot dijak potujoč in po Italiji se obrazujoč, poznavatelj svetovne in zlasti slovanske književnosti, sam ni živel v obilosti, zato vedno pridno delal, a si ohranil vse mladostne uzore, katere so mu pač grenili nekateri ljudje, toda vničiti jih niso mogli.

Mnoga dela človekoljubja in dobrotnosti Razlagova so ostala prikrita, vendar se vsa človekoljubnost in dobrotnost Razlagova žari v treh dejstvih, ki jasno razodevajo njegovo blago srce in o teh dejstvih zvemo šele po njegovi smrti iz ust pesnika Josipa Cimpermana. Malo mecenov premore uborna Slovenija. Za Cojzom Žigom je dolga vrzel in tema do dr. Razlaga. Z Davorinom Trstenjakom je dr. Razlag obiskal prvič pesnika-trpina Josipa Cimpermana in spoznal vse bedne razmere v Cimpermanovi rodbini. Ne samo, da je Cimpermanu na razpolago odprl vso svojo knjižnico, zlasti ono raznih pesniških osobito slovanskih del; On se je zavzel za bednega Josipa Cimpermana in v družbi nekaterih spodbujenih velikodušnikov omislil pesniku hromcu voziček trikolesnik; on je plačeval pesniku voznika, da je

mogel na sveži zrak, in je bil dobronik, prijatelj in spodbudnik Cimpermanov do svoje smrti. Tudi brata pesnika, Frana Cimpermana, izvrstnega dijaka, je podpiral in imel namen mnogo storiti za njega, a Razlagovi nadalji skrbi je Frana Cimpermana odtegnila prezgodnja smrt (30. maja 1873). In zopet je bil dr. Razlag, ki je sprožil med rodoljubi misel za grobni spomenik Frana Cimpermana.¹

Ko se je že s trdelimi grobnimi grudami za umrlim pisateljem Jožefom Podmilšakom Andrejčkovim pozabilo vse sočutje slovenskega rodu za tega plodovitega pisatelja, mu je dr. Razlag sam na svoje stroške nabavil kamnito ploščo, katero ohraniti bodi skrb drugim ljudem.

Za Josipa Cimpermana je skrbel še iz Brezic in ga opominjal, naj se le pridno vozi na zrak ob lepih dnevih in naj le naj naznani postreščkovo mezdo, kadar se mu nabere več goldinarjev; in še iz Brezic je pošiljal Cimpermanu knjige in spodbuje.

V spominsko knjigo je dr. Razlag Cimpermanu napisal bodrilo v telesnih in srčnih bolečinah, naj ga nadeja prihodnje sreče krepča, naj se osvobodi duh in da bo mila domovina doživela srečnih in svobodnih dni.

Še en slučaj se je poizvedel, v katerem se Razlagova človekoljubnost kaže v sijajni meri; to je slučaj Ernestine Jelovškove, Prešernove hčere, ki je živela s svojo materjo v najtesnejših razmerah, ko je dr. Razlag bil še državni poslanec na Dunaju. Ko je dr. Razlag zaznal za tesne razmere obeh rojakinj, je takoj obljubil svojo pomoč, izposlovavši pri

¹ V Razlagovem Pravniku Slovenskem 1872 stran 373 stoji nastopno izvestje: Za mali grobni spominek prerano umrlega osmošolca Franceta Cimpermana v Ljubljani, kterege slovstvene zapuščine se bodo menda izdale, nabira uredništvo dobrovoljne prineske in se bode vsaki dar v Pravniku hvaležno potrdil. Zbralo se je že 17 gl., izmed katerih je daroval dr. Razlag 5 gl. V Glaserjevi slovstveni zgodovini je čitati (IV, I. zv. str. 38): Brat Josip Cimperman je l. 1874 izdal njegove (Frana Cimpermana) zbrane pesmi; to se je zgodilo vsekakor ob spodbuji in pripomoči dr. Razlaga. Ker je z dotično številko Pravnika Slovenski prenehal, so prenehali tudi tozadnji Pravnikovi izkazi.

svojih sorodnikov in znancih Ernestini Jelovškovi primernega dela (šivanja), pobrinil se za njen šivalni stroj, za katerega je takoj obljubil prispevati, pač le olupševalno navajajoč, da je svoto nabral (40 do 50 gl.). In ko je poizvedel za pomanjkanje rojakinje, jo je kregal, da se ni poprej razodela in ji je priskočil na pomoč opetovano z gotovino po 20 gl, prvič po nakazanju na prijatelja dr. Pogačnika. Tudi sam je naročal šivanje pri rojakinji. Tolažil in bodril jo je, ko ji je umrla mati, skušal poizvedeti, če bi ji morda bolje ne prijala primerna služba oskrbnice pri kaki graščinski gospodi, jo spodbujal, naj zapisuje vse podrobnostne spomine na pesnika-očeta in se pripravljajlato, da porabi te zapiske pri večjem spominskem delu za Prešerna. Svetoval ji je pri ureditvi materine in očetove zapuščine zlasti glede književne, založniške pravice, se obračal v tej zadevi do svojega znanca dr. Gutmana, takoj naznanil svoje stališče, ko je dr. Bleiweis v Letopisu Slovenske Maticе 1875 stran 153 dd. objavil nekaj (Razlagu nepopolnega) o Prešernovi zapuščini. V predmetnih pismih (23) se nahaja marsikaka pikra opazka zoper dr. Bleiweisa, pred katerim je baje sam dr. Prešern v Kranju svaril Cigaleta, naj se v Ljubljani čuva „svinčene belobe“ (s čimer je nazival Bleiweisa) in katerega zgolj gorenjsko, malenkostno stališče in nadbogstvo Razlagu ni prijalo kakor tudi zgolj „kranjsko“ stališče s svojimi malenkostmi ne, pri čem pa dr. Razlag zopet opozarja, da je tudi v Ljubljani spoznal dokaj ljubih in ljubeznivih ljudi, Ko je naposled dr. Bleiweis Ernestini Jelovškovi doposlal večkrat terjano (celo na tožbo se je mislilo) Prešernovo zadevno zapuščino, si jo je dal dr. Razlag poslati, jo pregledal in proučil. Omenjeno je že, da je nameraval večje književno spominsko delo o Prešernu.

Pismom Razlagovovim na Ernestino Jelovškovo, katera so piscu prišla še le naknadno tekom korekture na znanje in v roke, ima pričujoča razprava zahvaliti za mnoge zanimive podrobnosti, zlasti glede Razlagove osebnosti. Piščeva razpravljaja-

nja si smejo laskati, da niso prišla s tem osebnim samopisom Razlagovim nikjer v navskrižje in da se marveč ž njim povsem strinjajo.

Zlasti se na tem mestu ne sme pozabiti še ena podrobnost. Iz stika se da posneti, da Ernestina Jelovškova osvetljuje v nekem svojem dopisu eno solnčno stran ubožtva, ki daje človeku vsaj vsestransko neodvisnost in svobodo. In kaj odgovarja dr. Razlag? On se s tem nazorom ne more strinjati, ker so premoženjski zadržki — naši okovi. Izvajajoč nadaljuje: Jaz sicer tudi nisem človek denarja, vendar ne bi rad bil povsem ubožen, ker bi potem človek ne mogel pomagati onim, ki so pomoči potrebni. Tudi tukaj je resnica sredinska, jaz v vsem ljubim zlato srednjo pot, katera v svoji zavestni smotreni smeri ne pride lahko iz tira. Iz dopisov Ernestini Jelovškovi je posneti, da je Razlag zlasti pri Kranjčanih iskal sopomoči za Prešernovo hčerko zaman, češ, da so tam na Prešerna že pozabili. Enako je čitati v spominih na Prešerna-Ernestine Jelovškove, da je njen mlajši v Kranju umrli brat izkazan kot občinski revež.

Končno je Razlagovo človekoljubnost posneti iz Razlagovega pisma Franu Levstiku iz Gradca 18. malega srpana 1862, katero pismo je prišlo piscu v roke po prijaznosti dr. Žigona naknadno med korekturo. Razlag pošilja obenem s pismom Levstiku 31 iztisov „Slovenskega pravnika“ (navodnika) in sicer eden izvod „za blagovoljne opombe jezikoslovca“, ker je Levstik izurjen jezikoslovec, on (Razlag) pa v jezikoslovju zaostaja in prosi za vrnitev izvoda, opremljenega z opazkami. Eden iztis naj Levstik obdrži za se, enega naj izvoli brezplačno izročiti čitalnici (kateri, ni razvidno, ker ni naslovnega lista), 18 iztisov naj proda ali kateri iztis tudi zastonj izroči za šolsko darilo, če misli, da bi bilo potem kaj koristi za naše uboge primorske Slovence. Naj bi mu Levstik tudi naznanil imena takih učencev in županov, da jim svoj čas pošlje tudi II. del.

Do tega drugega dela Slovenskega Pravnika (navodnika) ni prišlo, pač pa je izhajal poslej, kakor navajamo pod: II, znanstveni list Pravniki Slovenski. Iz dopisov Ernestini Jelovškovi (9 B) zremo, da je redarstvena graška oblast (pred 17 leti) imela dr. Razlaga v črnih knjigah in da mu je leta 1853 zaplenila zgodovinsko-politične aforizme v hrvaško-srbskem narečju, poznej pa ga je pustila na miru.

* * *

Pristavek: Doslovnosti in istota časa v poročilu Josipa Cimpermana (ali je življenja truden, pismo 8. januarja 1876) osupnejo in delajo vtis, kakor bi Cimperman vzel svoje gradivo iz dopisov Razlagovih Ernestini Jelovškovi, danih morda na razpolago prijatelju Josipu Cimpermanu, ko je leta 1877 prišla v Ljubljano. Toda Cimperman je bil sam v vednem stiku z dr. Razlagom in prav možno je Razlag tudi njemu na vprašanje o sebi poročal isto stvarino z istimi besedami. Čuditi se je sicer, da bi Cimperman Razlagovega človekoljubja ne izkazal na slučaju Ernestine Jelovškove same, (ali je bila ona proti temu?), ali bi vsaj poročal o „plemstvu“ Razlagovega pradedca — vsaj kot „zgodovinsko“ zanimivost, čeprav Razlag sam ni nanje polagal nobene važnosti. Pojasnila iz Cimpermanove zapuščine, ki se je raznesla na vse vetre med starinarje ljubljanske, zlasti iz Razlagovih dopisov Cimpermanu, za enkrat pisec ni mogel dobiti.

IV. Črtice o Razlagovi osebnosti.

Dr. Razlag je bil velike zanosne postave, vedno okusno, natančno, celo izbrano oblečen. Nosil je skrbno negovano, krasno polno brado, imel prijeten, zveneč, prikupljiv glas, bil izbranega na moč se uveljavljajočega obnašanja in nastopa. Posebno veljavo je dal Razlagu izreden govorniški dar. Dr. Razlag je bil znamenit, izreden, blesteč in všečen govornik ki je vplival na poslušalce z vso močjo svoje osebnosti, vsestranske izobraženosti in veščnosti. Govoril je z lahkoto, iz-

brana beseda mu je sama tekla, — kakor bi rožce sadil¹. Govoril je zdržema, nepretregano, tako, da ga izurjeni hitropisci niso mogli dohajati. Njegovi govori so bili veleučinkoviti, sijajni, in so se — pisani — čitali mnogo slabeje, kakor bi izgubili mnogo poleta, preneseni v mrtvo pismeno obliko, — prikazen, ki se da razlagati povsem naravno. Dr. Razlag je bil ne samo izurjen (retor fit), ampak tudi rojen govornik, kar sam od sebe po svoji nadarjenosti, stopnjevani po velikem duševnem obzorju, po svoji načelnosti in po vplivu vse svoje blage osebnosti. Kadar je svoj govor pisal, mu je prostost besede oviral odpor pisne mehanike, ali če so pisali za njim drugi, mu niso mogli slediti dovolj in držati besede za besedo, stika za stikom, ampak so zapisovali vsebino, kakor so mogli po svoje. Sam pisoč svoj govor pa je pisal pač bolj tesno in bolje le okvir, v kterega se ni dal izlahka vlti ves govorniški razmah, nego so se kazali k večjemu le njegovi obrisi. Kako hitro je govoril dr. Razlag, naj pojasni izvestje vrstnika poslanca viteza Petra Grasellija. Kranjski nemški poslanec dr. Schaffer je bil na glasu jako hitrega govornika, toda on sam se je usmilil nekoč hitropiscev in v njih imenu prišel prosit Razlagovih vrstnikov, naj za Boga vendar vplivajo na Razlaga, da bo počasneje govoril, kajti hitropisci so že vsi obupani in do skrajnosti izmučeni.

Svoje velike zgovornosti se je dr. Razlag nedvomno navzel že iz mlada. V tem oziru je pač važno izvestje Simona Cvahteta, da je bil Razlagov reditelj, ujec Andrej Draškovič nenavadno živahen, dovteten, šegav in zgovoren vaščan, ki je znal besede ravnati in obračati, celo v stihe sestavljati, da ga je bilo veselje poslušati. Izvenrednost tega moža med domačini veljaki je pač morala biti precej znatna in se je tako ohranila še sedaj med krajani. Na prvi pogled je jasno, da se mladi nadarjeni dečko Razlag ni mogel odtegniti toliki posebni zgovornosti in se je navzel v izdatni meri nevedé².

¹ Dobesedno izvestje Petra viteza Grasellija.

² Cvahtetovo izvestje navaja o njem in o njegovi tragični smrti zanimive podrobnosti: Ujec Andrej Draškovič je bil skrben in varčen gospodar

V stvarnem oziru je pospeševalo Razlagovo govorniško usposobljenost pred vsem tudi njegovo veliko duševno obzorje. Veščak vsem slovanskim jezikom v toliki meri, da je mogel čitajoč uživati slovansko književnost, se je dr. Razlag izobraževal, kakor se je že navajalo, na dijaških potovanjih v italijanščini, kar je bilo takrat tem pripravnejše, ker so spadale do 1866 še razsežne italijanske pokrajine pod Avstrijo in Razlagov Pravniki Slovenski še prinašala eno ustavnosodno razsodbo iz italijanskih pokrajin.

Iz Razlagove ostaline sta ohranjeni še dve laški knjigi in razun tega še 11 francoskih in 15 nemških (pravoslovnih) knjig.

Iz Cimpermanovih spominov na dr. Razlaga je posneti da je dr. Razlag imel precejšnjo knjižnico, ki je poslej prešla na sorodnike. Ostanke Razlagove knjižnice je izročil Razlagov sorodnik družbi svetega Cirila in Metoda, ki jih seveda ne more uporabljati v prave svrhe.

Želeti je, da se za te knjige pobriga kak književni naslov, nemara muzejska knjižnica, ker so te knjige brez dvoma osebne zgodovinske narodne znamenitosti.

in veljal za imovitega kmetovalca. Duševno je bil razborit in šegav človek. Način njegovega figuralnega govora je ostal še stari gospej Porekarjevi (umrla 1916) deloma v spominu. Evo dveh primerov: „Tja dol po jarki so šli trije patrijarki“; „Kaj pa tam za orača, ki na vratéh tak čudno obrača!... Mož je imel v sebi precej „pesniške“ nadarjenosti in je svoj materni jezik popolnoma obvladal. Bil je reditelj Razlagov in je njegova zgovornost močno vplivala in prešla takorekoč na nadarjenega Razlaga. Krajan, Malonedelčan Lovro Kramberger, poznejši župnik pri Svetem Križu na Murskem Polju, je bil doma v bližnjih Sitarovcih in se je učil bogoslovja v Gradcu. Na svojo primicijo je povabil med drugimi domačimi veljaki tudi priljubljenega in premožnega Draškoviča. Krajanji so sklenili z vozom iti po novomašnika v Gradec. Zapregel je brat Lucije Draškovičeve, znani kmet Trstenjak v Radoslavih. Moža sta bila v narodni noši v belih bregušah in s kratko kamižolo. Tudi Lucijina sestra se je vozila zraven. Ko so v Gradcu stopali iz voza, si je Andrej Draškovič nateknil bregušnico na vozno ročico in omahivši se tako nesrečno padel na mestni tlak, da je pri priči obležal mrtev. Trstenjakova sestra je tudi padla iz voza in si je strla roko. Ob tej nesreči je nastala velika žalost v Gradcu in pri Mali Nedelji.

Te knjige sem slučajno zasledil pri družbi svetega Cirila in Metoda in si napravil o njih zapisek¹.

Iz navedenih francoskih knjig je sklepati, da je dr. Razlag bil večš tudi francoščini in da je bil res mož vsestranske, da svetovne naobrazbe.

Soproga Lujiza je rodom Priegerjeva; njen brat, polkovnik 17. pehotnega polka v Ljubljani je bil slovenstvu prijazen, kakor se da to posnemati iz Andrejkove knjige o vdeležbi domačega 17. pehotnega polka pri zasedanju Bosne in Hercegovine.

Z ozirom na svojo vsestransko visoko naobrazbo, na svojo stanovsko pravniško izvedenost, z ozirom na svoje govorništvo in na osebna svojstva je bil dr. Razlag takorekoč rojen predsednik in govornik pri vseh velikih skupščinah in slovesnostih slovenskih in ga v tem oziru nahajamo povsod kot predsednika in govornika na taborih, pri Prešernovi slavnosti na Vrbi in kot zagovornika

¹ Juridične znanstvene knjige: 1. Stubenrauch, Kommentar zum a. b. G. 1885, IV.; 2. Blaschke, Wechselrecht-Prozess, 1858, III.; 3. Herbst, I., II.; 4. Schulze, Preuss. Staatsrecht I., 1872; 5. Encyclopédie der Rechtswissenschaft — Holtzendorff, 1870; 6. Lehrbuch der Medicin 1872. Dr. Hecker.; 7. Naturrecht oder Philosophie des Rechtes und des Staates H. Ahrens I. B. 1870, H. Ahrens II. B. 1871; 8. Über die Grenzen des Naturerkennens 1876. Emil du Bois Reymod; 9. Bibliotheca Juridica. Kat. II. Pravosodje. 1. Die grundsätzl. Entscheidungen des o. G. und Cassationshofes St. Herbst II. Aufl. 1855.; 2. Sammlung von Entscheidungen zum Handels-Gesetzbuche, Adler-Clemens, 1876; 3. Sammlung von Entscheidungen zum a. b. Gesetzbuche. Peitler, 1860. III. Zbirka zak. 1. Landesgesetze des Herz. Steiermark 1876.; 2. Das allg. b. Gesetzbuch. ä. Aufl. 1878 Manz, B. Književnost (francoska). 1. De L'esprit des Lois, Montesquieu I.; 2. De L'esprit des Loins, Montesquieu II.; 2. Jeanne D'arc, Robolsky, 1856; 4. Les Poetes Francais, E. Pfundheller 1875; 5. Atala - Rene par F. A. de Chateaubriand, Schulausgabe v. Schnabel; 6. Corinne ou L'Italie par Madame de Stael, 1835; 7. Le savoir-Vivre Mme Louise D'alq 1878; 8. Les avetures de Telemaque, Fils D'ulyse par Fenelon; 9. Poesies par Eugene Borel; 10. Faits et Journees Memorables de la Revolution Francaise. Par M. De Lamartine (Hapatzky); 11. Contes choisis des Freres Grimm. Par Frideric Baudry. C. Laške knjige. 1. Le veglie di S. Agostino; 2. Manzoni, Promessi Sposi.

pred poroto v važnih zadevah slovenskih urednikov in drugih javnih činiteljev. Z ozirom na svoje osebne vrline, na veliki sloves svoje osebnosti kot mož iz naroda in z ozirom na višje osebne in rodbinske zveze je bil dr. Razlag kakor nalašč namenjen dostojanstvu prvega slovenskega glavarja, za katero dostojanstvo je slovenska javnost takrat imela le malo res pravnih mož.

Pristavite k tem Razlagovim lastnostim še naravnost aristidično nesebičnost in neomejeno uzornost v vsem njegovem nehanju in delovanju in evo vam še le pravo sliko moža, neomajnega značajnika, moža poštenjaka dr. Razlaga.

Da takemu brezmejnemu uzorniku v dejanskem, z malenkostmi se pretepajočem življenju ni šlo in ni moglo iti vse po zasluženim sreči, po najboljših željah in najboljšem stremljenju, kdo se temu čudi in more čuditi ravno v sedanjih, na vse plati razdrapanih javnih, niti zasebnosti se nestidečih odnošajih?

Da se mož s tako velikim duševnim obzorjem in stvarnim pregledom, mož tolike uzornosti in vsestranske obzirnosti čestokrat v manjših zlasti taktičnih podrobnostih ni vselej vstrinjal s hipnimi malenkostnimi sunki naše javnosti, na primer kot deželni glavar zoper enkrat že na podlagi službene pragmatike poslujoče uradnike, inorodne zdravnike (tudi dandanes jih ima deželna bolnica) in zato prišel s krajevnimi ali celo osebnimi vdeleženci navskriž, se ni čuditi.

Čestokrat se je obzirno stališče Razlagovo umevalo kot znak neumestne politične mehkode in popustljivosti in povzročalo, da dr. Razlag končno v javnem delovanju ni tako uspeval, kakor bi smel to pričakovati po svoji nadarjenosti, nesebičnosti, po svojih blagih namenih in vsestranskih zmožnostih.

Vendar je dr. Razlag v osebni oziru vžival pri vseh svojih znancih ravno zaradi opisanih osebnih vrlin in kreposti velik, neomajan ugled kot mož svetovne naobrazbe, duševnega visokega poleta, kot književnik in neustrašen borec za prava rodu in jezika — velik, neskalsen ugled.

V isti meri kot za najvišja dostojanstva je bil po zvanju in po strokovni naobrazbi dr. Razlag pač edinec, dovolj požrtvovalen in usposobljen za ustanovitelja slovenskega pravnega glasila, zato je tudi ž njim ugasnila luč Pravnika Slovenskega za dolga leta. Po vsej upravičenosti je torej dr. Razlag užival doma in istotako pri bratih Hrvatih ugled in sloves slavnega moža.

Njegovi stanovski tovariši so ga visoko čislali in gledali — po izvestju tovariša, poslej staroste slovenskih odvetnikov in blagega pokrovitelja slovenskega dijaštva, dr. Munde, — k njemu navzgor.

* * *

Najlepši spominek je dr. Razlagu, v prvi vrsti človekoljubu, postavil Josip Cimperman v Slovenskem Narodu (1880/132—134), razodevši Slovincem dr. Razlaga — človekoljuba, in mu tudi v svojih spevih postavil spominek — aere perennius, osobito v sonetnih „Kristalih“ 13—18, katerim naj bode tukaj pod črto dovoljeno mesto¹.

¹ *Dr. R. J. Razlagu.*

- (13) Tam v lepi zemlji štajerski zeleni
 Stoji mogila, malokomu znana,
 Krijoč pepel najblažjega Slovana,
 Ki redko so vrstniki mu rojeni.
 Ta grob je dvakrat sveta gruda meni,
 Ker hraniti v naročaji odbrana
 Po duhu in po srcu velikana,
 Mučenca stvari naši je pošteni.
 Miran pod cvetnim hrbeem vsaj počiva
 Junak-boritelj, blagi naš učitelj,
 Ker v svetu pokoj ni mu bil usojen.
 Ljubezen jači me do njega živa,
 Ki prave je prosvete bil širitelj
 In ne opešan, sam s seboj razdvojen.
- (14) Med nami vroče, ti pokojnik vzorni,
 Duha buditi želel si kreposti,
 Zavednosti in delavne blagosti,
 A bili slabo tebi smo pokorni.
 Nam žrtvoval svoj trud si neumorni,
 Zahvala zanj so bile ti grenkosti,

Posnamimo semkaj samo iz zadnjega soneta (18) dve vrstice :

Svet ne, ljubezen verne je soproge

Postavila ti spomenik . . .

Iščoč gradiva sem poizvedoval tudi o Razlagovem grobnem spomeniku. Neljubo ustno izvestje mi je prišlo na uho, češ, da dr. Razlag niti nima grobnega napisa v materinem je-

Klevet, zavist je ničestne podlosti,
 Nasprotujoče v zlobnosti uporni.
 Nesrečni mož, prevred so te poslala
 Nebesa med-nas, da bi narod spasil,
 Po tvojih ukih sam se in povzdignil.
 Pušic trovanih mnoga prifrčala
 V srce je čisto, in brezum je mignil,
 Da vzdih bi tvoj sovraštva krik preglasil.

- (15) Moštvó pogiblje v naših dneh na sveti,
 Značaji bodo skoraj bele vrane,
 Zatorej njemu čast, kdor se ne gane,
 Ko vihar bojni čuje prihrumeti.
 Stal ti si v borbah skala, ki podreti
 Žele moči jo zlobe razbrzdane,
 A vsem protiva mnogo let ostane,
 Prej nego času moči jo razmleti.
 Let dokaj si za sveto domovino
 Meč ostri sukal svoj duha in kopje
 Precej je tvoje vrglo rokovnikov.
 A da si jih podiral kakor snopje,
 Da sam nesrečno spasil si očino,
 Zlogolkih nisi vbrnil se jezikov.
- (16) Zrtvuj srcé najblažje, čas in glavo,
 Vspodbujaj, uči, vneumlji, teši brate,
 Poniglavci razgnjevljeni so nate
 In se pod tvojo ne zbero zastavo.
 Zalega se modrasja skrije v travo,
 Ko prideš blizu, žvižgajoč se vate
 Zažene guječa te strupno-zobate
 Golazni, ker ji motiš nje zabavo.
 Ti želel si, da kaži plemenito
 Slovensko naše ljudstvo se povsodi,
 Nihče zdaj pregorak ni, zdaj premrzal.
 Modrásí, ti sovražnik njih svobodi,
 Očito v te so sikali in skrito,
 Zdaj v tvojih svojcev vrsti zije — vrzel.

ziku. Bojazen, da bi ta nesrečna vest bila gola resnica, so razpršile poizvedbe na licu mesta, ki mi jih je oskrbel na prošnjo znanec-rodoljub.

Evo napisa!

V domu gospod naj bi prebival!

Dr. Jakob Radoslav Razlag.

12/7. 1826, 5/6. 1880.

Kdor dušno živi, — ne umrje.¹

Lujiza Razlagova.

5/2. 1830. 2/1. 1901.

- (17) Bojnik bil ti, služeč samo resnici,
In čemur nas učil si, kar govoril,
Vresniči se, ko lepši dan zazoril
Po božji večni bode nam pravici.
Somišljencev je tvojih to peščici
Takisto znano, čas jim ni umoril
Srčnosti, naj se tudi je priboril
Prosveti pot na ozki le stezici.
Zato nasprotnikov hudobnost dihti,
Na pot nam kamenje zapreke vali,
Mi se ne strašimo vse njene zlobe.
Za sveto stvar orožje vsakdo vihti,
Kar nas je, da zvesti smo ji ostali,
In kakor dim razbegne moč hudobe.
- (18) Kdor poštenjakov tvoje nesebično
Poznal je delo rodu na prosveto,
Ljubezen tvojo za vse dobro vneto,
Iz srca vsak spoštuje te resnično.
Sovražil ti hinavstvo dvojezično
In domoljubnost otlo, prenapeto,
A za namero blago si pričeto
Zaščitnik stal, podpornik nepremično.
Svet ne, ljubezen verne je soproge
Postavila ti spomenik na mesti,
Kjer si slovó prevaram dal in nadam.
A jaz, učitelj moj, prijatelj zvesti,
V spomin zahvale in globoke toge
Ta venec pesmij na tvoj grob pokladam.

¹ Enak izrek se bere na spomeniku Josipine Turnogradske, ki je s svojo materjo in soprogom Lovrom Tomanom, pripravljajočim se za stroge izpite, bivala nekaj časa v Gradcu (22. septembra 1853 do njene smrti 1. junija 1854, pokopana v Gradcu) in je bil poleg dr. Muršeca čestokrat gost tudi dr. Razlag v rodbini Turnogradski. (Dom in Svet 1899-325.)

V. Pregled Razlagovega pravoslovnega delovanja.

I. Pregledna vsebina knjige (navodnik):

Slovenski Pravniki (to je: kratki povzetki „postav“ [zakonov] in obrazci ali izgledi raznih spisov za vse občane, posebno za občinske župane, pravdosrednike, beležnike in urednike sploh.¹ Vekovečni pravici in slovenskemu rodu posvečuje izdajatelj.)

1. Zakoni, ukazi in uredski (uradni) izreki za stran rabe slovenskega jezika v pravnih zadevah, nahajajoči se
  - a) v občnem sodnem postopniku (redu) iz leta 1781, §§ 13, 165, 166;
  - b) v okrožnici c. kr. nadsodišča v notranji Avstriji za Primorsko, Celovec, 6. julija 1848 št. 30, zbirka štajarskih deželnih zakonov, stran 185;
  - c) v kazenskoopravnem redu iz leta 1853: §§ 123, 184;
  - d) v naredbi vis. pravosodnega popečiteljstva (ministerstva) na nadsodišče v Gradcu, Trstu, glasom uradne izjave v državnem zboru 17. marca 1862.
2. Predgovor o rabi slovenskega jezika v pravosodju, o jezikovnih pripomočkih, o pisavi imen, o skrbi za slovenske šole.
3. Nekaj (175) abecedno razvrščenih pravnih terminov.
4. Razredba oblastnij, a) sodnih, b) političnih, c) denarnih (finančnih), d) rudarskih.
5. Davščinski (pristojbinski) zakon z dne 5. februarja 1850 št. 50 po abecednem redu poudarnic.
6. Razkazek (navodilo) za preračunanje konvencijske veljave v avstrijsko veljavo in narobe; lire austriache v avstrijsko veljavo in narobe; dunajsko veljavo v avstrijsko in narobe.
7. Zajemna (posojilna) pogodba; določbe §§ 983 do 1001 občega državlanskega zakona; obrestna lestvica za 4%, 5% in 6%.
8. Obrazci: a) za zadolžnice (zajemno, dolžno pismo) brez zastave; ... v srebrnem denarju; ... za zrnje; ... v državnih dolžnih pismih; ... za skupno sirotinsko blagajno; ... za odstopno pismo za skupno sirotinsko blagajno;
- b) prošnje za predznambo zadolžnice; rešitev (odlok); knjižni vpis; ... izrečenje za opravičenje predznambe; ... knjižni predlog opravičenja; ... odlok;
- c) ... za zadolžnico z zastavo nepremičnine; za knjižno prošnjo; odlok; ... knjižni vpis; davčni plačilni nalog.
- d) ... za odstopno pismo (odstopnico); ... za knjižno prošnjo; ... odlok;

¹ Na svetlo dal dr. J. Razlag, odvetnik v Brežicah, sočlan pravnškega društva v Ljubljani, gospodarskega društva na Štajerskem in društva za posestnico jugoslovansko v Zagrebu, sv. Mohorja na Koroškem in počastni sočlen tirolskega Radecky-tovega (sic!) društva. V Gradcu 1862. Natisnil A. Kienreich.

- e) ... za prisodbo terjatve; knjižno prošnjo; odlok; zadolžnice za so-dediče;
- f) ... za pobotnice in sicer posebej: za ... glavnico; ... za obresti; ... za obresti iz javnega dolžnega pisma; za izknjižno pobotnico; za izknjižno prošnjo; odlok; prejemni list;
- g) ... za kupno in prodajno pogodbo; notarski zapis kupno pogodbo; ... za prepisno prošnjo; odlok; ... za kupno pogodbo z rešilno kupno pravico;
- h) ... za prepodajno pogodbo; za prepisno prošnjo; odlok;
- i) ... za prisodbo nepremičnin; za kupni prepis na podlagi prisojila; odlok;
- j) ... za ženitno pogodbo; predlog za njeno nadvarstveno obobrenje; odlok; za knjižni vpis; odlok;
- k) za pogodbe zastran dosmrtnih prihodkov; prošnja za knjižni vpis; odlok;
9. Menično pravo: pristojbine; menični zakon;
10. Poglavitni nauki meničnega prava; menični obrazci.
11. Menična pravda; obrazci:
- a) za prošnjo menične predznambe; odlok; knjižni vpis;
- b) za menični protest; za predlog na meničnoplčilni nalog; odlok.
12. Obrazci za izvršbo: za izvršbeni predlog premičnin in nepremičnin I. in II. stopinje; odlok; knjižni vpis; vabilo cenilcev; cenilni zapisnik; odlok; izvršna prošnja tretje stopinje (dražba); odlok; izrok (oglas) dražbe premičnin; razglasni dopis na župni urad; II. izrok; dražbeni zapisnik; za sodno položbo skupila; odlok; prošnja za izvršbeno prisodbo in izročitev skupila; odlok; davčno potrdilo položbe; odpis delnega odplačila na menici in plačilnem nalogu.
13. Obrazec za pooblastilo;
14. Obrazec za obliko prisege (prisežno besedje).
- II. Vsebina Pravnika Slovenskega, lista za pravoslovje, upravo in državoslovje. Izdavatelj in vrednik dr. J. R. Razlag, odvetnik. V Ljubljani. (Natisnil J. Rudolf Milic.)

A. Državljansko pravo. (Obči državljanski zakonik.)

I. Članki (in pravni viri):

1. Letnik 1870.

1. Pooblastilo (obrazec).
2. O razlastitvi.
3. Razlastitev, oziroma politično dovoljenje vozne služnosti na korist gospodarstva pri zasebnem zemljišču.
4. O delu in njegovi plači. (— n —).
5. Nekaj o motenju posesti (dr. Mencinger).
6. Razsodbe po § 1339 o. d. z.
7. Prepuščanje premoženja otrokom med živimi s kupno pogodbo je

plačilna pogodba, 3½% pristojbini podvržena; razpis 28. februarja 1870 št. 4377.

8. Državna sprednost v nasprotju med pravom in moralo (po Lienbacherju).
9. O obrestih.
10. Dedno pravo.

2. Letnik 1871.

1. O porabi. (— n —).
2. Dota.
3. Uživanje skupnih zemljišč.

3. Letnik 1872.

1. Oporoka.
2. Ženitvena pogodba (obrazec). Dr. Ivan Geršak.
3. Boj za pravico. Poslovilno predavanje prof. dr. R. Iheringa, odhajajočega iz Dunaja. Prestavil in priobčil stud. iur. L. Baš.
4. Zakon z dne 29. marca 1872 o izvrševanju razlastilnih razsodeb v železniških zadevah (za Tirolsko in Predarlško).

II. Pravosodje:

1. Letnik 1870.

1. Za izrečno zavezo mladoletnika, pri katerem opraviu je potrebno, da se je delal kedaj polnoletnega, izdal polnoletnega, ne pa samo vedel ali obnašal; ali ako se je izrečno zavezal se svojim po §§ 246 in 247 o. d. z. njemu v prostovoljno rabo prepuščenim premoženjem, o. nadsodišča v Gradcu 17. maja 1871 št. 6015.
2. Ako se ugovarja zoper poslano fakturo z izrečnim platežnim mestom, velja to za pristop k temu pogoju in opravičuje sodstvo pogodbe, o. 11. avgusta 1865 št. 698.
3. Služnost pravice do okna, o. 24. januarja 1870 št. 9468.
4. Samolastno zvišanje stave v številni loteriji po poslanem stavitelju še ne utemeljuje skupnosti lastnine dobička; stavitelj ima le pravico, terjati svoj znesek nazaj; o. nadsodišča na Dunaju 3. julija 1869, št. 8288.
5. Lastnik zverjadi ni odgovoren za poškodovanje, ktero ta zunaj njegovega lovskega okrožja stori. (O. min. notr. zad. 1. oktobra 1870 št. 14183).
6. Kdor naroči pogreb, še samo zaradi tega ni dolžan plačati pogrebščine, ako se ni izrečno zavezal, o. 17. januarja 1870 št. 14.656.
7. Žuganje z rubežem je samolastna moč in kaznjiva po § 19 o. d. z., o. nadsodišča v Gradcu 4. avgusta 1869 št. 9332 s pritrilom deželnega predsedništva.
8. Pri poljskih prestopkih je poškodovancu na voljo dano, oškodovanca iskati po civilni ali kazenski poti, o. 28. julija 1869?

2. L'etnik 1871.

1. Ako kupec noče prevzeti naročenega blaga, nima prodajalec pravice, precej tožiti za kupnino, marveč mora najprej tožiti na prejem robe in šele potem na platež kupnine; o. nads. na Dunaju 19. maja 1870 št. 7804.
2. Zakonito nasledovanje glede kmetskega, kakej graščini podvrženega dobra, se nima uravnavati po občem državnem zakoniku, o. 11. novembra 1868 št. 6459.
3. Za veljavnost pogodbe je potrebno svobodno, resno in razumljivo privoljenje, o. 19. januarja 1870 št. 12114.
4. Motenje posesti s pobarvanjem tujega zida, o. 16. novembra 1870 št. 13594.
5. Dosmrtni skupni užitek se sme nadomestiti na primerljaj nemogočnosti skupnega bivanja tudi, ako se upravičenka zopet omoži, o. 18. aprila 1870 št. 5106.
6. Kdor prekorači uživanje posesti, zakrivi se motenja posesti, o. 17. aprila 1866 št. 3179 D. T.
7. Zastran oškodovanja za posekana drevesa, ktera so občani uživali in zasadili na občinskem zemljišču, o. ?
8. Prekan, kupna pogodba, ali pogodba na srečo (§§ 197 k. z.; 934; 1267, 1269, 1270, 1273, 861 o. d. z. (poravnava).
9. Odgovornost lastnika voza za škodo, ktero voznik napravi z neprevidnim voženjem, o. 11. maja 1871 št. 13862.
10. Motenje posesti od strani hišnega lastnika, ako odstrani najemnikovo na hiši pribito tablo, o. 14. junija 1871 št. 7130.
11. Računanje dobe po § 163 o. d. z. (zaradi očetovstva). O. 24. januarja 1871. št. 675.
12. Ali se prevzame poroštvo z besedami: dober stojim za njega? O. 27. aprila 1871 št. 807.
13. Nujni dediči, kateri daritev zapustnikovo razdirajo, morajo dokazati, da zapustnik ni imel v času daritve dvakrat toliko, kolikor je podaril; soštevanje zapuščine z darilom ne zadostuje za dokaz, koliko je imel zapustnik ob času daritve, o. 29. aprila 1856 št. 3919.
14. Ako se zanika pristnost poslednje volje, nimajo zakoniti, ampak oporočni dediči nastopiti tožno pot, o. 22. marca 1871 št. 3129.
15. Sodišča imajo razsojati, kateremu ubožnemu zakladu pripade tretjina brez oporoke zamrlega svetnega duhovnika, upravne oblasti pa o ubožtvu koga iz zapustnikove rodovine, o. ?
16. Preklic daritve zavoljo prikrajšanja upnikov, o. 29. marca 1871 št. 9657 iz l. 1870.
17. Tožba zakupnika o motenju posesti. Resnično ali vsaj mogoče poškodovanje se zahteva za motenje posesti, o. 21. februarja 1871 št. 1858.

18. Lastnik zemljišča sme tudi sosedu koristne naprave odstraniti, ako le-ta ni pridobil prepovedne pravice, o. 22. februarja 1871 št. 8836.
19. Pravilno nadaljevanje za celi zakoniti čas za priposestvanje prestajajoče služnosti, n. pr. vozne pravice ni potrebno, o. 18. oktobra 1870 št. 3877.
20. Pravica upnikov volilo jemnika do zavarovanja na voljeno reč po enakosti § 822 o. d. z. pl. o. 23. novembra 1870 št. 13266.
21. Na koliko jamči (dober stoji) loterijski nabiralec za napovedane številke, ktere je krivo napisal v prvotne listke, o. 9. junija 1871 št. 1230.

3. Letnik 1872.

1. Kdor je bil na telesu poškodovan, ima pravico terjati odškodovanje radi zasluzka, o. 4. maja 1871 št. 481.
2. O pravici zastopanja zakonskega družeta, o. 3. februarja 1869 št. 12771.
3. Neveljavnost terjatve vsled nedoločene in nejasne pogodbe (§§ 869, 914 o. d. z.), o. 27. maja 1870 št. 13698.
4. Tudi v posojilo spremenjena daritev se more iztožiti, o. 9. januarja 1871 št. 3440.
5. Lastnik sme svojo zemljiško parcelo rabiti tudi na nepriliko mejaša, dokler le-ta ni dobil prepovedne pravice, o. 26. oktobra 1871 št. 12188.
6. Poraba zneska v skupnem gospodarstvu, po ženi možu izročnega in porabljenega, ni priženilo, o. 20. julija 1871 št. 5383.
7. Odstranjenje vogelnega kamna in stesnenje privozne ceste za gospodujoče služnostno zemljišče ni motenje posesti, o. nads. v Prazi 25. julija 1864 št. 2515.
8. Z novimi vodnimi zakoni ni sodništvo premenjeno glede na pravico v svoji posesti motenega upravičenca, zahtevati prepoved nadaljega motenja in povračilo škode, o. ministr. notr. z. 30. marca 1872 št. 2641.
9. Ali se menihi smejo sploh in posebno nastavlenci po župnijah pravoveljavno zavezovati, o. 30. novembra 1871 št. 6446.
10. Kako se umeva obljuba zakupodavca, da za življenje ne bo odpovedal zakupa, o. 29. marca 1871 št. 3563.
11. V dvomu se vzema, da je pridobitev moževa lastnina. (§ 1239 o. d. z.) o. 4. aprila 1870 št. 1254.
12. Veljavnost zaveze plačevati obresti brez vsakega odbitka, o. nads. Dun. 18. marca 1872 št. 1211.
13. § 456 ne velja za primerljaj izvršenega rubeža tujih reči, o. 10. januarja 1872 št. 9449.
14. Gostilničar je odgovoren za robo potnikov, ktera je bila prinešena v prostore, pristopne njegovi družini, o. 20. marca 1872 št. 698.

15. Z izvršbo se pretrga zastaranje na tri leta omejene prednostne pravice davkov in zemljiške odveze, o. 14. februarja 1872 št. 1565.
16. Mrtvim se sme izreči, kdor je bil v krvavi bitki, akoravno ni dokazano, da je bil smrtno ranjen, o. 22. maja 1872 št. 5227.
17. Očetovo preskrbljenje nezakonskih otrok (17 letne hčere) obvezno, o. 16. januarja 1872 št. 680.
18. Podarjeni odpust dolga je veljaven tudi brez pismene listine, o. 18. avgusta 1872 št. 7572.
19. Nezakonski oče je zavezan k plačilu otrokove pogrebščine, o. 25. julija 1872 št. 7209.
20. Predznamba na temelju § 822 o. d. z. velja od prosojila, o. 12. aprila 1872 št. 1867.
21. Razlastitev v železniških zadevah, o. 12. aprila 1872 št. 11475.
22. V § 6 ces. pat. 10. oktobra 1849 št. 412 d. z. zemljiškim in hišnim posestnikom pristoječa pravica se z neizvrševanjem izgubi in poznej več ne oživi.

B. Trgovinsko in menično pravo.

1. Letnik 1870.

I. Članki. — II. Pravosodje.

1. Trgovinsko opravilo ni, ako krčmarji nakupujejo velike množine mesa, o. 22. julija 1869 št. 2761.
2. Glej pod A II. točka 2.
3. Obrtniki, katerih obrt ne presega rokodelstva, niso dolžni napovedati tverdke, o. 26. aprila 1864 št. 2967.

2. Letnik 1871.

1. Zastran pristnosti prijemnikovega podpisa na iztoževani menici imajo pri mladoletnih dedičih priseči vsi varuhi, oziroma varuhinje, o. 10. novembra 1870 št. 9576.
2. Zapisi trgovinske knjige glede na pravne razmere trgovinske družbe do stavitelja tvornice nimajo dokazne moči, o. 29. marca 1871 št. 3604.

3. Letnik 1872.

1. Zastaranje menice, izdane na Ogrskem, pa sprejete na Dunaju, se ima soditi po avstrijskem pravu, o. 19. oktobra 1871 št. 5592.
2. Raba tuje firme (kupčijskega imena) nedopustna, vrhovnosodno potrjena razsodba dunajskega nadsodišča 18. avgusta 1870 št. 32561. o. ?
3. Ali se morejo rezervni častniki z menicami pravno zavezovati, o. 14. februarja 1872.
4. Menično zastaranje se ne pretrga s pripoznanjem resničnosti dotične menične terjatve, o. 21. septembra 1872, št. 291.

C. Zemljiškoknjižno pravo.

I. Članki.

1. Letnik 1870.

1. Prenos zemljišč in odpustek davščine.
2. Zemljiškoknjižni izpiski.
3. Zemljiške knjige.

2. Letnik 1871.

1. O popravi in preuredbi zemljiških knjig (Valentin Prešern).
2. Kadar lastnino zasebnikov kupi država za napravo cest ali železnice, se ima kupljeni svet izknjižiti iz javne knjige. (Valentin Prešern).

3. Letnik 1872.

1. Zemljiškoknjižni obrazci (10) pri vsakem a) prošnja; b) odlok; c) vpis; d) potrdba knjižnega vpisa. Kazalo.
2. Interpelacija dr. Radoslava Razlaga v dež. zboru Kranjskem 18. aprila zaradi kolekovanja zemljiškoknjižnih izpiskov.
3. Razpis pravos. min. 15. maja 1873 št. 249 pa nadsodišča v Brnu, Dunaju, Gradcu, v Pragi zastran določeb o poverjenju podpisov.

II Pravosodje.

1. Letnik 1870.

1. Na podlagi kazenske razsodbe je predznamba tudi številoma še neizrečene odškodnine pripustljiva, o. 7. aprila 1869.

2. Letnik 1871.

1. Vsled pomote zemljiškoknjižnega urada opuščena vknjižba (ne more biti predlagatelju na škodo) o. 12. decembra 1865 št. 9884.
2. Na pravo dosmrtnega vžitka (glede) zemljiškega dela, vknjiženega za ženo na primerljaj moževega preživljenja, se ne more dovoliti izvršbina vknjižba, o. 28. junija 1870 št. 7089.
3. Ako je na zemljišče vknjižena predkupna pravica, sme knjižni sodnik lastnino tretjega kupca dovoliti le takrat, kadar se dokaže, da je prodavec imetniku predkupne pravice zemljišče ponudil v rešitev in ako je v § 1075 o. d. z. določeni čas 30 dni zapadel, o. 27. septembra 1870 št. 11.437.
4. Zakon pri tabularnih prošnjah ne zahteva lastnoročnega podpisa in navedba predlagateljevega imena na nadpisu zadostuje, o. 26. septembra 1870 št. 33.756.
5. Prošnja za vpis zemljiških parcel na podlagi davčnega spričevala iz katastra - h kmetijskemu posestvu v zemljiške knjige se ima dovoljevati, o. 30. marca 1871 št. 3576.
6. Zastran odpisanja zemljiških kosov po zakonu 6. februarja 1869 št. 18 d. z. niso zadržek - vknjižbe, o. ?

3. Letnik 1872.

1. Vpisanje zemljiških kosov na podlagi izpiska davčnega katastra v zemljiške knjige, o. 9. januarja 1872 št. 40.
2. Zaznamba spora je dopustna glede na utoževano neveljavnost v knjižbene listine, naj gre za stvarno ali osebno pravo, o. 10. avgusta 71 št. 19.753.
3. Vpisanje železnici odstopljenih zemljišč, ki so obremenjena, o. 22. julija 1872 št. 2666.
4. Navedba hišne številke zastavljenega zemljišča namesto zemljiško-knjižnega vložka ne zadostuje določbi § 85 o. z. z. o. nads. Dun. 30. julija 1872 št. 15.012.
5. Ali se imajo dnevi poštnega teka všteti pri prošnjah za podaljšanje rokov v zemljiškoknjižnih zadevah, o. nads. Dun. 26. marca 1872 št. 5689.
6. Pridobitev vknjižene terjatve po izbrisu, opravljenem vsled plačila pri skupno zastavljenem posestvu, o. 9. januarja 1872 št. 9167.
7. Glej pod A. II 20.
8. Vpisanje zemljišč, ki še niso v zemljiških knjigah, o. 26. junija 1872 št. 6499.

D. Civilnopravdni red.

I. Članki in pravni viri.

1. Letnik 1870.

1. Oblika prisege (prisežno besedje).

2. Letnik 1871.

1. Odvetništvo.
2. Sodništvo.
3. Biležovanje slovensko (dr. Ivan Geršak).
4. Uvod v državljanski postopnik. Dr. Ivan Geršak.

3. Letnik 1872.

II. Pravosodje.

1. Letnik 1870.

1. Prisega maloletnim, prostovoljnim namestovalcem ni dopustna, o. 7. januarja 1870 št. 14.461.
2. Zaviranje javnega pota se ne more odpraviti s tožbo zaradi motenja posesti, temuč le po političnih oblastih, o. 21. decembra 1862 št. 14.392.
3. Izvršba na prihodke bilježniške pisarnice je pripustljiva, o. nads. v Gradci 9. februarja 1870 št. 1935.
4. Izvršba na posestne pravice dolžnika, ki na zemljišče še ni vknjižen, o. 24. maja 1870 št. 6255.
5. Izvršbina dražba; osebna zaveza dražbinega kupca (izdražitelja), o. nads. v Brnu, 31. marca 1865 št. 2483.

6. Izkaz do hipotekarne tožbe pri nevkužitem odstopojemniku, o. 2. junija 1870 št. 15.987.
7. Izkaz nevarnosti pri dovoljenju sodne prepovedi, o. 12. aprila 1870 št. 14304.

2. Letnik 1871.

1. Tožbe zoper osebe, zavoljo zapravljalivosti stavljene pod skrbstvo, se imajo praviloma vlagati pri skrbstveni oblasti, o. 29. septembra 1870 št. 2517.
2. Namesto tožbe na tožbino vrnitev je tudi ugovor razsojene pravde dopuščen, o. 11. aprila 1866 št. 1954.
3. Polnoletnik nima pravice zahtevati izrečenja ničnosti proti njemu v maloletnosti storjenih sodnijskih dejanj, o. 4. aprila 1866 št. 2784.
4. Ako se z rzsodbo med strankama pobijo pravdni troškovi, mora nositi troškove, združene z nastopom prisege, prisežna stranka sama.
5. Sodnik prve stopnje brez dogovora s političnimi oblastmi nima pravice spoznati, ali spada ktera preporna stvar na pravno pot ali v področje upravnih oblasti, o. 24. junija 1867 št. 8390.
6. Na podlagi le predznamovanega pisma mandatni prestopok (ukmin., 18. marca 1859 št. 130 o. d. z.) ni dopusten, o. 24. januarja 1871 št. 793.
7. Kupecu pri izvršbini dražbi (izdražitelj) podanega zemljišča se imajo dati tudi oni skladni deli, ktere je hipotekarni dolžnik med izvršbino obravnavo tretjim prodal, o. 17. februarja 1879 št. 338.
8. Večkratno dovoljenje izvršbine dražbe istega zemljišča. Ničnost dražbe zavoljo pomanjkljivega dostavljanja knjižnim upnikom, na ktero ničnost se opira tak knjižni upnik, ki se mu je dražba prav naznanila, o. ?
9. Ničnost ni, ako se opusti naznanilo upniku, že po zaproseni izvršni dražbi vključenemu, o. 10. januarja 1871 št. 195.
10. Poprava pisne, v tožbi in rzsodbi zapopadene pomote še le v izvršnem ravnanju, o. 17. novembra 1866 št. 13.604.
11. Pri razdelitvi dražbinega skupila med upniki zaradi prednosti nastali prepir mora sodišče zavrniti na preporno pot, o. 22. septembra 1870 št. 5264.
12. Občinske priklade in stroški spadajo med prednostne stavke pri razdelitvi dražbinega skupila. o. 27. julija 1865 št. 5384.
13. Trgovski pomočnik v pravdi svojega gospodarja ni sumljiva priča v smislu § 142 o. s. r. o. 5. aprila 1871 št. 14.393.
14. Dopolnitev ustne razprave zavoljo pomanjkljivosti zastopanja ene stranke pri sodniku, ki obravnavo vodi vsled § 20 o. s. r. in dvor. dek. 11. septembra 1784 št. 336. o. nads. v Trstu 22. oktobra 1870 št. 5750.

15. Kdaj imajo pri zakonskih pravnih stranke osebno priti pred sodišče? o. 6. decembra 1870 št. 14357.
16. Ali se ima ceniti in prodati tudi nezarubljeni del kmetije, o. 9. maja 1871 št. 5582.
17. Prednostna pravica gre triletnim davkom pri razdelitvi dražbinega skupila le od časa, ko se začnejo, ne pa, ko so bili predpisani, o.
18. Pristojnost sodišče zastran javnega pota, o. 14. aprila 1871 št. 4315.
19. Zamudnemu izbranemu sodniku (razsodniku) ne more navadno sodišče veleiti, naj izreče svojo razsodbo, temveč strankam je pridržano, zamudnega izbranega sodnika tožiti na razsodbo, o. 7. septembra 1871 št. 2875.
20. Cautio actoria. Brez ponujene tožne varščine vložena tožba se ne sme službeno zavrniti, o. 6. decembra 1870 št. 14.412.
21. Terjatve proti občini, izvirajoče iz občinskega po županu položenega računa, more tretja oseba, koja ne stoji v javni pravni razmeri ne z občino in ne z občinskim odborom, le po redni pravni poti iskati, o. 16. aprila 1870 št. 13442.
22. Pravomočne rešitve deželnih računstev v občinskih računih so neposredno izvršljive, o. 8. avgusta 1871 št. 9088.

3. Letnik 1872.

1. Obveznost v § 891 o. d. z. ustanovljena glede odstopa od tožbe, že započete proti jednemu nerazdelnemu sodolžniku, predno se vloži druga tožba zoper drugega sodolžnika, ne obstoji v odstopu od že započete pravde v smislu § 80 o. s. r. (italj.) in tem manj v odrečenju zadevne pravice na korist že toženega sodolžnika, ampak že v tem, da se upnik drži pasivno proti slednjemu, o. 21. februarja 1860 št. 1834.
2. V postopanju zavoljo motenja posesti se sme tudi spoznati na vrnitev skupila reči, prodane vsled motenja, o. 16. novembra 1871 št. 13.704.
3. Kteri vpliv imajo prošnje za podaljšanje obrokov v pravnih pri pogojenih neprestopnih obrokih? o. 7. novembra 1871 št. 13646.
4. V pravnih zavoljo motenja posesti nima vstavjalne moči pritožba zoper odlok, s katerim je bila izrečena zapalost globe, o. 17. januarja 1872 št. 15.096.
- 4 a. Kdaj se sme ustaviti civilno tožno ravnanje (pretrg prestopka!) zavoljo ovadbe zaradi ponarejanja listin: o. 3. marca 1869 št. 2300
5. Dopustno je v eni tožbi združiti več terjatev iz enega kupčijskega posla in njegove dovršitve, o. 25. julija 1871 št. 91635.
6. Obnovljenje mej spada pred realna, ne pred okrajna sodišča, o. 10. avgusta 1871 št. 9415.
7. Ako se izterja za neplačno zastopano stranko kaj denarja, se imajo

- strankinemu zastopniku izplačati ne samo gotovi stroški, ampak tudi zamuda in zaslužek, o. 28. februarja 1872 št. 1799.
8. Nakazanje izvršiteljeve terjatve iz skupila za prodano nepremičnino brez izvršenčevega ugotovljenja, o. 2. novembra 1870 št. 13032.
  9. Na pošto dana naročnina za časnike se sme vkljub določbam §§ 29, 30 poštnega zakona z dne 5. januarja 1837 sekvestrovati, o. 21. marca 1871 št. 3108.
  10. Pridobnina in dohodnina z dokladami vred ima le zakonito založno (zastavno) pravico pri rečeh, od katerih se odrajtuje, nima p. predpravice pred poprejšnimi založnimi (zastavnimi) upniki, o. 10. januarja 3872 št. 23.
  11. Dražba je veljavna, ako je vknjiženi upnik tudi brez dostavljenega dražbenega odloka zvedel za dražbo, o. ?
  12. Pravomočno dovoljena dražba je veljavna tudi proti odstopjemniku, o. 23. januarja 1872 št. 667.
  13. Izvršba se ima tudi dovoljevati brez zaznamka dosedanjih izvršnih stroškov, o. 12. aprila 1841 št. 4143.
  14. Razdelitev skupila je le nadaljevanje in večkrat konec izvršbe, gl. št. 8.
  15. Proizvedba zvedencev oziroma precenba na večni spomin se ima na zahtevanje razlaščenca tudi brez nevarnosti v zamudi na nasprotnikove ugovore dovoljevati, ako lastnik ni zadovoljen z odškodnino, izrečeno po upravni poti, o. 31. oktobra št. 71, št. 13135.
  16. Ugovor neprištetega denarja se zavrže radi nedoločnosti prisege, o. 8. novembra 1871 št. 11006.
  17. Tožba železniškega društva zastran ničnosti v razlastilnem postopku opravljene in s pritožbo nesodbijane cenitve zemljišč ni dopustna, o. potrjujoča prvosodno razsodbo sodišča, o. ?
  18. Odvetniki imajo revne stranke zastopati brezplačno, akoravno bi se ustno in brez odvetnika razpravljalo, o. 8. novembra 1871 št. 13456; deloma drugače v slučajih neobligatornega odvetniškega zastopanja, o. 3. novembra 1970 št. 13083.
  19. Svojeročni podpis pod odvetniškim obračunom (vgotvljenskim pis-mom) stvarja že pol dokaza za njegovo resničnost, kateri dokaz se more dopolniti s domirno prisego, o. 23. januarja 1872 št. 9556.
  20. Po civilni pravdni poti se ima rešiti vprašanje, ali ima poprejšni šolski patron še odrajtovati drva za šolo, o. 17. aprila 1879 štev. 3854.
  21. K uporabi § 207 civilnopravnega postopnika, o. 18. decembra 1871 št. 21368 dr. B.
  22. Prošnja za opravičbo izostanka od prisežnega dneva se ima vložiti pri prisežnem sodišču, o. 10. aprila 1872 št. 3559.
  23. Sodišča imajo presojeti prepire zastran oskrbovanja ustanov za krajne uboge med župnim ubožnim zavodom in občinsko upravo

- odgovor ministr. notr. zadev 19. maja 1872 št. 6486 z ozirom na najvišji sklep 15. maja 1841 in dvorni dekr. 21. maja 1841 zb. polit. zak. zv. št. 60.
24. O globah pri motenju posesti, o. 23. januarja 1872 št. 622.
  25. O zastopanju strank po sodniku, o. 23. aprila 1872 št. 6776.
  26. Na podlagi zastarane menice vložena tožba se ima vrniti uradoma.
  27. K uporabi § 398 civ. postopnika, o. 23 5 1872 št. 3051 Dr. B.
  28. Ločitev zakonskih družetov in dovoljenje posebnega stanovališča med ločitvenim postopkom o. 9 11 1869 št. 2594 14/7 1871 št. 3541
  29. Prošnje za naprejno zavarovanje povračil zoper sodnike se smejo, po § 46 sodnega pravilnika vlagati tudi pri višjem za dotično tožbo pristojnem deželnem sodišču. O. 26/4. 1872 št. 12050.
  30. Ako se opusti pritožba proti stavbinskemu dovoljenju, se ne more več začeti postopanje o motenju posesti. O. 2/10. 1872 št. 10.098.
  31. Občinski odbor se sme s tožbo prisiliti, da odobri županov občinski račun ali pa mu očita nedostatke. O. min. notr. zadev 1/9 1872 št. 10.543.
  32. Cenitve zemljišč (nedostatne), slučaj take cenitve.
  33. Pismena obljuba, da se bode plačilo poslalo v določeni kraj, še tega kraja glede na sodno pristojnost ne ustanavlja za kraj izpolnitve; o. 15/10. 1872 št. 10.217.
  34. Uvedba izdražitelja (dražbenega kupca) v posest prodanega zemljišča (§ 339 o. s. r. o. 19/12. 1871 št. 15.078).
  35. Tudi kdor na izvršbeni dražbi kupi nepremakljivo reč, mora zakupniku šele odpovedati zakupno pogodbo; o. 10/3. 1872 št. 13.066 lz leta 1871.

E. Izvensporno pravo.

I. Članki in pravni viri.

1. Letnik 1870. — 2. Letnik 1871.

1. Varstveni račun z obrazcem.

3. Letnik 1872.

1. O razpravljanju prezadoženih zapuščin. V. P.

2. Naloga dokazovanja in odkazovanja dedičev na pravdno pot. Dr. —k.

II. Pravosodje.

1. Letnik 1870. — 2. Letnik 1871. — 3. Letnik 1872.

1. Priče ustne poslednje volje zapustnikove se smejo zaslišati po prisojilu zapuščine na podlagi zakonitega nasledstva; o. 13/12. 1871, št. 14.699.

2. Ako je bil nujni dedič molče izpuščen, se ima proti oporočnim dedičem odkazati na pravdno pot glede na izkazanje pravice do zahtevanega dolžnega deleža; o. 18/9. 1872, št. 59.505.

3. Pristojnost varstvene oblasti za dovoljenje služnosti na zemljišču nedoletnika; o. 5/3. 1872, št. 2157.

Civilna pravda. — I. Članki.

F. Kazensko pravo.

I. Članki in pravni viri.

1. Letnik 1870.

1. Hudodelstvo težke telesne poškodbe (Dr. Leitmeier).
2. Ali se pregreši proti kazenskemu zakonu dolžnik, ki svojo zaradi dolgov v izvršbo vzeto nepremakljivo lastnino ob vrednost spravi na škodo upnikov?
3. Poročevalčev načrt kazenskega zakona (Spisal — m — e.)

2. Letnik 1871.

1. Hudodelstvo težke telesne poškodbe (Dr. V. Leitmeier.)
2. Kaznovanje voznikov, spečih na zapreženih vozovih.
3. Ustanovitev škode pri gozdnih tatvinah. H.

3. Letnik 1872.

1. O preuredbi kazenskega zakonika in kazenskega postopnika. — r.
2. Kazenska statistika okrožnega sodišča novomeškega.
3. O potepinstvu.
4. Gluhonemci (iz sodnega zdravilstva). Dr. Samec.
5. Javnost porotnih obravnav in porotna sodišča. Stud. jur. Fr. Škofic.

II. Pravosodje.

1. Letnik 1870.

1. Hudodelstvo javne posilnosti s samolastnim stesnovanjem osebne svobode § 93 kz. o. 2/12 1868, št. 11.731.
2. O prestopku vtikanja v izvršbo javnih služeb (§ 814) o. 19/7. 1870 št. 8158
3. Odškodovanje iz kaznjivega djauja se sme priznati le, kadar je toženec bil kazensko obsojen, dvor. dekret 6/3. 1821 št. 1743, odl. nads. Krakov 12/12. 1867, št. 10.227.
4. Samovoljno jemanje že podrtega lesa po upravičencih do gozdnih služnosti je tatvina, o. notr. ministrstva 7/9. 1870 št. 12.861.

2. Letnik 1871.

1. O razžalitvi na poštenji § 496 kz. (žalitse in brez namena žaliti na poštenji); o. 27/7. 1870 št. 8689.
2. Kdor je več tatvin kriv in je le eno povrnil popolnoma, nima za to tatvino pravice nekaznjivosti; o. 29/11. 1870, št. 19068.
3. Kdor svojo puško dà izstreliti zunaj hiše po svojem služabniku, se poslužuje le pravice § 16 vlož. pat. in služabnikovo dejanje ni kaznivo; (min. notr. z. 24/12. 1870, št. 18295.)

4. Dopustnost (oziroma vpoštenost) silobrana tudi za varstvo telesne celote (pred telesno poškodbo); o. 8/3. 1871, št. 2551.
5. O deležnosti pri tatvini; o. ? (H.)
6. Ali se zakrivi kdo hudodelstva po § 152 kz., ako namesto tega, zoper katerega je imel sovražni namen, koga drugega težko poškoduje (aberratio?); o. 27/4. 1871, št. 4907.
7. Hudodelstvo javne posilnosti po § 87 kz. o. 27/4. 1871, št. 5024.
8. Hudodelstvo javne posilnosti po § 85 b ali po § 87 ali samo prestopok po § 468 kz.; o. 16/5. 1871, št. 5537.
9. Žaljenje učencev po učiteljih ne spada pod razžalitve poštenja; o. 12/4. 1871, št. 4167.
10. Nadevki (Valentov hlapec) ne stvarjajo prestopka proti varnosti poštenja; razsodba 20/11. 1867, št. 362.
11. Kaznovanje dejanj, žalečih sodniško izvrševanje, četudi dejanja ne spadajo pod kazenski zakon; (§ 312 kz. oprostilna s. nads. v Inomostu št. (?), pristojnosti politične ali sodne oblasti?).
12. O zastaranju hudodelstev z ozirom na § 229, 531 kz. glede na pregreške in prestopke; o. ?

3. Letnik 1872.

1. Za hudodelstvo nezvestobe je po prodaji zarubljenih in v dolžnikovi hrambi puščenih premičnin potreben hudobni naklep, upnike oškodovati na premoženju ali drugih pravicah; o. 24/10. 1871, št. 12.964.
2. Kdor kupuje glasove pri volitvi župana, se zakrivi prestopka zoper javne naprave in naredbe po § 311 kz.
3. Silobran proti lovskega tatu, odl. državn. min. 23/10. 1862, št. 18.313.
4. Prestopke po nedoraslecih v smislu po § 273 kz. imajo kaznovati le cesarske politične varstvene oblasti, ne pa županstva; o. min. notr. z. 27/1. 1872, št. 17.454.
5. Prestopka po § 314 kz. se zakrivijo starši, kateri svoje otroke peljejo iz šole, kadar šolski oglednik nadzoruje šolo; o. 12/4. 1870 št. 178.
6. Hudodelstvo javne sile po § 81 se doprinese, akoravno ni bil nihče spravljen v strah; o. 27/7. 1871, št. 19.169.
7. Razžaljenje časti v pravnih spisih; o. 28/6. 1871, št. 7871.
8. Za djanje hudodelstva javne sile po § 81 kz. je potrebno, da je pretenje uradno (gosposkino) osebo zares v strah spravilo; o. 20/9. 1871, št. 11.674.
9. Odgovornost zemljemerca pri delanju železnice vsled podkopanja zemlje (§ 335 kz.); o. 9/4. 1872, št. 3662.
10. Občinski ponočni čuvaji spadajo k osebam, navedenim v § 68 kz. in je njih razžaljenje prestopok po § 312 kz. o. 4/3. 1872, št. 4865.

11. Ponevera ni, ako založnik časnika ne odrajta pristojbine za nanzanila (ogläse); o. 13/11. 1872, št. 11 698.
12. Političnim društvom je prepovedano stopiti z drugimi društvi v pismeno občenje in to velja deloma tudi za brzojave; o. 11/7. 1872, št. 7134.
13. Pri nezvestobi (poneveri) mora namen storilca biti nepovrnljivo prisvojenje tujega blaga; o. 13/3. 1863, št. 1650.

G. Kazensko pravni red.

I. Članki in pravni viri.

1. Letnik 1870. — 2. Letnik 1871. — 3. Letnik 1872.

1. O preuredbi kazenskega zakonika in kazenskega postopnika.
2. Kazenska statistika okrožnega sodišča Novomesto.
3. O višjih upravnih oblastnijah.

II. Pravosodje.

1. Letnik 1870 — glej pod: Kazensko pravo.

2. Letnik 1871.

1. Zasebnemu obtožitelju se ima povzročiteve stroškov kazenskega postopanja naložiti samo takrat, kadar je obtožba brez vse podlage ali ako se postopanje na obtožiteljevo zahtevanje ustavi; o. 18/1. 1871, št. 292.
2. Prepozni prihod zasebnega obtožitelja h končni obravnavi ni odstop od tožbe, dokler sodnik ni izrekel nasvetovanega vstavnega sveta (razsodbe!); o. 10/5. 1871, št. 5761. T.

3. Letnik 1872.

1. Tatvina po § 174 I kz. se dokaže tudi samo s prisežno izpovedbo poškodovanca; o. 6/10. 1870 št. 11.722.
2. K uporabi § 65 k. p. z, o. nads. v Pragi št. ?
3. Smatrati je za obtožni odstop, ako se zasebni obtožitelj posluži dobrote po § 152 kp. (§ 113); o. 6/11. 1860 št. 14.432.

H. Javno pravo.

I. Članki in pravni viri; razno.

1. Letnik 1870.

1. Čestitim bralcem! — (o pravicah državljanov — pregled).
2. Občinske zadeve (obrazec za letne račune).
3. Lovska pravica.
4. Slovenske prestave zakonov in vladnih ukazov.
5. Slovenske tiskalice.
6. Slovenska predavanja za pravoslovce.
7. Razpis ministerstva notranjih zadev (6/3. 1869 št. 8245) zastran povračilnih stroškov za revne ljudi iz Ogrskega in Hrvaškega.
8. Zgodovina prvega slovenskega plačilnega naloga po zaukazu pravosodnega ministerstva 18/7. 1859 št. 130 d. z.

9. Prva slovenska prestava kazenskega zakona.
10. Slovenski jezik v uradih.
11. Slovensko vseučilišče.
12. Kdo ima v kmečkih občinah, v mestih in trgih pravico voliti v deželni zbor (Drag. Tekavčič).
13. Razpisanje služeb.
14. Razpis ministerstva za poljedelstvo (16/8. 1870 št. 3989) zastran postavljanja cenilcev pri prestopkih poljskega poškodovanja.
15. Davščine od služeb.
16. Nekaj o mlinarskem zakonu in o tarifi za goveje meso (Drag. Tekavčič).
17. Brez ukaza županijskega načelnika ne mogo započeti soseske niti pravde zaradi motenja posesti. (D. T.)

2. Letnik 1871.

1. Iz narodnega gospodarstva.
2. Prisilne (posilne) delavnice.. T.
3. Novo leto (pregled o narodni ravnopravnosti).
4. Uravnanje plače za duhovnike (iz Sl. N. svojim naročnikom duhovskega stanu za prevdarek).
5. Vojska glede na pravo (Iz Pravnika Poljskega).
6. O zavodih za uboge (z zakonom za Koroško 21/2. 1870).
7. O poštnih hranilnicah.

3. Letnik 1872.

1. Zakon zastran rabe, napeljavanja in vračanja vodá za Kranjsko z dne 26/7. 1872 VII.
2. O višjih upravnih oblastnijah.
3. Uravnava zemljiškega davka (Dr. Razlag).

II. Razno 1871.

1. Razpis min. za uk in bogočastje 28/4. 1870 št. 3704 zastran nevojaških župnikov glede na vojaške osebe.
2. Ukaz min. notr zadev 11/2. 1861 št. ? namestniku moravskemu zastran okolščine, da vojaška dolžnost ne zadržuje dovoljenja polnoletnosti za pohišno kupčijo.
3. Ukaz min. notr. zadev 18/5. 1870 št. 7545 naznanil o odgajanju ogrskih ciganov.
4. Razlastilna razzodba zapopadati pravo izmero zahtevanega zemljišča, in pridelki niso predmet razlastitve.
5. Slovenska zbirka zakonov.
6. Opomin (svaritev) zaradi posestev, ki se imajo prodati na dražbi.
7. Pristojnost upravne oblasti pri razsojevanju terjatve za oškodovanje proti občinskim zastopnikom.
8. Račun župne cerkve (z obrazcem).

9. Nekaj važnejših določeb vojnega zakona (5/12. 1868 št. 1 dež. z. iz l. 1869) in poduka za njegovo izvedbo.
10. Pri izmeri davščine od ženitne pogodbe se zaženilo nima vzeti v račun.
11. O pristojnosti političnih oblastij glede na zakon zastran varnosti polja.
12. Občini pristoječa skrb za zdržavanje javnih občinskih potov ji ne daja pravice do takih naredb, katere segajo v tujo lastnino in proti županu je v takem primerljeju pripuščena tožba zaradi motenja posesti.
13. Koga zadenejo stroški za pozvedbe lovskega poškodovanja?
14. V kazenski razsodbi o poljskih prestopkih se sme odškodnina izreči le takrat, kadar je mogoče škodo zvedeti po enakih določbah dočega kazenskega postopnika.
15. Razpis min. notr. zadev 3/10. 1870 št. 9992 zastran občinskih priklad na davke preteklih let.
16. Sme li omožena vdova nadaljevati brez novega dopusta obrt svojega prvega moža.
17. Razlastitev zemljišč po pravilniku železniških dovoljenj za napeljavo vode, železnici potrebne je pripustljiva.
18. Zbore volivcev za volitvene pogovore smejo sklicevati tudi oni, ki nimajo dejanske volilne pravice.
19. Nekoliko členov iz vladne predloge novega reda za mero in vago.
20. Povračilo po lovski divjadi storjene škode se sme pri politični oblastniji zahtevati tudi brez dokaza poskušene poravnave.
21. O cerkvenih ustanovah za uboge, ako bi nasprotovala njih izročitev na občine — bistvu ustanove.
22. Pri izvrševanju predpisov zastran priprege v občinskem okolišči nima župan nobene policijske kazenske pravice.
23. Ustanovljena plača (kongrua) duhovnikov in javnih učiteljev je do 315 gl. prosta občinskih priklad.
24. Razpis min. notr. zadev 7/12. 1870 št. 15.115 zastran pogojev, pod katerimi se ima podeljevati domovinska pravica državljanov dežel ogrske krone.
25. Ima li župan pravico, zarubiti premakljivo blago.
26. Terjanje odškodovanja za poškodbo, ki so jo golobi na polji pripravili.
27. Domovinstvo vsled vzakoujenja po poznejšem zakonu starišev.
28. V konkurenčnih obravnava zastran cerkvenih in farnih poslopij.
29. Samo duhovne oblastnije so pristojne za prestavljanje dušnih oskrbnij.
30. Politična oblastnija ne more občine prisiliti, občinske pote, ki vodijo do železnice, z ozirom na pomnožene potrebe železniškega občenja popravljati.

31. Razpis eks. min. za deželno brámbo 19/4. 1871 št. 178 zastran vojne dolžnosti tistih brambovcev, ki so v kateri pokorilnici.
32. O terjlatvi revnih sorodnikov katoliškega svetnega duhovnika zastran tretjine za uboge ni občina pristojna, temuč politična državna oblastnija, v katere okraju se nahaja za zakonito nasledstvo poklicani ubožni zaklad.
33. Tržnina se sme le na trgu in ne pri vhodih trgovišča pobirati.
34. Skupna osoba (občina) se ne more obsoditi 1. na kazen, 2. na povračilo odškodnine.

Razno.

3. Letnik 1872.

1. V koliko so gospodarski vozovi cestnine prosti.
2. Kako in kdaj se ima po ognju, povodnji in toči povzročena škoda naznanjati zaradi odpustka davkov. (Nov.)
3. Koliko jamčijo (dobri stojijo) zakupniki občinskega lova za poškodbe po divjačini; o. min. notr. z. 16/9. 1871 št. 13.122.
4. Za napravo plinovitih cevi po rečeh, prepuščenih javnemu občenu ni treba razlastitve; o. min. notr. z. 16/9. 1871 št. 11.849.
5. Službodajec nima plačevati stroškov za uslužbenca, ki je bil, akoravno že bolan, izpuščen iz službe; o. min. notr. z. 27/5. 1871 št. 6185.
6. Dražbe premičnih državnih reči (državnih premičnih) smejo e. kr. oblasti (oblastnije) opravljati brez dovoljenja občinskih uradov; o. min. notr. z. 27/11. 1871 št. 6327.
7. Služba župana glede na občinski volilni red; užitek nima občinske volilne pravice, akoravno si je pridržal pravico gospodariti na odstopljenem zemljišču proti temu, da davke odrajuje.
8. Terjatve odškodovanja zavoljo cerkvenih stavb (župnišča) spadajo na pravno pot; o. min. za uk in bogoč. 20/12. 1869 št. 10.352.
9. V področje občinskega zastopa samega ne spada dognanje strahovalne preiskave proti občinskemu uradniku.
10. Osobe brez domovja, ki so bile večkrat vrstene med vojake, se imajo odkazati občini zadnjega vstopa.
11. Kdaj imajo politične oblāstnije razsojati o pritožbah proti naredbam županstev v lastnem področji.
12. Predplačila za cerkve, pod posebnim patronom stoječe, imajo dovoljevati le cerkvene oblasti.
13. Prestopki pri mesarenji (1. zdravstveni obziri pri sekanju mesa; 2. mesar mora imeti zadostno mesa; 3. neopravičeno nehanje z mesarjenjem; 4. prodavanje govedine zoper obstoječo prepoved; 5. zasebno klanje ni motenje obrti).
14. Ali sme ženska biti cerkovnica.
15. Odškodovanje za skazano vničenje lastnine o povodnji, ako je lastnik sam zakrivil to naredbo.

16. Okrožnica c. k. finančnega deželnega vodstva v Gradcu od 7/8. št. 6648 na davkarje zastran izterjanja davkov po izvršbi na zemljišča in zaračunenja stroškov.
17. Odškodovanje zavoljo divjačine se ima pri političnih oblastnijah zahtevati takrat, kadar se poškodba še more videti.
18. V političnih kazenskopravnih zadevah se ima vselej razsodba izdati. Pravica do stelje v tujem gozdu se ima uradoma napovedati pri odkupni komisiji.
19. Odvzetje gostilničarske pravice vsled nedostale zanesljivosti.
20. Predpisi zastran zidanja novih in popravljanja že obstoječih stavb blizu pàrovoznih železnic.
21. Omejenje občinskega vodotoka ni motenje posesti (in zadeva ne spada pred sodišča).
22. Pristopnost političnih ali šolskih oblastnij zastran davščin šolskim ali cerkvenim služabnikom in zastran prepisa šolskega nepremakljivega imetka.
23. O naredbah politične izvršbe se ne more toževati pred rednim sodnikom.
24. Kdo je „delavec“, za katerega ima stroške ozdravljenja plačevati tisti, ki mu delo daje.
25. Razpis c. k. ministerstva za dež. brambo 10/5. 1872 št. 3791 zastran preskrbljenja deželnih brambovcev, ki so v svojem službovanju v stoječi vojski postali nezmožni.
26. Soud političnega društva sme biti le oni, kdor je dopolnil 24. leto starosti.
27. Sodnijsko poizvedovanje o domovinskem pravu ni odločilno.
28. Kdaj se sme siloma dovoliti služnost za vodno napravo.
29. Nesprejetje uradnega naročila.
30. Pri družtvih, katera svoje delovanje brez podružnic raztegujejo na več kronovin, ni potrebno dovoljenje ministerstva notr. zadev po § 11. društvenega zakona.
31. O prošnjah za spregled zakonskih zadržkov.
32. Župan nima pravice izreči globo ali siloma priversti dati tistega, ki na povabilo ne pride pred njega.
33. Koliko važnosti ima izrečenje občine, da je katera pot javna.

K zgodovini trga Žalca.

Dr. Fr. Kos.

V Državnem arhivu na Dunaju je več tisoč listin, ki bi se dale porabiti pri opisovanju naše preteklosti v srednjem veku. Za prva stoletja rečenega veka so listine že priobčene, za 13. stoletje tudi večinoma, za 14. in 15. stoletje pa le prav malo. Tu podajam prepise nekaterih listin, ki se nanašajo na zgodovino trga Žalca blizu Celja.

Žalec je bil že leta 1347. trg in kot tak je imel svoj pečat (št. 3, 4). Bil je obzidan ter imel dvoje vrat (št. 3). V listinah se omenjajo mesnice, ki so bile blizu drugih vrat (št. 2, 3), in pa kopališče (št. 12).

Leta 1346. in 1347. je v Žalcu vodil faro župnik Herman (št. 2, 3), leta 1375. pa Ivan (št. 7, 8). Leta 1365. je v rečenem kraju živel kaplan Urban (št. 5). Znana so nam imena nekaterih sodnikov. Pred letom 1346. je v Žalcu izvrševal sodstvo neki Oton, leta 1346. pa Oton Lungauer (št. 2). Naslednjega leta se omenjata kot sodnika Oton Lungauer in pa Vellein, zet nekega Fricmana (št. 3). Leta 1360. je bil Ull sodnik v Žalcu (št. 4), pred letom 1365. Wult, pred letom 1368. pa Ulrik (št. 5, 6). Mogoče je, da imeni Ull in Wult zaznamujeta v tem slučaju eno in isto osebo. Wult se tudi omenja leta 1375. kot stari sodnik (št. 7, 8), naslednjega leta je bil že mrtev (št. 9). Razen Wulta se leta 1375. navaja tudi sodnik Hertel (št. 7, 8). Leta 1376. je Herman Trenčel v Žalcu izvrševal sodnijske posle (št. 9), leta 1412. pa Mihel iz Poljan (št. 12).

V spodaj priobčenih listinah so navedeni nekateri žalski tržani, kakor Ulrik Hunger (št. 1), Lovrenc Krajnik (št. 2), Herman Huduha (št. 6), Ditmar Wult (št. 9), Henzel Grad (št. 10), Gebhard Chursner (= Krznar) (št. 11) in Ulrik Smid (št. 12), Znana so nam imena še drugih žalskih prebivalcev, kajti v listinah se omenjajo Henrik Luegel (št. 1, 3), Markež (št. 2),

Ulrik Kailer (št. 2), Henrik Kult (št. 2), Herman Koder (št. 2), Matej Knauer (št. 2, 3), Simon Walk (št. 2, 3), Peter Walk (št. 2), Henrik Auer (št. 3), Mihael Cerer (št. 3), in Herman Bledej (št. 3).

Ako so bili žalski prebivalci v denarnih zadregah, so se obrnili do celjskih židov ter dobili od njih posojila. Tako je sodnik Oton prodal svojo hišo in svojo klet v Žalcu, da je mogel plačati židu Šebleinu 44 mark starih graških penezov (št. 3). Sodnik Wult se je leta 1365. zadolžil pri celjskih židih Kadšimu in Mušu za 6 mark oglejskih penezov (št. 5). Njegov sin Ditmar je bil leta 1375. Kadšimu dolžan 50 mark in potem še 80 mark graških ali dunajskih penezov (št. 7, 8). Naslednjega leta je svoj dolg poplačal (št. 9). Jako visoke so bile obresti, ako bi se dolg v pravem času ne poravnal. V enem slučaju je bilo izgovorjeno, da je treba dati od vsake marke vsak teden po štiri peneze (št. 5), v nekem drugem pa od vsake marke vsak teden po dva peneza (št. 7, 8). Ker je ena marka imela 160 penezov, bi znašale obresti v prvem slučaju 130%, v drugem pa 65% na leto.

Št. 1.

1342, dne 3. maja.

Engelskalk iz Turna zastavi žalskemu tržanu Ulriku Hungerju dve kmetiji v Ločah za 12 mark starih graških penezov.¹

Ich Engelschalch von dem Türn², der ze Nevndorf gesezzen ist, vnd mein erben vergehen mit disem offen prief allen den, di in sehent oder hörent lesen, daz wir mit wol verdachtem mü^t vnd mit gütem willen Vlreichen dem Hunger purger ze Saxeneld vnd seiner wirtin vnd irn erben versaczt haben zw hueben, di gelegen sint ze Loczsach, vmb zwelf march phenning alter greczer, vnd auf der ain hü^b ist gesez-

¹ Ker tiskarna nima znakov ū, ı, ö i. t. d. in jih v sedanjih razmerah ne more naročiti, si moramo pomagati z ü, i, ö i. t. d., katera znamenja ima tudi izvirnik pod št. 5 in 6. Op. ur.

² Grad Turen je bil med Velenjem in Šalekom.

zen Perchtolt der Pecelmachk, an der andern hüben ist ge-
sezzen Marin der Rattay, vnd hab wir in daz güet versaczt mit
allev dev, daz dar zu gehört, versücht vnd vnersücht, ge-
stift vnd vngestift, ez sey chlain oder grözz oder wī ez ge-
haizzen sey, also beschaydenleich, wen wir sev erman mit dem
vorgenanten güet, so schullen sev vns dī vorgenant zw huben
wider ze losen geben vmb daz selb güet, auer alle jar newer
vor sand Jörgen tag. Sev schullen auch daz güet in haben als
ander ir aygen güet vnd mit dem rechten als iz in gehabt han.
Wenn ich vorgenanter Vlreich oder mein erben vnser phen-
ning vordern ze miter fasten, so schol erz vns geben vor sand
Jörgen tag. Wer auer daz, daz sev dchain chrieg dar vmb
an gieng, den schulle wir in auz pringen oder ersaczen nach
landes recht. Vnd ob daz wer, daz sev in dchain schaden
chömen, den sev pey irn trewen mochten gesagen, den schul-
len wir in ablegen an alle chlag vnd alle taydung vnd schul-
len sev daz haben an vnserm trewen vnd an allem vnserm
güet. Daz in dī gelüb stēt vnd vnczeprochen peleiben, dar
über geb wir in disen offen prief, versigelten mit des erbern
mans Hainreichs des Lügleins anhangendem insigel, da wir in
vmb vleizz gepeten haben, wand aygenes insigels nicht enha-
ben zu ainer vrchunt der warhait. Der prief ist geben nach
Christis gebürd über drevezehen hundert jar dar nach indem
zway vnd vierczigistem jar in ventione sancte Chrucis.

Izv. list, na perg. (12 × 17 cm) z enim visečim pečatom v Držav-
nem arhivu na Dunaju (rep. 3).

*

Št. 2.

1346, dne 12. oktobra.

*Oton, stari sodnik v Žalcu, sastavi Lovrencu Kraj-
niku, šalskemu tržanu, svojo, novo sesidano klet in dve
mesnici sa 12 mark graških penesov.*

Ich Ott, der alt richter von Sachsenuelde, vnd ich Elspet,
sein wirtinn, vnd vnser erben, wir veriehen mit disem prif vnd
tün chunt allen den, die in ansehent, hörent oder lesent, daz

wir mit wolbedachtem müt vnd durch der gult willen, die wir gelten solten vnsern herren von Walsse, der erber purgen vnser purger vmb gewisse sumen, die her nach geschriben stent, dem peschaiden manne Laurenczen dem Kraynich, purger ze Sachsenueld, Margreten, seiner hausfrauen, vnd iren erben versaczt haben vnsern newe gemawerten cheller mit sampt den zwain vlaischpenchen, der da leit pey vnserm haus ze Sachsenueld pey dem tör, vmb zwelf march alter greczer pfenning, der wir gar vnd genczlich von in gewert sein, also peschaidenlichen vnd mit auzgenomen rede, wann wir den vorgeannten Laurenczen, sein wirtinn oder ire erben ermanten ie auf sand Michels tag mit den vorgeschriben zwelf march pfenning oder mit guldein oder mit agleyern, als si . . . .¹ habent, da schullen si vns den egenanten cheller vnd flaischpench herwider ze lösen geben an allen chrieg vnd an alle widerrede. Wir schullen in aber vor vmb sand Jacobs tag sagen, wan wir die lösung tün wollen ouf sand Michels tag, daz ist mit rede zwischen vns paiden auz genomen. Vnd swaz si ouf den cheller vber fumf phenning ze saczung legent, daz schulln si auch ouf dem cheller haben. Wir loben in auch von obgenanten cheller vnd vlaischpench ze schirmen vor aller ansprach nach purchrechts recht vnd nach des landes gewonhait ze Sachsenueld. Vnd daz in vnd iren erben von vns, vnsern erben daz also stêt vnuerprochen pelibe, dar vber geben wir in disen prif, versigelten mitz Marches von Sachsenueld anhangentem insigel zu einem vrchund der warhait. Des sint geczeugen Ott der Lungawer richter ze Sachsenueld, Vlle der Cayller, Hainrich der Cult, Herman der Choder vnd Mathe der Chnawer, die vmb daz vorgeschriben gult vnser purgen gewesen sint, dar zu her Herman der pharrer, Symon der Walch, Petersel der Walch vnd ander piderbe leüt genüch, die der sache vnd des saczes geczeug sint. Der prif ist geben, da man zalt von Christes gepurde dreuzehenhundert jar vnd dar nach

¹ Zamazano. Dve besedi sta nečitljivi.

in dem sechs vnd vürzigistem jar des nachsten phincztags vor sand Gallen tag.

Izv. list. na perg. (20 × 25 cm) z enim visečim pečatom v Državnem arhivu na Dunaju (rep. 3).

*

Št. 3.

1347, dne 3. julija.

Henrik Luegel iz Žalca proda Velleinu, sodniku v Žalcu, svojo hišo in svojo klet za 44 mark starih graških penesov.

Ich Hainreich der Luegel von Saxenueld vnd mein erben, wir vergehen offenbar an disem prief vnd tuen chunt allen den, di in sehent, horent oder lesent, paiden, di nu sint oder her nach chümflich werdent, daz wir mit wol verdachtem muet vnd mit guetem willen Vellein, Friczmans aidem vnd zu den zeiten richter ze Saxenueld, vnd seiner wirtin vnd iren erben verchauft haben ein haus ze Saxenueld vnd ein cheller da pey ze nest pey den vlaischpenchen vnd pey dem anderm tor gelegen mit allen den rechten vnt dar zue gehört, swie daz ist gehaizzen, vmb vier vnd fierzech march phening alter grezer, di Scheblein dem juden ken Zil geben sint für Otlen den alten richter, des daz selb vogenant haus aygen ist gewesen, der dem selbem juden hat geschült gelten, dar vmb er den den vogenanten Hainreich den Lueglein hat gewesen versaczt, vnd hat vrawe Elzpet, des egenanten Otlen wirtin, vnd irö chint daz selbe egenant haus Vellein dem egenanten richter vnd sein erben mit Otlen des Lungawer hant, der auch richter ze den zeiten waz, redleich vnd recht vor piderben leüten auf geben. Vnd ist daz geschehen mit guetem willen vnd wizen vnsers herren hern Fridrich von Walsse vnd hern Gebhartes des purchgrafen ze Hohenek, der diser sach redner vnd chauffer gewesen ist. Auch lob ich egenanter Hainreich der Luegel vnt mein erben dem egenanten Vellein vnd sein erben daz vogenante haus ze schermen jar vnt tach nach landes recht vor aller ansprach an allen iren schaden. Vnt têt wir des

nicht, welhen schaden sö des nemen, den sö pey iren trewn möchten gesagen, den schulle wir in ab legen gar vnt genczleich erchen vnt schaden an allö chlag vnd an alles taydingen. Vnd schullen sö daz haben auf vns vnd auf allö dö vnd wir haben. Vnt daz in daz stet vnd vnerprochen peleib, dar über gib ich egenanter Hainreich der Lüegel mit sampt mein erben in disen offen prief zu eynem vrchünd der warhait diser sache, pestetigt vnd peuestent mit des marchtes ze Saxenueld anhanguntem insigel versigelt vnt mit Otlen des Lungawer, ze den zeiten richter, auch anhanguntem insigel, wand ich selb aygens insigels nicht enhan. Des sint gezeügen di erbern herren her Herman der pharrer ze Saxenueld, her Gebhart der purchgraf ze Hohenek, Hainrich der Awer, Symon der Walch, Michel der Zerrer, Mathe der Chnawer, Herman der Bledey vnd ander piderber leüt genuech, di der warhait gestent, den es chunt vnd wol gewizzen ist. Der prief ist geben, da nach Christes geburd ergangen waren tausend jar, dröhundert jar vnt dar nach in dem siben vnd fierzechistem jar des eritages an sand Vlrichs abent.

Izv. list. na perg. (14 × 22 cm) z dvema visečima pečatoma v Državnem arhivu na Dunaju (rep. 3).

*

Št. 4.

1360, dne 30. novembra.

Henrik Trofel, tržan v Konjicah, proda 1½ orala njiv v Žalcu tamošnjemu sodniku Ullu za tri marke starih graških penesov, manj 14 penesov.

Ich Hainreich der Trophel, purger zv Goniwicz, vnd mein wirtin vnd vnser payder erben vergehen mit diesem offen prief vnd tuen chunt allen den, die in saehent, hörent oder lesent, daz wir mit verdachtem [mut] verchawft haben anderthalb iawchart ächer gelegen zv Sachsenueld vmb den marcht mit allen rechten, als wir sem innehaben gehabt, wie sey genant sein, dem erbern man Vll, dem richter zv den czeyten zv Sachsenueld, seiner wirtin vnd allen iren erben vmb drey march alder

gueter graeczer phening an vierczehen phening, der wir ganz vnd gar von in gewert sein. Vnd schollen in die vör genanten aecher schirmen vör aller ansprach, als man sülen guet schirmen recht scholl nach landes recht in Steyern. Taet wir tes nicht, welhen schaden sey tes naemen, den ir ains pei seinen trewen gesagen mag, wie der genant ist, an ayd vnd ander pewaerung, den schol wir in ap legen vnd schollen daz haben zv vns vnd zv vnsern trewen vnd auf aller vnser hab vnd guet. Mit vrchünt diez priefs, der versigelt ist mit des erbern manes Lewpoltes in der Gassen an hangentem insigel, der es do her an gehangen hat durch vnser paet wil, ym vnd seinen erben an schaden, want wir selb chain aygen insigel nicht haben. Der prief ist gaeben nach Cristus gepürd dreyczehen hundert jar dar nach in dem sechczegestem jar an sande Andreas tag des hayligen czwelf poten.

Izv. list na perg. (8 × 26 cm) z enim visečim pečatom v Državnem arhivu na Dunaju (rep. 3).

*

Št. 5.

1365, dne 10. junija.

Wulet, stari sodnik v Žalcu, izjavlja, da se je prišidih Kadšimu in Mušu zadolžil za šest mark oglejskih penesov.

Ich Wulet der alt richter von Sachsenueld, mein wirtin vnd all vnser erben vergehen mit disem prief, daz wir gelten schülln vnuerschidenleich Chadschim vnd Muschen den juden, irn wirtin vnd allen irn erben sechs march güter agleier phenig auf sand Görge tag, der nw schirist chümpf, vnd schulden dez selbigen gelcz gelten zwo march für hern Vrban, gesell ze Sachsenueld. Wert wir sew dänn nicht, so schüll wir in güte phant antwurten, di sew gern nement. Taet wir des nicht, welchen schaden sew des nement, den ir ains pey sein trewn gesagn mag an ayd vnd an tayding, den schull wir in ab legen, vnd daz sullen sew haben hincz vnsern trewn vnd auf allem dem vnd wir häben. Vnd wolt wir sew dann nicht

wern, so schulln sew dī grafen von Cili wern oder, wer än ir stät ist, vom vnserm guot mit vnserm guotem willen. Ez schol auch ze gesuech gen nach dem egenantem täg ye zu der wochen auf yde march agleier guoter vīr agler phenig. Zw vrchunt der warhait geb wir in disen prief, versigelt mit meinem anhangundem insigel. Geben nach Christes gepurd drewczehen hundert jar dar nach in dem fumf vnd sechezigstem jar dez eritag vor sand Veyds tag.

Izv. list. na perg. (8 × 12 cm) z enim visečim pečatom v Državnem arhivu na Dunaju (rep. 3).

*

Št. 6.

1368, dne 28. januarja.

Marin Delawec sastavi dva vinograda Hermanu Huduhi, žalskemu tržanu, za 12 mark graških penesov.

Ich Marin Delawcz von Bernstorf, mein wirtin, all vnser erben veriehen offendleich an disem prief, daz wir versaczt haben vnser paid weingarten vnder dem Salez Herman Chuduucha, purger ze Saxenueld, vm czwelf march graczer phening vnd schullen in jaricleich wern von den nuczen, die dar auz gevallen, als wir nachst mügen. Ob auch got vber in gepitt, dez got enwelle, wer vns dan ermant mit dem prief, dem schulle wir gewertig sein mit dem genanten sacz vnd frucht jaricleich, als im selben, vnd haben im den saczt getan mit Hertleins dez purchmaister hant, der sem duezen den zeiten pchtmaister¹ waz. Mit vrchund diez priefs, den wir im dar vber geben ze ainem gezeugnisse der warheit, versigelt mit Vlrichs dez alten richters anhangunden insigel, den wir dar vm gebeten haben, im an schaden. Datum anno domini millesimo CCC^oLX octavo, feria sexta ante purificationem beate Virginis.

Izv. list. na perg. (6 × 29 cm) z enim visečim pečatom v Državnem arhivu na Dunaju (rep. 3).

*

¹ „Pchtmaister“ namesto pachtmaister (= zakupnik).

Št. 7.

1375, dne 11. marca.

Ditmar Wult, sin bivšega sodnika v Žalcu, izjavlja, da je celjskemu židu Kadšimu dolžan 80 mark graških ali dunajskih penesov.

Ich Dytmar Wült, svn des alten richter von Sachsenveld, vergich an disem offen prief, daz ich vnd mein wirtin vnd alle vnser erben vnuerschaidenleich gelten schvllen Chatschim dem juden von Cili, seiner wirtin vnd irn erben achezich march gueter greczer oder wiener phenig avf sand Mychels tag, der nv schirist chumt. So vergich ich Hertl, czv den czeiten richter cze Sachsenveld, mit samt mein erben, daz ich williger purgel vnd geschol vnd avch ganczer gewerer worden pin fur den vorgebant Dytmar, für sein wirtin vnd für alle sein erben hincz dem vorgebant juden, seiner wirtin, hincz irn erben vmb die vorgebant phenig avf den egeschriben tag. Werten wir sew nicht genczleich auf den vorgebant tag, so schullen wir in so vil vnser phant antwurten, die si gern nement. Teten wir des nicht, welchen schaden sew des nement, den si pey irn trewn sagent, den schvllen wir in genczleich gelten an chlag vnd an alle wider red. Daz schvllen sew haben auf vns vnd avf alle dew vnd wir haben, avf vnser haws vnd hof vnd weingarten vnd aecher gesvcht vnd vngesvcht. Avch schol nach dem obgenanten tag cze gesvch gen ie czv der wochen auf ie die march greczer czwen guet greczer phenig, vnd wolten wier sew nicht genczleich wern erchens vnd schadens, so schvllen sew vnser edeln herren die graffen von Cilli wern oder der landes herr oder, wer an ir stat ist, von aller vnser hab mit vnserm gueten willen. Cze vrchvnd der warhait gewen wir in disen prief versigelten, ich obgenanter Dytmar vnder heren Hansen czv den czeiten pharrier cze Sachsenveld, der daz durch meiner fleiziger pet willen an disen prief gehangen hat im an schaden. So vergich ich obgenanter Hertl vnder mein selbs anhangvnden insigel vnder der czwayer insigel gelob wir alle die gelob stet cze haben,

die vorgeschriben stent. Gewen nach Christes gepuerd drev-
 zehen hvndert jar darnach indem fvnf vnd siwenzigisten jar
 des erstn svntags inder vasten.

Izv. list. na perg. (12 × 21 cm) z dvema visečima pečatoma v Dr-
 šavnem arhivu na Dunaju (rep. 3).

*

Št. 8.

1375, dne 11. marca.

*Ditmar Wult, sin bivšega sodnika v Žalcu, izjavlja,
 da je celjskemu židu Kadšimu dolžan 50 mark graških
 ali dunajskih penesov.*

Ich Dyetmar Wvlet, svn des alten richter von Sachsen-
 feld, vergich an disen offen brif, daz ich vnd mein wirtin vnd
 all vnser erben vnuerschaidenleichen gelten svllen Chadschim
 dem jvden von Cili, seiner wirtin vnd iren erben fvnfzig
 march gvter greczer oder wyener pfening avf sand Jörgen
 tag, der no schirist chümt. So vergich ich Hertel, zv den
 czeiten richter ze Sachsenfeld, mit samt mein erben, daz ich
 willig pürgel vnd geschol vnd avch ganzzer gewerrer worden
 pin für den vorgenanten Dyetmarn, für sein wirtin vnd für all
 sein erben hincz den vorgenanten jvden, seiner wirtin, hincz
 iren erben vmb die vorgenanten phening avf den egeschriben
 tag. Wertem wir sev nicht genzleich avf den vorgenanten
 tag, so svln wir in so vil vnser pfant antwürten, die si gern
 nemt. Teten wir des nicht, welhen schaden sev des nement
 den si pei irn trewn sagent, den svln wir in genzlich gelten
 an chlag vnd an all wider red. Daz svln sev haben avf vns
 vnd avf alle dev vnd wir haben, avf vnser havs vnd hoff vnd
 weingarten vnd aecher gesvcht vnd vngesvcht. Avch sol nach
 den obgenanten tag ze gesvch gen ye zv der wochen avf yede
 markh grêczer zwen gut greczer phening vnd wolten wir sev
 nicht genzlichen weren erchens vnd schadens, so svln sev
 vnser edeln herren die graffen von Cili wern oder der lands
 herr oder, wer an ir stat ist, von aller vnser hab mit vnserm
 gvten willen. Ze vrchund der warheit geben wir in disen brif

versigelten, ich obgenanter Dietmar vnder hern Hansen zů den zeiten pfarrer cze Sachsenfeld, der daz dvrch meiner fleiziger pet willen an disen brif gehangen hat, in an schaden. So ver-gich ich obgenanter Hertel vnder mein selbs anhangenden insigel vnder der zwaier insigel gelob wir alle die gelvb stēt ze haben, die vor geschriben stent. Geben nach Christes gepvrd drevczehen hvndert jar, darnach in dem fvnff vnd sibenzigisten jar, des ersten svntags in der vasten.

Izv. list. na perg. (9 × 28 cm) z dvema visečima pečatoma v Državnem arhivu na Dunaju (rep. 3).

*

Št. 9. 1376, dne 12. decembra. Celje.

Celjski žid Kadšim potrjuje, da mu je šalski tržan Ditmar popolnoma poplačal vse to, kar mu je bil dolžan.

Ich Chatschin der jud von Cili, mein wirtin vnd all vnser erben vergehen mit disem offen brif vnd tün chünt, daz sich Dytmar, Vllets selig des alten richter sün von Sachsenueld, pürger da selbs, vnd all sein erben gancz vnd gar mit vns bericht habent vnd mit vnsern erben vmb alle dī gült, dī vns sein egenanter vatter selig oder sein prüder, herr Fridrich selig, oder er selber habent schullen gelten, an vmb dī gült von Hertlein ain nicht, wie sich süst dī gült vergangen hat von ir selbs wegen oder von purgelschaft wegen, ez sei erchen vder gesüch, wie sich dez vergangen hat vncz auf disen hewtigen tag, dī in oder sein erben gen vns oder gen vnsern erben an gētt, der hat er vns allev genczlich gericht vnd gewert vnd peleibt vns nichts mer schuldig vncz auf heutigen tag, vnd ist dar vmb mit samt sein erben furbazz ledig vnd los graten vns egenanten juden an allez geuērd. Vnd wēr, daz dhain priff hernach auf stünd oder für pracht würd von vns oder von ymand anderm, der sew gen vns an gieng, wie der sagt vncz auf heutigen tag, der sol tod sein vnd chain chraft mēr haben, vnd sol in gen vns, noch gegen nymand anderm von vnserm wegen chain schaden pringen in chain

weg an allez geuêrd, wand wir mit disem brif bechennen, daz si vns allerlay geltschuld, di si vns gelten scholten vncz auf disen heutigen tag, an Hertleins gult ain, schon vnd riehtigleich gericht vnd bezalt habent. Mit vrchünt diez briffs versigelt mit des erbern mans Hainczleins zü den czeitten richter dacz Cili vnd Hermans des Trentschlein zü den czeitten richter ze Sachssenueld mit ir paider anhangnden insigel, dar vmb ich sew egenanter Chatschim fleizzen gepetten han in vnd irn erben an schaden, wand ich zü der czeit aigens insigels nicht enhan, vnd zü pezzter gezeugnus der vorgeschriben sach mit meiner judischen hantschiff bestetigt vnden an dem briff. Geben dacz Cili an sand Lucein abent nach Christs gepurd drewzen hundert jar dar nach in dem sechs vnd sibnczgistem jar.

Nato sledi tri vrstice obsegajoča izjava žida Kadšima, pisana s hebrejskimi črkami.

Izv. list. na perg. (14 × 16 cm) z dvema visečima pečatoma, izmed katerih je pa eden odpadel, v Državnem arhivu na Dunaju (rep. 3).

*

Št. 10.

1394, dne 24. avgusta.

Hensel Grad, tršan žalski, izjavlja, da je Gebhardu Krsnarju, tršanu v Žalcu, dolžan 5 mark dunajskih penesov ter mu sato sastavlja svojo njivo, lešečo v obmirju trga Žalca.

Ich Hensel der Grad, Vlrich Smyds furm tör aydem, purger ze Sachssenueld, mein wirtin vnd vnser erben, wir furiehen mit dem offen brief vnd tun chunt allen den, di den brief ansehent, hornt oder lesent, daz wir gelten sullen Gebharten Chursner, purger ze Sachsenfeld, seyner wirtin vnd iren erben funf march guter wiener phening, dy sy vns perait zu vnser grozzen notdurft gelihen habent, vnd haben wir in da fur ze phand furseczt vnsern achker, der gelegen ist im purgfrid syshen des Josleins vnd Rosicz achern vnd stost an den weg, mit alle dew vnd da zu gehornt nichz auz genomen alles inpeslozzen, vnd sullen wir in da von geben jarlich, dy weil

wir von in nicht losen, zwai mezz traid, welherlay auf dem acher wechst, also auzgenommenlich, wand wir sew dermann alle jar jarlich ynner vierczehen tag vor sand Jorigen tag mit funf march guter wiener phening, so sullen sew vns vnsern acher weder¹ zu lezen geben an irrung. Auch loben wir in der selben acher ze schermen, ze vrein fur aller ansprach noch landes recht. Taten wir dez nicht, welhen schaden sew des namen, wie der schad gnant ist, den ir ains bei seinen trewen gesagen mag vnberechtent, den selben schaden loben wir in gancz vnd gar wider zuchern vnd abzulegen mit vnser trewen. Vnd sullen sew darumb auz richten vnser gnadigen herrn von Cili oder, war an ir stat gewaltig ist, erchen vnd schaden von vns vnd von aller vnser hab, wo wir dy haben oder noch gewynen vnd wo sy dar auf weysent oder zeigent mit vnserm gutlichen wilhen. Mit vrchunt diez briefs fersigelt mit dez erbern manns Vlrich di zeit vnser statrichters aygen anhangenden insigel, der ez durch vnser obgenanter vleiziger pet wilhen an den brief gehangen hat, im vnd seiner wirtin vnd iren erben an schaden, dar vnder wir vns ferpinden mit vnsern trewen an aides stat, alles daz stet ze haben, daz fur an dem brief geschriben stet. Der geben ist noch Christi gepurd drewczehenhundert jar dar nach in dem vier vnd newn czigisten jar an sand Bartholomeen tag.

Izv. list. na perg. (17 × 15 cm) z enim visečim pečatom v Državnem arhivu na Dunaju (rep. 3).

*

Št. 11.

1395, dne 31. maja.

Nikolaj Osimek, mlinar v Grižah, proda Gebhardu Krzsnarju, tržanu v Žalcu, eno njivo sa tri marke dunajskih penezov.

Ich Nikus Osymek, mulner ze Greis, mein wirtin vnd alle vnser erben, wir furiehen mit dem offen brief, daz wir

¹ Stati bi moralo „wider“.

recht vnd redlich Gebharten dem Chursner, purger ze Sachsenfeld, vnsern achker furchauft haben, der gelegen ist in purgfrid vnder dez Wanks achker vnd newen dez richter achker in Laken mit allen den rechten, als wir in ynne gehabt haben, vmb drey march guter wiener phening, der wir gancz vnd gar es im gericht sein, vnd loben in auch ze schermen, ze frein fur allermanicleich, wie oft im dacz not geschiet, noch landesrecht. Taten wir dez nicht, swelhen schaden er dez nam, wie der schad gnant oder gehaissen war, den er bei seinen trewn gesagen mag vmberechenet, den sollen wir in gancz vnd gar ablegen vnd wider cheren vnd sol in darumb auz richten vnser gnadiger herr von Cili oder sein gescheft erchen vnd schadens von vns vnd von aller vnser hob, wo wir di haben oder noch gewinen, mit vnserm gutlichen wyllen. Mit vrchund diez briefs fursigelten mit des erbern mans Vlrich di zeit richter ze Sachsenfeld aigen anhangenden insigel, der das durch vnser obgenanter vleiziger pet willen an den brief gehangen hat, im vnd allen seinen erben an schaden, darvnder wir vns furpinden mit vnsern trewn an aides stat all daz stat ze haben, daz fur an dem brief geschreben stet. Der geben ist noch Christi gepurd drewzehenhundert jar dar noch in dem funf vnd newnczigisten jare an sand Cancians tag.

Izv. list. na perg. (10 × 16 cm) z enim visečim pečatom v Državnem arhivu na Dunaju (rep. 3).

*

Št. 12.

1412, dne 27. marca.

Ulrik Smid, tršan žalski, proda Jakobu iz »Zelesen« in njegovi soprogi Nedeljki tri njive sa 6 mark in 40 penesov.

Ich Vlreich Smid, mit purger zü Sachsenueld, vergich offenleich mit dem briff allen den, dew in sehent, hörnt oder lesent, das ich recht vnd redleich vnd zü der zeit, do ich es mit recht wol getün mocht, verkaufft hab dem peschaiden man

Jacob von Zelesen vnd Nedelka seiner wirtin drey acker, dy meyn leib ding gewesen sein vnd mich an der storben sein von mayner saligen wirtin, dy des obgenanten Jacob swester tochter gewesen ist, der ain ist gelegen pey der pastuben neben des Peczonik vnd des pffarrer acker, der ander pey dem prundlein, der dritt im Ogbre neben des Peczonik wisen vnd des Marinko von der Loznik, des pffarrer hold ze Sachsenueld, vmb sechs mark vnd fierczig pffening, wen der obgenante Jacob rechter erb ist von seiner swester tochter wegen. Mit vrchund diez briffs, versigelt ist mit des erbern man Michel von Polan, der zeit richter zü Sachsenueld, aigen anhangunden insigel, der das durch meyn obgenanter fleizziger pet willen an den briff gehangen hat, im vnd sein erben an schaden. Geben nach Christ gepurd vierczehnhundert jar vnd dar nach in dem zwelfften des suntags am plminostertag.

Izv. list. na perg. (9 × 16 cm) z enim visečim pečatom v Državnem arhivu na Dnnaju (rep. 3).

»Areh« in druga svetniška lastna imena v mariborskem okraju.

Dr. Fr. Ilešič. Ljubljana.

Prof. Kovačič je v 13. letniku „Časopisa za zgodovino in narodopisje“ napisal zanimivo kulturno-zgodovinsko razpravo o cerkvi Sv. Areha na Pohorju in o kultu sv. Henrika vobče.

Cerkvici se pravi „Sv. Areh“ (tako jo imenuje narod), svetnik se pa v razpravi imenuje „sv. Henrik“. To je oblika tega imena¹, ki jo rabimo v današnjem knjižnem jeziku, če ne pravimo „Hinko“, kakor Hrvati, kjer nahajamo tudi „Hinkoviće“. Poljaki imajo „Henryke“, Čehi pa „Jindřiche.“ Kot osebno ime je dandanes med narodom to ime redko kolikor

¹ Po Pohorju in v slovenjegraškem okolišu srečavamo tudi rodinska imena Areh. Op. ur.

se pa nahaja, se ob Ščavnici glasi „Hajnek“. Ta-le oblika se v korenu krije z nemško „Hein-rich“, nje končnica pa je podomačena (pač slično, kakor se mladi Jakob, oziroma Jakob imenuje Japek!).

Kaj pa je z obliko „Areh“? Tu je ohranjena končnica „-rich“, a prvotni koren „Hein“ (heim) je izpremenjen ter se glasi le: „a-“. Pri tem neobičajnem pojavu mi je najprej prišlo na misel ime „Jernej“, ki se v Slov. goricah glasi „Arnie“; vendar je analogija le vnanja, zakaj „Arnie“ je nastal sigurno preko samoglasniškega „r“: Rnie (kakor „arženi“ iz „rženi“), a „n“ nima pri nas take zlogotvorne moči. Če „Arehu“ manjka v začetku „h“, bi bilo to morda primerjati s češkim „Jindřichom“ ali z „Anž“ iz „Hans“. Ali pa je „Arehu“ podlaga kaka posebna (nemška) dialektična oblika „Heinricha“? Na to možnost me opozarja italijanska oblika tega imena „Arrigo“ (poleg „Enrico“). Tu je še uvaževati, da etimologija nemškega „Heinricha“ (od „heim“) ni povsem gotova; germanisti pravijo, da je ime ravno tako lahko izvajati od „Hagenrich“. Tretja možnost bi bila kontaminacija imena „Heinrich“ in kakega drugega podobnega imena v obliko „Areh“, oziroma mogoče bi bilo, da je (radi sličnosti zvokov in kakih stvarnih zvez) ime katerega drugega svetnika preneseno na cerkev „sv. Henrika“.¹ Mislim na Urha (Ulrich, češki Oldřich, Uodalrich), ki ga narod v nekaterih krajih izgovarja kot „Voriha“². Pri tem uvažujem, da je bila sv. Urhu, avgsburškemu škofu, učitelju sv. Bolfanka, uprav pred Mariborom, v njega graškem predmestju že sredi srednjega veka posvečena cerkev („wohl schon im 13. Jahrhundert, von der Volkssage als die ursprüngliche Pfarrkirche Marburgs bezeichnet“, Orožen, Das Bisthum Lavant etc. I. p. 8) in da se graško predmestje Maribora l. 1440 imenuje Ulreichsdorf. V življenju svetnikov

¹ Tako se misli, da je na Bartolomeja pri nas preneseno ime Irenejovo.

² Prim. Mažuraničeve »Prinose za hrv. pravno-povjesni rječnik« sv. VI. 840.

čitam, da sv. Urha ne le Nemci, zlasti Bavarci, ampak tudi Slovenci jako časte. Seveda bi bilo mogoče misliti tudi na glasoslovni razvoj ter „Areha“ izvajati iz „Hajnricha“: Harri-cha“ ali: Ha[gen]richa.

Slučaj „Hajnek–Arch“ („Arch“ je stara oblika, „Hajnek“ je novejša uvedba) me je opozoril na nekaj drugih primerov, kjer se cerkveni naziv glasi drugače nego dotično osebno ime. Pri cerkvi se reče: „pri Sv. Antoñi (Antoniji)“, in prazniku: „na Antonjovo“; to daje misliti na nominativ „Antonij“. Osebe se pa imenujejo: Tonie, Tonek. Tu je odpadel prvi zlog, ki je bil brez naglasa. V cerkveni rabi, za cerkev in za svetnika je ostala popolnejša tuja oblika; v intimnejšem govoru oseb pa se je izvršila primerna izprememba. Čisto tujo obliko je ohranil „sv. Alujzjuš“ („na Alujzjušovo“), a osebe so: Lujz, Lujzek, Lujza, Lujzika. — Oltar je „Patrijušov“ (oseb s tem imenom ni). — „Marija“ je v „opomárje“ (po ljudski etimologiji iz: Ave Maria) in v „Ježuš Márja“; osebe pa so samo: Mica in Micike (ponekod: Mičike). Ta oblika osebnega imena je nemškega vira: Miez, Mieze sta narajeni z „z“, kakor moški „Fritz“, „Götz“. Ta nemška „Mica“ je prišla celo tja dol v Liko. — „Ana“ je le ime cerkve; za osebe se rabi: Anjca (za stare osebe), Anika (za mlajše).

Le nekaj osebnih svetniških imen je ohranilo tujo obliko: Franc (a: Franček), Jakop (a: Japek, Japec), Martin (Martinek), Peter, Ignac (?), Johan (Johanika, Hanika in Hana).

Večina tujih svetniških imen pa je, naj si se rabijo za cerkev ali za osebo ali za oboje, nekoliko izpremenjena.

I. Izprememba se je izvršila v končnici: Hanjž, Matjaš (Matjašek), Tomaš (Tomašek). Tu se je končni sičnik izpremenil v šumnik, kakor v sosednjih dialektih: plebanuš, juratuš itd. Dolga, zlasti ženska imena se znatno skrajšajo: Gera (v istem pomenu: Gerca; zmanjševano: Gerika) za Gertrudo; Bara (Barika) za Barbaro. — Katrêca (pač Katrejea) in mala Katika („Kata“ mi ni znana). — „Julika“ ima „u“ (ne „ü“) in je pač

mlajša uvedba. „Bedenik“ je nastal iz Benedikta, oziroma „Benedika“ najbrž zato, ker je končnica „-nik“ običajnejša. Pavel, Vinc (?).

II. Izprememba je v korenu: Boštjan, Liza (Lizika), Neža (Nežika), Zefa (Zefika); „Fefika“ (mala Genofefa). V teh slučajih je (kakor v „Tonek“ in „Lujz“) odpadel prvi nenaglašeni zlog. — Južef (zmanjševano: Južek), Juško: Josef; Janez: Joanes. — Vrban, Treza (Trezika); v teh slučajih se na nenaglašeni vokalnih imen: Urban, Terezija, kaže vpliv sosednjega „r“, istotako v „Frjanu“: Florijan.

III. V korenu in v končnici se kažejo izpremembe: Arnei (Arneček = Arnejček); Jüri (Jürek). Bolfenk: nemški „w“ je kakor često podan z „b“ in končnica je nekoliko podomačena. Mikloš: začetni „m“ namesto „n“ je kakor v češčini; končnica je iz „-avš“. Remoš (Hieronimus): ogrsko-slovensko „Jeromos“, „Oremoš“. Šümen (v „Simoničih“ je prvotna oblika) ima „u“ radi sledečega temnega vokala „o“, ki pa je potem postal „e“, da bi bila končnica bolj domača. Roprnt ima končnico podomačeno, „o“ pa radi „r“, prav kakor „Orša“. Orša in Ruza sta močno skrajšani obliki. Za slovenska usta prenerodna Kunigunda je postala „Küngeta“ ali Kuna. Mihal je izgubil dvovokalnost „ae“ (drugje: Mihel).

IV. Ista tuja svetniška imena so včasih ohranjena obenem tudi še v starejši bolj slovanski obliki, zlasti v imenih vasi, priimkih in vulgo-imenih: „Andrênci“ (vas); priimek „Loveréc“ (od Lovro), „Matêkovič“ (od „Matejko“, „Mateja“ menda dandanes ni), Simonič. — „Joannes“ živi kot „Janez“, kot „Hanjž“ (Anjželovi, Hanželič), kot „Johan“¹, a tudi kot „Ivan“ v imenih vasi: Ivanjci, Ivanjševci in v vulgo-imenu „Ivanovi“. Najstarejši je bil „Ivan“, mlajši in že bolj tuj je latinski „Janez“, malone povsem tuj je nemški „Hanjž“, a čisto tuj je

¹ Johanika živi baje celo v Liki.

nemški „Johan“. — „Iljaševci“ so še, a ime „Iljaš“ je s svetnikom vred izginilo iz naroda.

Glazoslovno je iz teh zgledov posneti: tuji „s“ se izpreminja v „š“: Tomaš, Matjaš, Andraš, Remoš; — Boštjan, Gašpar. — Dvovokalnost se odpravi: Mihal (Mihel), Janez, Andraš; — „o“ prehaja v „u“: Lujz, (včasih) Tunek, Ruza. „Jüri“ je pač poseben slučaj. Obratno je radi „r“ „o“ iz „u“. Ropert, Orša. — Glede rabe imen je omeniti, da je končnica „-ica“ izgubila zmanjševalno moč ter so „Anjce“, „Katrejce“ lahko stare osebe.

O priimkih, običajnih v Slovenskih goricah, razmišljamo lahko ob Kraigherjevem romanu „Kontrolor Škrobar“ (V Ljubljani, 1914), ki nam prikazuje politično in socialno življenje Slovenskih gor. Škrobarjev osebni problem tiči v težavi prilagoditve priseljenega Kranjca (t. j. Slovenca od Celja dalje proti jugu) narodni psihologiji Slovenskih gor. Meni seveda na tem mestu ne gre za preiskovanje problematičnosti tega procesa; v našem zgodovinskem glasilu le poudarjam, da je bilo takih selitev iz sosednih pokrajin očitno pač od nekdaj mnogo, kakor kažejo nekatera imena (priimki) Slovenskih gor. Mnogo je tam ljudi, ki se pišejo „Kranjec“ (Kranjc), še več je „Hrvatov“ (Hrovatov), Hrvatekov. Bogato je rodil tudi Voger ter dal Vogrine, Vogrince (vas Vogričevci). Mnogo je Korošcev (Korošak?), nekaj je „Nemcev“, „Lahov“ in „Lašičev“, pa tudi „Turkov“ in „Turkušev“. Kako to, da na Kranjskem pač zmanjšaš ljudi, ki bi se pisali „Štajerec“? Le „Steierji“ so. — Zanimajo nas tudi imena krajev Slovenskih gor, ki jih imenuje roman, in priimki oseb. Poleg Marije Pomočnice (Sv. Trojice) se imenujejo: Sv. Jedert, Sv. Ambrož, Vočki vrh, Sv. Jernej, Sv. Agata, Sv. Uršula, Sv. Bernard. Avtor romana je pač namenoma volil imena, ki so za one kraje večinoma eksotična, ki pa po asonanci (Jedrt-Lenart) ali po aliteraciji (Anton, Kočki vrh, Juri, Ana, Urban, Benedik) spominjajo pravih

imen. Lastna osebna imena pa je Kraigher večinoma posnel po imenoslovju Slovenskih goric: za „Hojnike“ in „Postružnike“ se ljudje tam pišejo (vulgo je: Postružnjak, zakaj v Slov. goricah prevladuje končnica „-njak“). »Vrbnikov« (Virbnikov?) ne poznam, a tem več »Vrbnjakov« in »Lükovnjakov« = Lukovnjakov. Autohtona nista »Volčič« in pač tudi »Košak« ne. »Rupnik« je iz Kranjske, kar kaže že njegovo ime. Škrobar sam je v romanu Kranjec, vendar se nahaja njegovo ime tudi pri Sv. Benediktu, Sv. Petru blizu Radgone itd. — Kraigherjev stotnik Wamberger pravi (II. 75): »Vprašajte med ljudstvom po imenih! Polovica ali vsaj tretjina jih je nemških.« Ta trditev pač ne velja. Koliko imen so tam dali samo svetniki: sv. Juri, Ivan, Mihal, Mikloš, Andrej itd. ! Prim.: Arnejčič, Arnejčko, Arnuz, Andrašič, Ivanuša, Ivanjšič, Ivančič, Ivanič; Janžek, Janžekovič, Janežič, Hanjšič itd. — Januš, Jenuš?; Jureš, Jurša, Jurančič, Juranovič, Jurjevič, Jurjaševič, Jurkovič, Jurinič, Jerič (= Jurič); Kolmanec, Kolmanič; Iljaš, Iljašič, Ilešič; Lacko, Magdič, Mohorič, Mavrič, Matekovič, Matečko, Marko, Markec, Markež, Markovič, Mihelič, Mihalič (Mihovci, Mihalovci); Ozvatič; Vidovič; Balažič; Filipič; Klemenec, Klemenčič, Kuzma, Kuzmič; Frjanič; Bolko, Bolkovič itd.

V priimkih in v vulgo-imenih tiči kakor v krajevnih imenih, mnogo kulturne zgodovine. Pričujoča razprava naj bo pobuda, da se lotimo sistematičnega nabiranja tozadavnega gradiva, da ga potem grupiramo in dalje preiskujemo.

Grad Ojstrica v Savinjski dolini.

Milica Štrekljeva — Gradec.

Jugozahodno od Št. Jurja ob Taboru se dviga Velika planina, pred njo pa strma Krvavica.¹ Na vrhu Krvavice je stala stara graščina Ojstrica. Ta del Spodnje Štajerske

¹ Ime je baje dobila po grozovitostih izza časa celjskih grofov.

je bil pod imenom Savinjska mejna grofija v 9. stoletju lastnina Viljemov Breže-Selških. Viljema, sina Heminega srečavamo kot grofa „in comitatu Souna“ v listinah cesarja Henrika II. l. 1016 in Konrada II. l. 1025 in 1028, s katerimi oba vladarja podarita Viljemu, grofu Savinjskemu 30 kraljevih kmetij okoli Kozjega in kar je bilo Henrikovih posestev med Savo, Savinjo, Sotlo in Mirno na Kranjskem, Konrad II. pa še povrh 30 kmetij med vodami Koprivnico, Hudinjo in Voglajno.¹

I.

O postanku ojstriškega gospodstva nimamo sicer nikakih poročil, a vendar smemo trditi, da je obstojalo že pred letom 1288. Tega leta namreč je izdala Margareta, vdova Leopolda Soneškega listino, s katero je izročila svojemu svaku Ulriku Soneškemu dne 23. marca 1288 posestva, ki mu pripadajo kot „dediču“ in med njimi tudi Ojstrico². „Nos comitissa Margareta, relicta quondam domini Leupoldi liberi de Seunek tenore presencium ad universorum tam presencium quam futurorum cupimus noticiam pervenire, quod castra Seunek Scheinek, Ostirwiz et Liebenstaine... Ulrico libero heredi de Seunek dedimus et tradidimus... considerantes, quod predictum dominium ad ipsum iure hereditario pertinebat...“

Gotovih dokazov za obstoj ojstriške gosposčine v 9. stoletju nimamo. Cela vrsta listin 9. in 10. stoletja omenja sicer grad „Ostervico“, a te listine se nanašajo na grad Ostrovico (Hochosterwitz) na Koroškem. To so listine iz let 861, 890, 927, 979, 982, 984. Koch-Sternfeld³ sicer trdi, da se nanašata listini l. 861 in 890 na grad Ojstrico v Savinjski dolini: „Astarwiza, Osterwitz in Untersteiermark (nicht Hohenosterwitz). To pa sklepa samo iz pisave imena, katero v indeksu uvršča pod A.“

¹ Zahn, Urkundenbuch I, št. 37, 43, 45; Jaksch, Monumenta Carinthiae I, št. 12, 14, 15.

² Franz Krones, Die Freien von Saneck-Urkundenanhang II.

³ Koch-Sternfeld: Topographische Matrikel. Abhandl. der histor. Klasse der kön. bayer. Akad. d. Wiss. III. Bd.

Ker se v vseh teh listinah govori o poklonitvi solnograški nadškofiji, bo to go:ovo koroški grad. Ravno tako v listini iz l. 927, kjer stoji: „ad sanctum Petrum ad Ostarwizam“; tudi v Ceizolfovi listini (okoli l. 1129): „das Gut bei St. Martin in Osterwitz“. Št. Peter in Št. Martin sta občini pri koroški Ojstrici¹.

V mnogih listinah 9. stoletja se omenja v zgodovini Koroške trušenjski komitat, in „locus Osterwitz“ leži v imenovanem okrožju. Ankershofen meni, da pod „locus Osterwitz“ ni umeti le gradu, marveč pomeni locus tukaj toliko kot districtus, marka. Radi tega je mogel „locus Osterwitz“ biti v dveh komitatih: v krškem in trušenjskem. Tudi v tem ojstriškem ozemlju je imela bl. Hema svoja posestva. Ponarejena, a na pristnem izvorniku sloneča listina iz leta 1043 pravi: „... et quidquid vinearum in Truhsinensi comitatu et in loco Osteruiza dicto habuit...“² Te vinograde je Hema podarila cerkvi Marije Device v Krki in ondotnim nunam. Danes seveda v trušenjskem okolišu in krog Ostrovice ni vinogradov, a tudi okoli Ojstrice v Savinjski dolini ne.

Verjetno je vendar, da je ojstriško gospodstvo že obstajalo za časa mejnih grofov Breže-Selških in da je najbrže po teh grofih prešlo v roke Soneških, ki so bili ž njimi v sorodu³. Kdo pa je bil prej lastnik gospodstva in kdo ga je ustanovil? Rodovnica vitezov „Ostervici“ se ne da dognati in poznejši točaji z Ostrovice so pač posestniki koroške Ostrovice. Vendar se govori še tudi o drugi rodbini istega imena. Župnik Unrest našteva v svoji koroški kroniki med izumrlimi plemiči na 8. mestu: „Dy Osterwitzer, der letzt Herr Palbin“. In na predzadnjem mestu: „Dye Schenckhn von Osterwitz von Alter Welchn, und genant Herrn von Weyden, vier Prueder die letztn Herr Ulreich, Her Wilhalben, Her Jorg, Her Wolfgangg. Da sind dy drey in kurtzen Jarn gestorbn, und Her Jorg von

¹ Občinski leksikon za Koroško.

² Jaksch, Monum. Car. I. nr. 17, II.

³ Krones, Die Freien von Saneck str. 13.

den Turken gevangn, und zu Constantinopl in ainen Turn mit andern gevangn gestorben, da man zelt 1475. Jar.“

Tudi Ulrik Lichtensteinski pozna, kakor se zdi, dve rodbini tega imena.¹ A. Weiß pripoveduje v svoji knjigi: „Kärnthens Adel bis zum Jahre 1300“ tudi o dveh in povdarja, da so gospodje in točaji Ojstriški različno pečatili. Pa tudi v drugih kronikah zasledimo delitev v dve rodbini; tako v Caesarjevih Annalih: „Godepoldus de Osterwiz, arx Osterviz una Styriae in circulo Celejensi, nunc Comitum de Schratzenbach, altera Carinthiae, fortabilium insigne et avitum Illustris gentis de Khevenhüller, utraque Dynastas suos veteres habuerit, ex quanam vero serie hic Godepoldus fuerit? ignoratur, Lazius qui lib. 6 demigr. eorum seriem, qui Carinthiae Pincernae erant, textit, Godepoldi hujus non meminit, ut adeo Godepoldus hic ex serie Ostarviziensium in Styria videatur.“ Tako tudi pod 3. točko:

„Ortolphus de Osterwitz an. 1255 in dipl. Gössensi 41. sine tit. Pincernae legitur, ubi inter defensores Ecclesiae Göss. et fundorum ejus recensetur, hunc neglexit Lazius referre. Forte hic ex linea Ostervizensi in Styria fuit.

Gori imenovanega Godepolda najdemo tudi pri Zahn-u v listini iz l. 1128². — „Tradimus mansum . . . quem Goteboldus de Osteruice dedit . . .“ in l. 1142 kot pričo podpisanega v dveh listinah istega leta iz Brež: „Gotepoldo de Osterbize“, „Goteboldo de Osterwize.“ Tega Gotepolda navaja tudi Unrest: „eiu Vnckenstainer (Finkensteiner po gradu Altfinkenstein) ist auch Gottwald 1136—1143, der Bruder Hermanns von Osterwitz, der auch selbst manchmal von Osterwitz genannt wird.“

Tako je tudi dokazano, da je omenjeni Gotepold istega rodu kot točaji Ojstriški.

¹ Ulrich v. Lichtenstein: Aventure über das Turnier von Friesach.

² U. B. I. nr. 118.

Točaj Ulrich pečati, kakor omenja Weiß, l. 1253 s srebrno palico na črnem polju ter z ravno čelado, ki ima ob straneh perotnice. Temu nasproti pa deli Ortolf Ojstriški (1227—54) svoj ščit poševno kakor Kreigerji.

Gospode Ojstriške lahko zasledujemo do leta 1330, točaje pa v 15. stoletje. Ker pa je grad že l. 1288 v lasti Soneških, tedaj ga gospodje Ojstriški v 14. stol. gotovo niso imeli v lasti. Schmutz¹ navaja pa vendar: die Ostervici, ein steirisches Rittergeschlecht, das im 15. Jahrhundert Osterwitz in Untersteiermark inne hatte.“

Nobena listina 15. veka ne imenuje posestnikov tega imena. Ko so izumrli Celjski grofje, je postala graščina cesarjeva zastavna imovina, ki jo je izročil upraviteljem; a o ojstriških vitezih ni več sledu. Uvrstiti moramo torej to rodovino pred Celjske grofe, morda celo pred grofe iz rodu Selških.

Kakor postanek Ojstriškega gospodstva, tako je tudi početek imena nejasen. Po mnenju prof. Hey-a je iskati v besedi slovenski „oster“ (spitz). Förstemann² meni, da izhaja iz besede „ostrow“ (Insel) in sodi na drugem mestu, da je ime pol nemško, pol slovensko.

Deblo „oster“ se nahaja v mnogih starih imenih. Oster — astar — austar, starosevern. germ. austr — je podlaga starovisokonemškemu in starosaškemu — ostar — „proti vzhodu“. Isto deblo nahajamo tudi v Austarichi — Ostreich.

Drugi del „vic“ se more izpeljavati iz starovisokonemškega vich, gotskega veihs, anglosaškega in staroseverogerm. vik, starosaškega wik. Pomeni kakor latinski: vicus, arx, urbs.

Vici ali villae so bile prej marke, katerih središča so bili gradovi.

Za germanski izvor tega imena govori tudi dejstvo, da je bilo zelo razširjeno posebno na severu. Ostervic oz. Ostar-

¹ Schmutz, Topographisches Lexikon.

² Förstemann, Altdeutsches Namenbuch.

vic nahajamo dvanajstkrat; Osterwiek leži severovzhodno od Goslarja, potem severno od Coesfelda v Westfalskem, Osterwyck vzhodno od Brede v Brabantu.

Le končnica -ica v stari obliki „Astaruw-ica bi kazala na slovansko ime. Vendar pa najdemo „uu“ v mnogih staro-germanskih imenih kakor Adaluuinus-Adaluin, Alchuuinus-Alkuin; Albuuinus-Albuin). Lahko je torej mogoče, da se je frankovskemu imenu pridejala le slovanska končnica ¹.

II.

Od leta 1288 najdemo Soneške gospode kot posestnike Ojstrice. Listine sicer niso številnejše, vendar nam povedo že nekoliko več o ojstriškem gospodstvu. Tako nam poroča listina iz leta 1308:

„Ich Vlrich vrey von Sevnec vergich vnd tuen chunt allen levten, den disen brief sehend oder horent lesen, daz ich daz haus ze Sevnec vnd daz haus ze Osterwitz in dem Sevnental vnd die tuern Scheynek und Liebenstain vnd owaz daz zu gehoret, verlehent vnd vngestiftet, ze dorf ze veld, swi ez genant ist, mit levten vnd mit guet, daz ich vmb meine aygen guet von hern Hang von Tewffen vnd von seiner hausvrowen grefinne Margareten gehauft han, recht vnd redelich, vnd auch die aygenschaft, die ich von erbe dar an gehabt han, auf geben han ledichlich vreilich vnd vmbetwungenlich mit meiner vrevnde rat meinem lieben genedigen herren hertzoge Friderichen von Osterrich vnd von Steyr, vnd hat er mir, meiner hausvrowen Katherin vnd vnsern erben sunen vnd tochteren her wider gelichen ze rehtem lehen di vrogenanten haverser mit levten und mit guet, vnd swaz daz zu gehoret, swie

¹ Izvajanje imena Ojstrica iz nemške korenike je sicer možno, je li pa tudi dejanski germanskega izvora, je dvomljivo. Krajevnih imen Ojstrica, Ostrovica, Ostrvica s historično obliko Ostravica imamo vse polno na slovenskem jugu, celo v Dalmaciji. Prim. Hrvatski pravno-povjestni rječnik k bes. Ostrovica; Monumenta . . . Slavorum merid. XXIV. (Index) str. 274. Naša graščina je dobila ime po gori, gora pa po obliki. Ojstrico imamo tudi v Solčavskih planinah. Op. ur.

ez genant ist, als vor verschriben ist. Vnd han ich im hin wider gelobt bei meiner trewen, daz ich meinem herren, dem Römischen chunig Albrechten vnd im meinem herren, herczog Fridericken vnd seinen bruedern vnd ieren erben mit getrewelichen dienst dienen, die weil ich ein man aygen vnd lehen verwurchen moecht, so sol in daz vorgenant lehen alles ledig sein.“

To je prva najemninska pogodba gospodov Soneških s Habsburžani, ki nam dokazuje alodialno prostost grajskih gospodstev Soneških in Ojstriških. Ta listina pa tudi dokazuje, da posestva Soneških ni dajala v najem država, temveč koroški vojvode. Savinjsko dolino so upravljali v začetku glavarji Kranjske in Marke, kar dokazuje, da ni spadala k mejni grofiji, temveč k vojvodini koroški. Imela je tudi svojega sodnika, *judex generalis* in *Seunia*, ki je bil podrejen glavarju Kranjske in Marke. Leta 1311 je bila Savinjska dolina na obeh straneh Savinje oddeljena od Slovenske marke in dodeljena vojvodini Štajerski; vendar pa je negotovo, če je bila takratna meja med Kranjsko in Štajersko vedno tam, kjer je danes, dasi velike razlike gotovo ni bilo. Povsem določena pa meja ni bila, saj so bili še v 18. stoletju mejni prepiri in dolgovezna poročila komisij nas srečujejo v arhivih. Tudi meja sodnega okraja ojstriškega proti Kranjski ni bila vedno ista.

V prepisu ojstriškega urbarja iz leta 1587. se nahaja opomba o takem mejnem prepiru, kajti omenja se v poglavju o sodnem okraju (*Landgericht*) „*Pitmarkh und Bezierckh*“: „*derselbe graben scheidet gallenberger und Osterwitzer gericht. alda solle sich ain streit, und ihrung mit der Herrschaft Oberstain bey den Proßilnicker halten, die wird, wo es der Notdurfft erfordern durch sonder Commissarien zu erörtern.*“

Celjsko okrožje — imenovano po nekdanji celjski grofiji je bilo razdeljeno v celo vrsto sodnih okrajev. Sodili so posestniki onega zemljišča, h kateremu je pripadala sodna oblast. Tudi gospodstvo Ojstrice je imelo to pravico. Kedaj jo je dobilo, se ne ve. Leta 1480. se že imenuje in vprašanje

je, če je ta pravica že obstajala za časa Celjskih grofov ali se je razvila šele po letu 1456. ? Nikakor pa ne sega pred leto 1273.

Leta 1372. se nahaja ojstriško gospodstvo sredi med celjskim posestvom, celjska grofija takrat ni obsegala kakor leta 1241. samo krške zemlje, temveč tudi prvotno lastnino Soneških, Sovnek in Ojstrico: „... von denselben gemergken an der andern seithen wieder auff zu der benandten graffschafft Cilli und zu einem schloss, genandt Osterwitz, und gehet wieder zu dem vorbenandten schloss Saunegk...“

V času, ko je pripadala Ojstrica Celjskim grofom ozir. gospodom Soneškim, se je pripetilo v tem gradu marsikatero grozodejstvo. Iz tega časa ima baje hrib ime „Krvavica“; Celjski grofi so imeli tukaj svoje ječe.

V tretjem desetletju 15. stoletja dogodila se je tukaj ona rodbinska žaloigra, ki še živi dandanes kot edin spomin na ojstriški grad med preprostim ljudstvom. O hrvatski plemkinji, Veroniki Deseniški, drugi ženi Friderika II. nam poroča celjska kronika¹:

11. poglavje :

„Als darnach drey jahr vergangen waren, nahm der ehegenandte graff Friederich ein ander gemahl, die edl Veronica, die ein hübsch jungfraw was und des geschlecht eine von Dessnitz was, wiewohl sy ihm nicht eben gleich was an dem adel, denn sy was geschlechter rittermessiger leut. Und darumb, das er sy ahn willen seines vatters graff Hermanns, auch ahn rath könig Sigmund seines schwagers genommen hett, do fordert ihn der ehegenandte könig Sigmundt gegen Ungern zu kommen. Und do er zu ihm kam, do fingk ihn könig Sigmundt und andtwortet ihn seinem vatter graff Hermann in gefengknus. Der schickt ihn in eyssnen bandten in einen wagen heim und legt ihn gen Osterwitz in den thurn

¹ Krones Dr. Fr., Die Freien von Saneck und ihre Chronik. II. Theil. Die Cillier Chronik. Graz 1883, str. 78 i. d.

verschmidt und wohl bewart. Darnach wardt er aber gefürt gen Cilli in die burgk und einen ritter, genandt Jobst von Helffenberg zu behüetten empfolhen. Daselb wardt er genott, das er alle die schloss, die ihm sein vatter hett hindan geschieden, ihm hatt wieder muss geben . . .“

12. poglavje :

„Do nun die edl Veronica ihres herrn und gemahl und auch aller schloss und herschafften wardt beraubt, hett sy keine stadt, da sy sich vor dem zorn ihres schwehers enthalten und behüetten mocht. Do muss sy ihr wohnung mit etlichen ihren jungkfrauen und khemerern haben in den walden und sich bergen und litt grosse nott, laid und sorg. Zum letzten wardt sy heimlich gefürt in einen thurn, der vor Pettau in dem veldt liegt. Daselbst wardt sy verkundtschafft und gefangen. Und weil graff Friederich zu Cilli in der burgk gefangen lag, do furt man sy gen Osterwitz in den thurn. Die lag da also auf etliche zeit gefangen ungeessen und ungetruncken. Darnach lies sy aber graff Hermann gen Cilli führen und lies ein recht besetzen und sy fur recht fuhren, und wolt sy mit recht umbracht und überwunden haben. Und die ursach, die er zu ihr vor dem rechten sprechen und suchen lies die was also: sy het mit zauberlisten seinen sohn graff Friederich überkommen, das er sy gemachelt und genommen hatt. Sy het auch ihn selbst mit gifft und in ander weis nachgestellt und auff sein leben gangen. Und solch ursach hat graff Hermann zu lhr suchen und klagen lassen, darumb das er sy mit recht überwunden und von leben zum todt bracht hett. Es wardt auch der Veronica ein vorsprech geben, und desselben tags emprach sy mit rechten durch hülf ihres vorsprechen. Darnach wardt sy wieder gen Osterwitz geführt, daselbst man sy aber mit hunger und durst wolt getodt haben; do das aber nicht mocht geseyn, do schickt er zwen ritter hin, die sy under Osterwitz in einer pottigen liessen trencken. Die wardt also getrenckt und gen Frasslau zu begrebnus gefürt. Darnach

uber etlich jahr wardt sy durch graff Friederichen, ihren gemahl, von Frasslau gehebt und gen Geyrau closter gefürt und gelegt.“

Zgodbo Veronike je literarno obdelal tudi naš Jurčič.

V prepiru, ki je nastal po smrti zadnjega Celjana radi dedščine, se Ojstrica ni udala Frideriku III., temveč se je podvrgla vdovi Katarini.

Leta 1457. je moral cesar Friderik III. z vojaško silo naskočiti Ojstrico, ker jo je zasedel in branil Jurij Eckelheimer z vojaki Jana Vitovca.

S tem zavzetjem Ojstrice se prične za grad nova doba, kajti grad postane zastavna last cesarjeva in prehaja v roke dolge vrste zastavnikov, kakor razvidimo iz listin kodeksa D v dunajskem hišno-dvornem in državnem arhivu, ozir. iz regist v 10. knjigi arhiva za avstrijsko zgodovino.

Kot prvi je dobil grad Hans Eckelheimer. Dne 11. januarja 1459 je dovolil cesar Friderik III. Frideriku Abbrecherju, župniku v Laškem in vicedomu v Celju, in njegovemu bratu Nikolaju kupiti vasi „Burg“ in „Seel“ in 4 kmetije „zu Niederdorf“ za 200 funtov penězov od Janeza Ekkelhaimerja, upravitelja „zu Osterwitz bey der Seen“ in uporabljati „zu abslegen der nutzungen“.

Leta 1462. je gori imenovani Nikolaj Abprecher, upravitelj Ojstrice in ne, kakor se pomotoma poroča, Friderik, kajti od 29. maja 1462 imamo rokopis, o katerem nam poroča regist: K. Friedrich, der Nikolasen Abprecher, s. Pfleger zu Osterwitz bei der Seen, die Dörfer Burgk und Seel und vier Huben zu Niederdorf gelegen, zusammen 24 Pfd. Pfen. Gelts „zu abslegen“ um 200 Pfd. Pfen. in Satzweise verschrieben, erlaubt Hansen Egkhlhaimer sie um den über die bisherigen Abschläge noch übrigen Rest von 128 Pfd. Pfen. an sich zu lösen und „an abslag“ der Nutzungen in Satzweise innezuhaben.

Leta 1470. je bil Janez Aprecher upravitelj Ojstrice, kajti ko takega se imenuje v listini iz leta 1472.

20. aprila 1484. (na Veliki torek) je dobil upraviteljstvo gradu Christoph v. Obratschon. Priče: Njegov brat Jörg zu Obratschon. Pečatelj: Vitez Andree Hochenwarter, stotnik.

20. julija 1487. (petek pred sv. Magdaleno) je dobil grad „Peter von Schweinhaubt“ in tudi upravno-sodne oblasti.

20. februarja 1494. (četrtek [Pfinstag] pred nedeljo Remiscere) postane Toman Gredennegker upravitelj gradu in dobiva za grajsko stražo 15 funtov pfenigov, za to svoto pa mora vzdrževati oboroženega moža s konjem vred za službo Njegov. Veličanstva.

V tem času, morda že v 2. polovici 15. stoletja je bila tudi cerkev Sv. Jurija pod Ojstrico utrjena in se imenuje od takrat „Ecclesia St. Georgii in Tabor“. Ta utrdba je nastala seveda proti bližajoči se turški nevarnosti. V avgustu l. 1493. je Jakub-Paša z 8000 možmi lahke konjenice vdrl v Hrvaško in Štajersko in je opustošil pokrajine okoli Ptuja in Celja. Do Ojstrice takrat Turki niso prišli.

Klet ojstriške graščine je cesar Friderik podaril kapeli sv. Krištofa.

In Urbario reperitur, prout etiam litterae habentur ab anno 1504 de mense Junii die 11. in civitate Crainburgi, quod de Urbario der Burg Cilly habeant syndici hujus ecclesiae annuatim accipere 3 fl. pro manutenendo perpetuo lumine, quod de facto solvitur Ecclesiae devotionis paternae videlicet caesaris Friderici, qui Cellarium arcis Osterbiz donavit vicinis ad Capelam in honorem s. Christophori et s. Catharinae reformandam et consecrandam, prout habentur litterae, quarum Datum Linzii pridie festi s. Nicolai 1489 . . .

Orožen poroča, da se nahajajo na južni strani Grajske vasi razvaline, o katerih se pripoveduje, da so ostanki kakega gradu; Orožen pa meni, da so to ostanki gori imenovane ojstriške kleti.

10. julija 1501. dobi „Leonhard Raumschüssel von Schönek“ od cesarja Maksimilijana ojsstriški grad, grajsko stražo in letno 100 fl. iz mitnine na Vranskem za 3000 fl.

Rodbina Raumschüssel ali Ramschüssel je že iz prejšnjih časov naseljena v Savinjski dolini. Že l. 1261. jo najdemo.

Do leta 1278. pa najdemo člane te rodbine večkrat podpisane kot priče. (In ne kakor navaja Kneschke v Adelslexikonu šele iz srede 14. stoletja.)

31. avgusta 1524. so dobili po smrti svojega očeta grad Ojstrico in mitnico na Vranskem Jurij in Krištof Raumschüssel „pflege, satz- und bestandweise“. 1530 je Krištof Raumschüssel sam upravitelj Ojstrice.

L. 1535. je prišel grad po plačilu zastavnine v znesku 1700 fl. v last kraljevskega svetovalca in najvišjega oskrbnika Jobsta Lilienburškega; 9. aprila 1566. pa je prešlo gospodstvo s sodno oblastjo vred ter ribolovom in mitnico na Vranskem v roke Maksimilijana Schrattenbacha in je ostala v tej rodbini do l. 1767.

Schrattenbachi pa so bili postavili v dolini pod staro Ojstrico nov grad; tako je najstarejša dedščina Celjskih grofov jela propadati in nov grad je postal središče sodnega okraja ojsstriškega.

Orožen¹ pripoveduje, da je bila med Savinjo in podružnico Sv. Mohorja na Maliču meja sodnega okraja ojsstriškega ravno ista kakor meja župnije Braslovče: „von St. Mochorschrems auf einen hinter dem Medvenik Berg hohen Markstein zwischen der Kolesnica und dem Slomnik, dann nach und über dem Slomnik ab über die Gründe na Kobili genannt, dann hintern Wernizberg und nach dem Wernizgraben durch auf die Sann unter der Kirche hl. Kreuz (pri Grižah).“ Orožen pravi, da ima podatke iz ojsstriškega urbarja iz leta 1480; v urbarju² iz konca 15. in v onem 16. stoletja v dež. arhivu

¹ Orožen, das Bisthum und die Diözese Lavant IV. str. 4.

² Stockurbar Fasz. 9 Nr. 16 — Cilli 1480.

stoji samo: das Landtgericht zu dem Gesloß Osterbitz gehö-
 rundt stösst an Sachsenfelder gericht, an Stainer, Tyffer, Gal-
 lenbergkh vnd Sänegkergericht.“ V ostriškem urbarju iz leta
 1587.¹, ki je nastal pod gospodstvom Schrattenbachov, imamo
 pa popolnoma drugo omejitev tega sodnega okraja: „Facht
 sich an von St. Lorenzen aufwerz nach der größern Rieckh
 fur Kopriuie nach dem graben hin für den Smereckär bis auf
 die höch nach derselben höch oder schärf des träfs auf den
 Starckkl, von dannen auf st. Leonhart, dahin nach der höch
 oder träf auf das hölzen creuz bei der großen Alben ob den
 schloß Osterwiz auf den berg Kfostiza . . .“

Po takem se je zmanjšal ostriški sodnji okraj za one dele,
 ki leže od Sv. Lovrenca proti vzhodu pri Grižah in Sv. Mo-
 horju. Vprašati moramo, kaj se je s tem delom zgodilo, ker
 navajata oba urbarja iz l. 1587. in 1480. iste sosednje sodne
 okraje. Pojasnilo najdemo šele v urbarju celjskega gospod-
 stva iz leta 1751². Tu imamo namreč mejo celjskega sodnega
 okraja „von St. Machor neben herrschaft Pragwaldischen land-
 gericht etwas geschrems abwärts auf einen hinter dem Med-
 vednikberg hohen markstain, so in der tiefe zwischen Koles-
 niza und linker hand seienden berg Slomnigg zu finden, von
 dar über die mitte höche des berges Slomnigg enthalb ab über
 die gründe na Kobila genannt, alwo abermahl ein markstain
 in nemlicher gemein, weiters über auf einen andern stain hin-
 tern Wernizberg am fallthor des Savraski daselbst nach den
 Wernizergraben durch auf den Sännstrom unter kürchen hlg.
 Creüz.“

Sodnji okraj „Pragwald“ nahajamo tudi v popisu sodnih
 okrajev iz leta 1754.³ „die herrschaft Pragwald possidiert ein

¹ Spez. Arch. Abteilung I. 1055. — Gl. Mell-Pirchegger, Steirische
 Gerichtsbeschreibungen Graz 1914, str. 410.

² Stockurbar der Herrschaft Cilli von 1751, B'l. 50—57. L. A. Mell-
 Pirchegger n. d. str. 391.

³ Namestniški arhiv v Gradcu — Repräsentation und Kammer,
 Fasz. 187. Mell-Pirchegger, str. 489.

landgricht, welches sich ab Görtzhoff gegen Osterwitz anfanget und gehet neben des Säanfluß bis hlg. Kreuzkirchen an den Werdnitzpach und statt Cillier gricht stoßend. Von dannen auf St. Machorkirchen in Tüfferischer pfahr neben dem herrschafft Cillerischen landgricht und an das herrschafft Tüfferische landgricht daselbst anrainend, fehrers nach der anhöche neben dem Tüfferischen landgricht allein bis an des Salbau-schek hueben, woselbst sich das Pragwaldtische und Oster-witzische landgricht scheidet.“

Poleg sodne oblasti ojstriške je nastala nova oblast gospodske preboldske (Pragwald), in sicer šele okoli sredc 16. stoletja. V 19. stoletju pa preide vsa sodna oblast iz Ojstrice v Pragwald.

Izmed dogodkov ojstriškega gospodstva pod Schrattenbachi je pač najvažnejša kmetska vstaja iz leta 1635., ki se je tukaj pričela vsled krutega postopanja barona Feliksa Schrattenbacha in se je razširila čez celo celjsko okrožje do Pohorja in Drave ter segla celo na Kranjsko.¹ Ojstriški grad je bil takrat popolnoma oropan. — L. 1646 je vladala v Savinjski dolini kuga, ki je zahtevala tudi v ojstriški vasi 7 človeških žrtev.²

Da je bil v Ojstrici tudi graščinski arhiv, zvedo iz pritožbe Franca Ferdinanda Schrattenbacha, ki se pritožuje, da vranski župnik že od leta 1756. ne prihaja brát že pred sto leti ustanovljene petkove maše v graščinsko kapelo³. Ustanovnega pisma pa on, grof, ne more najti, ker se je izgubilo najbrže leta 1711., ko se je utrgal oblak in uničil arhiv.

Zadnji lastniki ojstriški so bili: 1767 Janez Jacob pl. Gaisruck, 9. junija 1791 Maks Robida, za njim Helena Robida pozneje omožena Senčec, na to Janez Kircher do 1824, Jožef

¹ Natančneje o tej vstaji beri razpravo A. Mella v 44. knj. „Mitteilungen des historischen Vereines für Steiermark“ str. 205—287.

² Peinlich, Geschichte der Pest in Steiermark, str. 518.

³ Ustanova petkove maše obstoji že l. 1480, kakor se razvidi iz takratnega urbarja.

Omersi do 1826, Matija Perko do 1829 in Anton Vincenc Perko do 1846. Najbrže za časa zadnje imenovanega so podrli od Schrattenbachov okoli l. 1600 sezidani grad in od takrat stoji samo gospodarsko poslopje, ki ga je kupil l. 1846 Gustav baron Wittenbach in prodal laškemu lesnemu trgovcu Piussi-ju. Za časa sedanje svetovne vojske pa je to zgodovinsko mesto osamljeno in zapuščeno.

Izvestja.

Poročilo o slovenskih deželah iz l. 1818.

Dr. Fr. Ilešič.

Juri pl. Martens, član poljedelskega društva württemberske in bavarske botanične družbe v Regensburgu, rodom Benečan, po pokolenju Nemeč, je potoval trikrat iz Nemčije v Benetke, in sicer l. 1816., 1818. in 1823. Izdal je nato v Ulmu svojo »Reise nach Venedig« (I. del 1854, str. 472) ter tu opisal svoje potovanje l. 1818.

Potoval je Martens iz Stuttgarta čez Ulm v Regensburg, odtod čez Passau v Linz in na Dunaj. Z Dunaja je krenil preko Dunajskega Novega mesta in Semmeringa v Gradec. Iz Gradca je potoval čez Wildon, Lebring, Ernož (Ehrenhausen), odtod pa čez Plač in Kozjak v Maribor, Gornjo Poljskavo, od »Pogleta« (grad pri Ločah) je krenil proti Rogaški Slatini (mimo Spodnjih Laž — »Unter-Lasche« in Gornjih Poljčan, Tržišča), nato na dvorec Krizmaničev onstran Sotle in nazaj v Rogaško Slatino, dalje čez Gorliče in »Streine« (Stranje), Šmarje, Sv. Primož v Celje. Iz Celja je šel preko Žalca, Št. Peter in Vransko na Kranjsko (Št. Ožbald, Črnuče) v Ljubljano. Iz Ljubljane je šel čez Vrhniko v Logatec in odtod v Cerknico ter Postojno, dalje čez Razdrto na Nanos in v Senožeče ter Trst; iz Trsta je napravil izlet v Opčino.

Malo imamo konkretnih podrobnejših poročil o nacionalno-kulturnih razmerah naših dežel v dobi pred narodnim preporodom. Zato se mi zdi primerno, citirati nekaj mest iz Mar-

tensove knjige. Njegov izlet na plemiški dvorec Vučjo Gorico onstran Sotle je posnel že zagrebški gimnazijski direktor akademik Vladoje Dukat v »Savremenu« 1917, str. 44 sl. Ta opis hočem radi tega tu izpustiti.

Znake slovanstva omenja Martens prvič južno od Wildona.

»Mit jedem Schritte nach Süden (od Wildona) wurden slavische Sitten vorherrschender, obschon das Land noch immer deutsch war. In Lebering hatten die Bauern schon sehr häufig kurze Schafpelze mit der Wolle nach innen und dem glatten Leder nach außen.«

Maribor je štel takrat 758 hiš in 4637 prebivalcev.

»In Ober-Pulsgau war die freundliche junge Wirthin noch eine gute Deutsche, und gab solches auch gleich durch ihre Verachtung der Winden zu erkennen. Ich erfuhr von ihr, daß schon in dieser Gegend das Landvolk durchaus windisch spreche und ich von Marburg aus nur noch in Städten und guten Wirthshäusern Deutsche antreffen werde. Auch nahm den folgenden Tag die Gegend eine ganz slavische Physiognomie an. Die Waldungen wurden sehr weitläufig, die Pferde kleiner, die Bevölkerung sparsamer, die einzelnen zerstreuten Bauernhütten ganz ohne Stein und Eisen, aus rohen Balken nach Art der Blockhäuser zusammengezimmert; wobei die Balken an den Köpfen in einander eingekerbt und ihre Fugen mit Moos ausgestopft waren, die Strohdächer ganz flach und die Fenster so klein, daß man kaum den Kopf durchstecken kann. — Die Männer sind eher unersetzt als groß, haben runde Gesichter, schwarze gleich abgeschnittene Haare, schwarze runde Hüte mit breitem Rande und Zwilch-Jacken, Morgens und Abends aber, wegen der kühlen und feuchten Luft und der auch hier endemischen Wechselfieber, kurze Schafpelz-Jacken. — Das weibliche Geschlecht hat bei den Feldarbeiten einen etwas weiten nachlässigen Anzug, meist von grober Leinwand oder Zwilch, und weiße Tücher um den Kopf gebunden, welche den größten Theil des Gesichts verhüllen. An Feyertagen viel Flitterstaat und bunte Farben. Die Mädchen sind äußerst munter und lebhaft, hübsch und angenehm, haben ein interessantes Profil, lebhaft, wiewohl meist etwas kleine Augen und

sehr schöne Gesichtsfarbe, wissen auch ihr glänzendes dunkles Haar trefflich zu ordnen. Die älteren Weiber dagegen sind wachsgelb, träge und unreinlich.«

Na tem mestu citira Martens Hammerjeve »Zeichnungen auf einer Reise von Wien über Triest nach Venedig« (2. Aufl. Berlin 1821): »An die Stelle Obersteyermärkischer Derbheit und blühender Kraft ist hier slavisches Feuer und üppiger Frohsinn getreten.« — André je nekoliko odlomkov Martensovega dnevnika sprejel v »Hesperus« in je dodal nekaj opomb o štajerskih Slovencih in te opombe podaja tudi Martens, češ, Slovenci stanujejo v jzžnoiztočnem delu Štajerske, od Ptuja počensí, ali le v malem distriktu nekoliko kvadratnih milj; vendar se dele v 4 do 5 različnih dialektov in nošenj. »Da sind die Gorsthaner, Dollanzen, Unterfeldler, Kaleser und Oberfeldler. Die ersten tragen sich beinahe deutsch, die zweiten haben weite leinene Gattien (Hosen) bis an die Knie, das Hemd beinahe ebenso lang über dieselben herabhängend, um die Hüfte einen Gürtel. Die Unterfeldler tragen sich kroatisch, haben weite leinene Gattien bis an die Knöchel, das Hemd aber frei bis an die Hüfte herumschwebend; darüber die sogenannte Tschocha. Die ächten Kaleser stecken die Gattien in die Stiefeln, tragen einen weißtuchenen, mit rothen Schnürchen besäumten Rock, mit weißen Schößen; die meisten aber kleiden sich jetzt schon den Unterfeldlern gleich. Die Oberfeldler tragen schwarz leinene, kurze Beinkleider und dunkelbraune Tuchröcke. Gleiche Verschiedenheit herrscht in der Weibertracht. Eine Linie über den Rücken des Radel, Remschnik, Posruk, Platsch und Kriechenberg nach Radkersburg über Dreifaltigkeit, Wurmberg, Pettau, St. Veit, Neukirchen und Kollarie scheidet den Krainerischen und kroatischen Stamm, eine Verschiedenheit, die sich viele Jahrhunderte lang auf diesem kleinen Raum erhalten hat. Die Kaleser (in dem Winkel, welcher Pettau südlich, von der Drau, von der oben erwähnten Linie über St. Veit, Neukirchen und Kollarie und von der kroatischen Gränze abwärts gegen Sauritsch umschlossen wird) sind die rohesten dieser Stämme, treiben hauptsächlich Wald-

Obst- und Weinbau in ihrem Hügellande und zeichnen sich durch viele Eigenheiten aus. Ihre Sprache besonders ist höchst auffallend durch eine ganz eigene Modulation. Bei jedem zweiten, dritten oder vierten Worte springt der Ton des Redenden zwischen zwei um eine Quinte entfernten Töne hin und wieder, ohne mindeste Rücksicht auf den Accent, den die Bedeutung der Wörter erfordert. Der Kaleser ist übermüthig und hochfahrend gegen die Nachbarn, so lang er Wein im Keller oder Geld in der Tasche hat; ohne beides kleinmüthig und unterthänig. Ein sehr bezeichnendes Sprichwort sagt von ihnen: Die Kaleser pflegen im Hereingehen (auf den Markt zu Pettau) das Obst zu schälen und im Rückweg die Schalen wieder aufzulesen und zu verzehren (Man sehe das II. Heft der Steyermärk. Zeitschrift für 1821, S. 97 etc.)

Po tem ekskursu opisuje Martens pot iz Poljčan v Rogatec. V Gornjih Poljčanah se mu je pridružil 18leten mesarski pomočnik, ki je šel na Hrvatsko po živino. Fant in njegov veliki pes sta mu dajala nekako sigurnost, »denn der Weg wurde jetzt sehr einsam, und wir zogen über eine Stunde lang durch ein schmales wildes Wadthal, welches wegen der vielen darin vorgefallenen Räubereien und Mordthaten berüchtigt ist« . . . Tu ni vasi »im deutschen Sinne des Wortes. Die eine Gemeinde bildenden hölzernen Hütten liegen malerisch an den Äckern, am Rande der Wälder, oft mitten im Gebüsch oder auf den Gipfeln der niedrigen Vorberge, in allen möglichen Lagen zerstreut. Auch das Fruchtfeld liegt nicht so offen da, wie in einem großen Theile Deutschlands, sondern ist mit Bäumen und Gebüsch zum Schutze der Arbeiter gegen die Sonnenhitze besetzt.«

Natančneje opisuje obrat z vodo v Rogaški Slatini. Dasi se je že večerilo, je krenil vendar še istega dne proti hrvaški meji. Pri cerkvi Sv. Križa ni vedel, po kateri poti dalje; v vasi je ogovarjal ljudi, toda ali mu vobče niso dali odgovora, ali pa so mu odgovarjali nerazumljivo. Kar je opazil poleg cerkvice ljubko sedemletno deklico, ki mu je odgovorila v dobri nemščini. »Es war des Schulmeisters, oder wie sie sagte, Lehrmeisters Töchterchen.« Z dovoljenjem roditeljev sta mu

nato ona in njena mlajša sestra kazali pot, »Beide hatten jetzt, weil sie über Feld gehen wollten, nach slavischer Sitte ihre weißen Tücher um den Kopf gewunden und begleiteten mich lachend und mit einander schäckernd durch den Wald, über eine Wiese, auf welcher sie Blumen pflückten, bald neben mir gehend, bald voraus eilend bis zu einer Mühle.« Ob nekem prelazu sta se mu ustavili, mu pokazali Sotlo in onstran vlastelinski dvor Krizmaničev ter se vrnili. Martens je šel nato ob nekem potoku do njega izliva v Sotlo. »Eine steinerne Brücke führte mich hier über Deutschlands Gränze.« Kako je nato prišel na dvor Krizmaničev, kako so ga tam sprejeli v večerno družbo, kako oduševljeno je opat Krizmanič govoril o svojem slovanskem narodu, to je posnel že Vladoje Dukat v omenjenem člančiču. Iz Krizmaničevih besed je Martens razvidel, da na Hrvatskem »der gemeine Mann dem Deutschen seine Verachtung redlich zurückgibt, obschon der Slave andere Begriffe von Ehre hat, als die Nationen germanischer Abstammung.«

»Cilli, von den Winden, die es bewohnen, Cella genannt«, je štel 1748 prebivalcev v 246 hišah. »Die Bauart ist schon ziemlich italienisch und die Kirchen nicht übel, sonst fand ich aber nichts bemerkenswerthes, als zwei an einem Kaffeehause eingemauerte römische Inschriften.« Radi neprilike z jezikom, ki jo je bil doživel ob Sotli, si je hotel tu brž omisliti slovensko slovnico; »ich fand zwar die schöne Aufschrift einer k. k. Kreisbuchdruckerei, aber erhielt doch einen schlimmen Begriff von dem hiesigen Buchhandel, da der einzige Buchhändler, den ich auffinden konnte, zugleich, um sich den Lebensunterhalt zu sichern, Salz verkaufte. Auch war sein Büchervorrath sehr unbedeutend und bestand fast blos in Schul- und Gebetbüchern. Schon fing ich an, die Hoffnung eines glücklichen Erfolgs aufzugeben, als ich, nachdem ich bei dem Buchhändler Salz gefunden hatte, bei einem Tuchhändler die Sprachlehre fand. Ein Handlungsdiener, bei welchem ich mein Papiergeld gegen Silber umsetzte, hatte nämlich die Gefälligkeit, mir die seinige abzutreten.« Bila je to Šmigočeva slovnica (1812). Martens pripominja tu: »Leider hat sich der Verfasser

die bekannte Meidingersche französische Grammatik zum Vorbild genommen und namentlich auch die nämlichen albernen Gespräche statt praktischer und rationeller aufgenommen.«

»Franz (die Gränze heißt auf windisch Franez) ist der letzte Steyerische Ort und zugleich die Gränze des in Illyrien und Italien nicht eingeführten Papiergeldes.«

»Mir gefiel Laibach — 966 hiš in približno 10.000 prebivalcev — ungemein wohl. Der gute Geschmack in der Bauart der Kirchen und öffentlichen Gebäude die hohen soliden Privathäuser und die engen gutgepflasterten Straßen machten einen tiefen Eindruck auf mich und ich glaubte mich schon in der Heimat . . . die Mengen schwarzer Schiffe, die geschäftigen Böte, Schiffer und Lastträger auf den Fundamente (Quais), die gewölbten Brücken, endlich die mit Quadern gepflasterten öffentlichen Plätze versetzten mich ganz nach Venedig.«

Na Kranjskem je pogrešal obcestne table z napisi okrajev in selišč, ki so običajne na Štajerskem, tudi gostilniška znamenja na gostilnah. O čolnih, ki so vozili med Ljubljano in Vrhniko, pravi Martens: »Die Nachen, die ich hier sah, verathen wenig Kunst und schienen eher auf einer Südseeinsel, als in Europa erbaut. Sie waren äußerst dick und plump, aus drei der Länge nach an einander gefügten rund ausgehöhlten Baumstämmen zusammengesetzt; vornen und hinten stumpf abgeschnitten und im Querdurchschnitte fast ganz walzenförmig. Die Ruder schaufelförmig mit krückenartigem Handgriffe und ohne festen Stützpunkt. Ein ebenso plumpes Dach schützt die ruhenden Nachen vor den Sonnenstrahlen . . .«

Omenjajoč ponikajoče kraške reke, pravi: »Alle diese merkwürdigen Erscheinungen erhoben Krain in Zeiten, wo Unwissenheit und Aberglauben ein magisches Dunkel darüber verbreiteten, zu einem weit und breit berühmten Wunderlande. Man träumte vom Eindringen in die tiefsten Eingeweide der Erde, von unterirdischen Meeren und vermehrte durch fabelhafte Zusätze von Drachen und Lindwürmern, giftigen Gewässern und sonderbare Deutungen der Tropfsteine das Rätselhafte und Wunderbare der Natur-Erscheinungen.«

»In Lohitsch war der deutsche Wirth so gefällig, mir seinen Hausknecht als Führer zu dem Czirknitzer See mitzugeben. Es war ein schöner untersetzter Mann, ein ächter Repräsentant des windischen Slaventumes, der kein Wort Deutsch verstand . . .«

V vasici Jezero ob Cerkniskem jezeru so bajte „ziemlich im russischen Geschmacke gebaut.« »Wir traten in ein kleines Stübchen (der Kertschma), dessen der Thüre gegenüber stehendes Eck als Betplatz ganz mit Heiligenbildern aller Art, die jedoch äußerst plump und grell aussahen, bedeckt war. Die übrigen Wände hatte man zur Ersparung des Raums mit allerhand daran aufgehängtem Hausgeräthe, als Sieben, Backmulde u. dgl. verziert. Ein paar tannene Kisten vertraten die Stelle der Schränke, ein ungeheurer irdener Ofen nahm fast einen Viertheil der Stube ein und dicht dabei befanden sich zwei Betten, auf welchen Mutter und Tochter ihren Nachmittagsschlaf hielten. Der Wirth, ein kleiner, sehr freundlicher Alter, jagte sie auf und wir wurden auf gut slavisch mit einer schmackhaften Fleischbrühsuppe, vortrefflichem Brot und Rindfleisch, bewirthet.« Čolni za vožnjo po jezeru »waren blose ausgehöhlte Baumstämme, kaum an den beiden Enden ein wenig rund zugehauen . . .« Ko so se z vožnje po jezeru vrnili v krčmo, »unterhielt uns der Wirth noch mit National-Melodien, welche er mit ziemlicher Fertigkeit auf einem Hackbrett spielte. Ich hatte mehrere schon öfter auf dem Felde singen hören und fand sie sehr angenehm. Sie sind meistens in Molltönen gesetzt und werden im Gesange abwechselnd mit heller Stimme und mit der Fistel gesungen, eine allen Aelpfern eigene Singweise, welche die Tiroler Johlen nennen. Sehr vergnügt trennte ich mich von den gutmüthigen Leuten, die wohl selten einen Fremden bei sich sehen werden.«

V »zloglasni Hrušici« »zeigte sich nirgends die leiseste Spur, daß jemals eine Axt hier angelegt worden sey. An Fußregen war gar nicht zu denken und die tiefe Todtenstille dieser schauerlichen Wildniß wurde blos durch unsere Fußstritte . . . unterbrochen.«

V Razdrtem se mu je zdela »die Bauart und Einrichtung, die dicke Reissuppe und der dunkelrothe Wein völlig italienisch.« Iz Razdrtega je plezal po silnih pečinah na Nanos, dokler ni zagledal z neke višine morja. Zdajci se je videl nad silnimi prepadi, nikjer poti navzgor ali navzdol; že je hotel pisati oporoko, kar je zapazil sledove, da je že kdaj tod hodila človeška noga; to ga je ojunačilo in uspelo mu je, priti na vrh grebena. Odtod je videl na zapad cesto proti Gorici mimo Lašič in Sv. Gotharda; mimo Ubelskega je prišel nazaj v Razdrto.

Trst je štel takrat 1620 hiš in 33.510 stanovnikov (poleg 1000 tujcev, 2000 pomorščakov in 2000 vojakov). »Triest will sich durchaus zu Italien rechnen. Das Landvolk bis dicht vor den Thoren der Stadt ist slavisch . . . Unter diesen illyrischen Landleuten . . . sind besonders die Istrianer häufig. Ihr rundes Gesicht, ihre kleinen schwarzen Augen und ihr glattes eben so schwarzes Haar deuten gleich auf die slavische Abstammung. Mädchen und Weiber tragen ein langes bis auf die Knöchel herabreichendes hanfenes Gewand, dessen Näthe mit rothem türkischen Garne sehr zierlich genäht oder vielmehr gestickt sind, und welches ganz wie ein blos mit einem Gürtel um die Mitte des Leibes befestigtes Hemd aussieht. Über solches kommt ein Schurz von blauer, buntgestreifter Leinwand, und ein grobtüchener beinahe wasserdichter Überrock, der bei warmem Wetter und Feldarbeiten abgelegt wird . . . Um den Kopf wird, wie überall in Illyrien, ein weißes Tuch, vielleicht ein Überbleibsel ehemaliger Verschleierung gebunden, welches ein sittsames Ansehen gibt und daher mit dem bloßen Hemde sonderbar contrastiert. So ziehen sie mit ihren mit Feld- und Gartenfrüchten beladenen Eseln karawanenweise in die Stadt, die Mädchen lebhaft, singend und schäkernnd, die Frauen stumm und träge . . .« Čiči vozarijo z voli po mestu. Mnogo je v mestu Dalmatincev »mit ihren kurzen faltenreichen blauen Hosen, Husaren-Jacke und Dolch« . . . »Unter diesen vielen Nationen, wovon sich natürlich jede für die edelste hält, kommt die slavische am übelsten weg, die besonders von den Deutschen und Italienern sehr verachtet wird. Man begegnet

ihr mit vieler Geringschätzung, und dehnt sogar die Verachtung, die nur die Trägheit und Unreinlichkeit der Mehrzahl treffen sollte, auf die Sprache aus, die als schlecht und regellos verrufen ist, während sie doch die deutsche an Wohl laut, die italienische an Reichthum übertrifft und bei besserer Kultivierung als würdige Nebenbuhlerin beider auftreten könnte. Dieser Nationalhaß erstreckt sich auf das zarteste Alter und ich konnte mich des Lächelns nicht enthalten, als ich zwei kleine Mädchen von ungefähr 6 Jahren, welche vor einer Hausthüre spielten, zu einer Istrianerin von gleichem Alter, die sich zu ihnen setzen wollte, mit allem Selbstgefühl des Nationalstolzes sagen hörte: Va via Schiavona, no ti ga da star con nù — Semo Italiane!«

* * *

Martensove opombe, ki jih tu priobčujemo, se tičejo noše, stavb, značaja pokrajín, nacionalnih nasprotij itd. Zanimiva je meja med »kranjskim in hrvatskim« plemenom¹. Prav interesanten je tudi opis celjskih knjigarških razmer. Zdi se mi, da nam pravi Martens nekaj novega, ko trdi, da je Šmigočeva slovnica sestavljena po vzorcu Meidingerjeve francoske. Žal, da mi v sedanjih razmerah ni mogoče, v roke dobiti Meidingerjevo francosko gramatiko, ki je izšla prvič l. 1783, a leta 1857. že v 37. izdaji².

13 kroga Slomškovega prijatelja Marka Glaserja.

Eden izmed najvrednejših duhovnikov slovenskega dela sekovske vladikovine je bil v Slomškovih časih Marko Glaser (1806—1892), ki je dalj časa služboval v kaznilnici v Gradcu, potem bil dvorni kapelan sekovskega škofa, od leta 1844 dalje pa župnik pri Sv. Petru poleg Maribora. († 9. 12. 1889).

¹ Prim. „Slovénce med hrovachko ino krajnsko Dezhelo“ v Zborniku „Maticе Slovenske“ XIII (1911) str. 49 sl.

² Meidinger Joh. Val., * 1756 v Frankfurtu na Meni, † istotam 1822. „Izbrane anekdote“, ki jih je vzel v svojo gramatiko kot čtivo, so mu ohranile zgodovinsko ime. „Meidinger“ pomeni baš zgodbe, ki se često in povsod slišijo. — O slovenskem viru, ki ga je rabil Šmigoč, prim. razpravo „Početki štaj. slov. knjiž.“ v „Časopisu za zgodovino in narodopis“ 1906.

Iz nekih sicer malo pomembnih njemu pisanih pisem naj podam tu par opomb.

Znani danjčičar Anton Šerf (nekaj časa kapelan pri Veliki Nedelji, naposled župnik pri Svetinjah), je pisal 18. decembra 1834 M. Glaserju v Gradec iz Središča: »... Schreibe mir auch alle übrigen möglichen Neuigkeiten von Gratz und von der Welt, denn ich hier in Kroboten weiß und höre von Allem nichts, ich werde dir dafür schon bezahlen...« Zares, danes v dobi železnic si komaj predstavljamo, kakšno je bilo življenje v kraju, ležečem več ur daleč od večjih prometnih zvez. Središče je takrat pač naravno gledalo le v Medjimurje.

Završki kapelan Jernej Jodl¹ je pisal 3. maja 1839 M. Glaserju v Gradec: »Was die zwey h. Jungfrauen St. Barbara und St. Margaretha anlangt, so sind mir bayde in großen Ehren, jedoch St. Barbara hat den Vorzug, sie ist schon mehr im Herzen von Steyermark, und die Margaretha aber ist zu nahe von Croatien, von welchem ich schon ziemlich satt bin... Lieber wäre mir St. Barbara, weil dort die Leute ein besseres Zutrauen zu ihren Priestern haben als hier die an Croatien angrenzenden...« Po označbi »sredine« (miliêja) se Jodlovo pismo krije s Šerfovim; nova pa je opomba, da imajo ljudje dalje proti Mariboru več zaupanja do svojih duhovnikov.

Dne 6. jan. 1835 je prosil Jakob (Spešič), kapelan v Št. Ilju v Slov. gor., M. Glaserja v Gradcu, naj mu sporoči kaj novic; zanima ga »besonders das Schicksal des H. Gutmann«. Gre tu za znanega Andr. Gutmana, okoli l. 1837. župnika pri Sv. Jakobu v Slov. goricah, pisatelja satiričnega »Novega Vedeža« (Gl. Glaser, Zgodovina slov. slovstva II, 174, IV, 458).

Na trgatvi pri Marku Glaserju pri Sv. Petru poleg Mariboru.

(1860? 1861?)

Bivši katehet na realki v Trstu, prof. Jakob Gomilšak, rodom od Sv. Bolfanka v Slov. goricah, je imel bratranca Iv.

¹ Umrl v Gradcu 1846. Iz Slomškove struje. Slomšek ga v pismu Muršču imenuje svojega „dobrega prijatelja“.

Macuna, ki je dovršil gimnazijo v Mariboru, a potem moral radi padavice pustiti študije ter je na svojem domu umrl pol leta potem.

V svojem dijaškem dnevniku nam ta Ivan Macun poroča tudi to-le: »16. oktobra smo bili pri Glažari na branji. Prišedši k sv. Petru se vsiplemo vsi (50) v gorico in toča je bila strašna. Potem gremo v hišo, kjer so lepo ovenčani pučeleki, v rozge omotani na nas čakali. Popevali smo: »Naprej zast., Lipa, Pobratimija. Dobro je šlo.«

Katerega leta je to bilo, se ne more povsem zanesljivo dognati. Pisec dnevnika je pač tisti Macun, ki je maturiral l. 1861. Zanimivo je, da so se Jenkove pesmi brž razznanile tudi v Maribor in sta se »Naprej« in »Pobratimija« (prva natisnjena v »Glasniku« 1860) razlegali kmalu po Slov. goricah.

Glaserjeva bratev je bila vsekakor sijajna, če se je je moglo udeležiti 50 dijakov! Bila je to pač ena izmed tistih privatnih prireditvev ali slučajnih sestankov, ki jih v našem preporodu moramo uvaževati kot resen faktor (prim. primicije!)¹.

Dr. Fr. Ilešič.

O kmečkih vstajah v Studenicah.

V samostanu magdalenk v Studenicah² se je našla listina iz l. 1654., v kateri poroča upravitelj M. Kremer neznano komu o novi vstaji, ki je izbruhnila v Studenicah: . . . nur zwei oder drei rebellische Bauern ohne Wissen und Willen der anderen einen vermainten Vertrag begehren und sagen, Frau Priorin hätte ihnen solchen weggenommen . . .

Pisec pa nam omenja tudi prejšnje vstaje samostanskih podložnikov in navaja iz neke stare knjige »Cillerisches Historienbuch« sledeči stavek: Wann Cometenstern regirn, Sonn und Monden Schein verlieren, Studnizrisch Paurn affrührisch wern, Vetrag, Vertrag schrein und begeren, So soll man im Land Achtung geben, Groß Unglück sich dan thuet erhöhen . .

¹ O ostali vsebini Macunovega dnevnika gl. »Ljetopis Jugoslovanske Akademije« 31, sv. II. str. 52 sl.

² Težko čitljivo in na več mestih naravnost nerazumljivo listino sem prejel po posredovanju g. prof. Kovačiča od preč. g. Jos. Čedeta, župnika v Studenicah. Obema gospodoma srčna hvala!

Ta stavek se nanaša na vstajo l. 1515. Da je res divjala tudi v Studenicah, razvidimo iz rodbinske knjige Schratzenbachov¹: Im Jahre 1516 brach der große Aufruhr der windischen Bauern, von ihnen stara Brauda genannt, aus. Sie verübten in Untersteier arge Greuel, die Nonnen flüchteten eben damals auch nach Windischfeistritz. Der Unfug dauerte solange bis Sigmund von Diétrichstein und Georg von Herberstein selbes bei Pettau schlugen, worauf aus der großen Anzahl gefangener 15 Rädelsführer sammt 10 Hauptleuten und 136 anderen Empörern auf dem Schloßberge in Gratz hingerichtet wurden.

Dalje pa izvemo iz Kremerjevega poročila o neki pogodbi iz leta 1570., katere pa stranki nista držali in je torej ugasnila. Pravi: so lang die Pauern Vertrag gehabt, so hat die Landtsobrigkeit kein ruche mit denen Klagen der Pauern gehabt. Derowegen auch dieser 1570 gemachter Vertrag erlosch. Anno 1584 haben die Studenitzerischen Pauern sich widerumb empört und aufgelaint, Vertrag, Vertrag geschrieen: Ist Ihnen solcher wiederumb aufgericht und mit Incarcerirung der Aufwiegler und mit guten Verweis ain Vertrag geben worden, diesen haben sie auch verworfen.

Posebno važna je listina, ker poroča o dogodkih iz leta 1634 in 1635:

Als anno 1634 etliche Studenitzerische Pauern und Haubter, welche sich etwas dünken lassen, theils Ehbruch, theils Diebstahl theils ungehorbsams und Verachtung der Petschaft halber bestrafft werden sollen: haben sie Vetrag, Vertrag geschrieen, saindt ihnen 6 Herrn Commissarien verordnet worden . . . saindt aber bey der Commission . . . über 200 zusammengeloffen und . . . haben sie entlich über die Advokaten wischen wollen . . . Also daß Herrn Commissarien Nolentes Volentes ihnen zum Dritten Mal müssen ain Vertrag richten; wie sie nun diesen anno 1634 aufgerichteten Vertrag gehalten, hat leider Gott zu erbarn das Closter woll anno 1635 darauff in der Rebellion erfahren; haben also diesen Vertrag verbo-

¹ Štaj. dež. arh. rok. št. 1042 l. 16. — Fr. Mayer (Mitt. d. hist. Ver. f. St. 23) ne omenja te vstaje v Studenicah.

chen, übertreten, vernichtet und als jetzige frau Priorin nach dem Vertrag sich nicht richten wollen, haben sie Irodenselben für die Füß geworfen und selbstn mit Füßen getreten.

Kako se je končala ta vstaja l. 1635 v Studenicah, izvemo iz kronike deželnega glavarja¹: Die Kirche wurde der hl. Gefäße beraubt und die Priorin, welche sich vor das Hochwürdigste geflüchtet, geschändet.

O tej vstaji iz l. 1635. nam poroča tudi rodbinska kronika Schratzenbachov², da je prišel samostanu na pomoč vojni komisar grof Gaisruck s 30 možmi.

Kakšen namen pa je imel Kremer pri sestavljanju svojega poročila, razvidimo iz njegovega pripisa: Und dieses schreiben bitte ich pro memoria aufzubehalten, mochte zu ainem Process pro informatione behilflich sein.

Poročilo je datirano: Studenitz, den 15. Januari 1654.

Dr. P. Strmšek.

Verski motiv v pripovedki o kralju Matjažu.

V »Narodopisnem Věstniku Českoslovanském« 1917, č. 2. je napisal A. Kraus razpravo o češki gori Blaníku, t. j. o gori, o kateri gre povest, da pod njo biva vojska vitezov, bodočih rešiteljev naroda. Čudno je pri tem to, da v čeških narodnih pravljicah ni določneje povedano, kdo prav za prav spi v tej gori, le to se pripoveduje, da se vojski, ko plane iz gore, pridruži sv. Václav; Hus omenja sicer goro, a je dvomno, da li misli na našo zgodbo. Letopisec 16. stoletja Hajek pripoveduje pripovedko, a ne imenuje z imenom kralja, ki bi se naj vrnil. Izmed starih čeških narodnih prorokovanj, ki se tičejo Blanika, je eno, ki kaže očitno husitsko tendenco; avtor sklepa iz tega, zakaj je ljudstvo zamolčevalo, kdo prav za prav spi pod goro in čaka na poziv k zadnjemu boju — bila bi to husitska vojska! Ta trditev pa se nikakor ne ujema s knjižno tradicijo motiva, ker ta le spaja pripovedko z raznimi zgodovinskimi imeni, zlasti z Zdenkom Zasmuckim, in

¹ Dež. arh. rokp. 1702 fol. 236 (po Mell-u Mitt. d. h. V. f. St. 44 str. 228.

² n. n. m. list 17.

sicer s protihusitskim, protireformačnim značajem. Ta umetno-knjžna tradicija izvira iz anonimnega romana: »Zdenko von Zasmuk und seine Gefährten oder die im Berge Blanick eingeschlossenen Ritter.« (Praga in Lipsko 1798.) Avtor tega romana je najbrž Jos. Schiffner, malo znan poljudni pisatelj one dobe; stoječ v službi onodobne reakcije, je umetno in namenoma vtisnil pripovedki baš nasprotno tendenco, kakor jo ima narodno predanje, in v Schiffnerjevem duhu so jo pripovedovali še drugi. Vendar je v Pragi živela starejša pripovedka o božji vojski v Blaniku dalje in je naredila sv. Vaclava, ki se v ljudski tradiciji prav za prav le pridruži sveti vojski, za nje vodjo, kakor je nemški Barbarosa ali kralj Matjaž. — To razpravo posnemam s tem večjim zanimanjem, ker ima tudi slovenska povedka o vojski kralja Matjaža verski značaj; Matjaž je nasilnik, ki ne respektira svetosti vil, ali brezbožnik, ki napove Bogu samemu vojno. Vstati pa hoče (po koroški povedki) takrat, kadar vera tako oslabi, da ljudje ne bodo več romali, in se postavi v bran za »sveto staro vero«. Razlage pravijo, da je ta »stara vera« katoliška vera, ki se bori z luteranstvom. Glede slovenske pravljice dosle nikdo ni dokazoval, da bi se bila nje verska, oziroma konfesijska tendenca tekom stoletij izpremenila. Vsekakor pa ves motiv matjaževski zasluži, da ga kulturnozgodovinsko temeljiteje preiščemo. Da je naš Matjaž nastal pod cerkvenim legendarnim vplivom, to se zdi sigurno (prim. knjigo Zenona Kozelje: »Ugorskij karolj Matvij Korvin v slavjanskij ustnij slovestnosti«, Lvov, 1906, str. 120 sl).

Dr. Fr. Ilešič.

Marko Grošt od Kapele na Štajerskem (pač ob Sotli) je l. 1830 otvoril šolo v tako zvanem cistercitskem samostanu (nad Jelačičevim trgom) v Zagrebu. Ta šola je bila spočetka privatna, a je bila 1839 proglašena za javno. To je bila ena izmed najstarejših šol v Hrvatski z učnim jezikom hrvatskim in prva taka v Zagrebu. Tako poroča hrvatski zgodovinar E. pl. Laszowski v 1. številki »Hrvatskega Zmaja«, glasila »Braće hrvatskoga Zmaja« (str. 11). Kapelski zemljaki bi nam mogli kaj več poročati o tem šolniku.

Dr. Fr. Ilešič.

Slovstvo.

A.

Geschichte der Diözese Seckau von Dr. Ernst Tomek. I. Band: Geschichte der Kirche im heutigen Diözesangebiet vor Errichtung der Diözese. Graz u. Wien 1917. „Styria“. Vel. 8°, str. XVI, 684.

L. 1918 poteče 700 let, kar je ustanovljena sekovska škofija. Dne 22. junija 1218 je papež Honorij III. ugodil prošnji solnograškega nadškofa Eberharda II., da radi prevelike razsežnosti svoje škofije ustanovi v Sekovi posebno škofijo, kateri bo sam nastavljal škofe in jim nakazal dohodke¹. K proslavi te sedemstoletnice je torej graški vseučiliščni profesor cerkvene zgodovine dr. E. Tomek spisal zgodovino sekovske škofije, ki je tudi za nas Slovence aktualne važnosti, zakaj v zgodovini sekovske škofije tiči znaten del zgodovine štajerskih Slovencev. Delo je zasnovano na zelo široki podlagi, obsežni prvi zvezek pride šele do predvečera ustanovitve sekovske škofije.

Pisatelj nas vodi v najstarejšo dobo sedanje štajerske dežele, v dobo starih Norikov, katere imenuje keltsko pleme, podaje pregled predrimskih in rimskih naselbin in cest, opisuje verstvo starih Noričanov, ki so začetkom prvega kršč. stoletja prišli politično, kulturno in religiozno pod rimsko oblast ter se do 5. stoletja popolnoma porimljani. Krščanstvo se pred 3. stoletjem ni pojavilo na tleh današnje Štajerske, arheološke najdbe krščanskega izvora ne segajo na Štajerskem čez konstantinsko dobo nazaj. O rednem misijonskem delovanju da v predkonstantinski dobi v naših krajih ni bilo govora. Med nositelje krščanskih idej v naše kraje šteje pisatelj zlasti vzhodne vojake in trgovce. Krog Lipnice so se naši sledovi ondi naseljenih Judov, katere je najbrž cesar Vespazijan semkaj pognal po razdejanju Jeruzalema. Z ozirom na cerkveno organizacijo pride v rimski dobi v poštev le Spodnja Štajerska, kjer zasledimo koncem 3. in začetkom 4. stoletja že škofovske sedeže. Pri stavbi novega poštnega poslopja v Celju odkrita starorimska krščanska bazilika je na Štajerskem edina doslej znana cerkvena stavba iz rimske dobe. Pisatelj domneva, da je prebivalstvo današnje Štajerske bilo v 5. stoletju splošno krščansko in porimljanjeno, koncem petega stoletja pa nastopa mrtva tišina, ki traja celo 6. in 7. stoletje.

V drugi polovici 6. stoletja porinejo Avari v kraje nekdanjega Norika in v Panonijo Slovence, „divje ljudstvo“, kakor pisatelj večkrat ponavlja, ki je šele pod Samom začasno prišlo do državne organizacije in otrslo avarski jarem. Slovenci so se naselili največ po ravninah in prostranih dolinah, gorati kraji jim niso prijali. Krščanstvo so v 7. in 8. stoletju širili iz Solnograda in Ogleja, a to so bili le poskusi, za časa škofa Virgilija dobi Karantanija regionarnega škofa Modesta. Intenzivnejše misijonsko delo se pa začne, ko je Karol Veliki premagal Avare ter l. 811 določil Dravo kot mejo med Solnogradom in Oglejem.

¹ Papeško listino gl. pri Zahnu, Urkundenbuch II. št. 154.

Z Ljubšem in dr. odklanja tudi dr. T. trditev, da bi bil sv. Rupert misijonaril po sedanjem Štajerskem. Na ozemlju današnje Štajerske je že Modest posvetil prvo cerkev v kraju „ad Undrimas“, o kateri pisatelj misli, da je v madžarskih navalih izginila z naselbino vred. V karolinški dobi so politični motivi močno sodelovali pri pokristjanjevanju paganskih Slovencev. Pisatelj opisuje delovanje nadškofov Arna, Adalrama, Luiprama in Adalvina ter način katekizacije takratnih misijonarjev. Ob enem je solnograška cerkev pospeševala germanizacijo, ki je po mnenju pisateljevem bila na Gornjem in Srednjem Štajerskem dovršena v 12. stoletju. Delovanje solnograške duhovščine začasno prekine nastop sv. Metodija v Panoniji, potem pa madžarski napadi, vsled katerih je Solnograd za vselej izgubil Panonijo. Po zmagah nad Madžari za časa cesarja Henrika III. postane Litva meja nasproti Madžarom, püdenska marka na Nižjem Avstrijskem se okoli leta 1058 priklopi karantanski marki ter pride pod oblast solnograške cerkve, ki je od sedaj naprej do časa Jožefa II. ohranila iste meje.

Posest solnograške cerkve se množi po odgonu Madžarov nele po cesarskih darilih, marveč tudi po darilih zasebnikov, ki darujejo nadškofu svoja posestva kot zadušnice ali vsaj pogojno, da cerkev daje do smrti davščine (praestaria) njim in njih otrokom, potem pa posestvo zapade cerkvi (prekarije). Poleg Solnograda so dobile na Štajerskem levo od Drave posestva tudi brizinška in bamberška cerkev po cesarju Henriku II. in sicer popolnoma v slovanskih krajih, pozneje l. 1056 tudi briksenska škofija. V prvi polovici 11. stoletja, misli pisatelj, je bilo pokristjanjenje dokončano.

Proti sredini 10. stoletja preneha korni episkopat, mesto tega se v 11. stoletju vpelje razdelitev škofije v arhidijakonate. Do časov nadškofa Gebharda (1060—1088) je bila v navadi „slovanska“ desetina, ki je bila nižja kakor kanonična, katero je vpeljal ta nadškof, iz česar je g. Ljubša sklepal, da se je pod tem nadškofom vpeljal župni zistem, dr. T. pa dokazuje, da se je razdelitev dežele v župnije izvedla že v 2. polovici 10. in v prvi polovici 11. stoletja. Za časa cesarja Henrika II. nastane med l. 994 do 1020 prvi samostan na štajerskih tleh, ženski samostan benediktink v Gössu (Costiza, slov. Gozd). Prve redovnice so se naselile iz Solnograda. Po Haucku (Kirchengeschichte Deutschlands) podaja pisatelj pregled verskega življenja in ostankov paganstva v 10. in 11. stoletju.

Z borbo za investituro se začneja tudi v štajerski cerkveni zgodovini nova doba. Ta boj je našel mogočen odmev tudi v naših deželah ter je posegel globoko v razvoj cerkvenega življenja. Solnograški nadškofje stoje odločno na strani papeževi, tudi samostani, ustanovljeni neposredno pred investiturno borbo ali med borbo samo, so vsi strožje reformne struje, ki ima svoje izhodišče v slovitom Cluny. Med l. 1066—1070 ustanovi nadškof Gebhard škofijo v Krki z imetkom Heme Pilštanjske. Krški škofje so bili naprej vikarji solnograških nadškofov v oddaljenih jugovzhodnih krajih solnograške nadškofije. Isti nadškof ustanovi okoli l. 1074 admontski samostan istotako z zapuščino Hemino. Benediktinski samostan v Št. Lambertu

je nastal med investiturno borbo samo in sta se za čudo pri tej ustanovitvi srečali obe nasprotni stranki, sicer so pa bili tudi št. lambertski prvi menihi klunjske struje. Obširno opisuje pisatelj življenje klunjskih samostanov ter literarno delovanje štajerskih starih benediktincev. A napeti lok sčasoma popusti, tudi stroga disciplina klunjskih samostanov je v 12. stoletju opešala, nastopil je propad, ki je imel svoj vzrok v prevelikem številu menihov in namnoženem bogatstvu. V okrilju benediktinskega reda se je tedaj pojavila nova reformna struja v duhu Benediktovih pravil; to so cistercijski, katerim je zlasti sv. Bernard podal visok polet. L. 1129 dobijo cistercijski redovniki prvi samostan na Štajerskem v Ravni (Reun), istotako na slovenskih tleh. Za regularne korarje sv. Avguština ustanovi Adalram Valdeški samostan prvotno v Šmarju pri Knittelfeldu l. 1140, tri leta pozneje pa se je ta samostan prestavil v Sekovo; ta zavod je bil potem podlaga za poznejšo ustanovitev škofije. Drugi korarski samostan je ustanovil mejni grof Otokar III. l. 1163 v Borovju (Voran), v kraju, ki je bil takrat zelo slabo obljuden in so se goste šume prostirale daleč naokoli. Ti samostani so bili središča germanizacije (str. 262).

Drug mogočen faktor, ki je zelo vplival na razvoj cerkvenega življenja na Štajerskem v 12. stoletju, so bile križarske vojne. Cerkvam in samostanom so križarji naklonili mnogo ustanov in daril, versko navdušenje se je dvignilo, enako duševna in materijalna kultura, nastali so novi viteški redovi, izmed katerih se je johanitarski red prvi naselil na Štajerskem v Fürstenfeldu (pred l. 1226).

Vsled tega je tudi doba štajerske cerkvene zgodovine med investiturno borbo in ustanovitvijo sekovske škofije bogata na važnih dogodkih. Pisatelj nam podaje obširen pregled novopridobljenih posestev cerkev in samostanov ter povdarja njih važnost za kulturo, omenja škofijske zbere in vizitacije solnograških nadškofov, našteva arhidijakonate in določa njih razsežnost, potem stare župnije po naslednjih skupinah: a) v aniški dolini, b) v grofiji Undrima, c) v grofiji breški, d) v grofiji ljubenski (Leoben), e) v muriški dolini, f) v spodnji marki in sicer v severovzhodnem delu krog Hartberga, ob Muri od Bruka do Gradca, potem ostale župnije zahodno in vzhodno od Mure doli do Radgone. Konečno sledi pregled o cerkveni kulturi: izobrazba in delovanje duhovščine, češčenje svetnikov, cerkveni patrociniji; umetnost: stavbarstvo, miniature na rokopisih, rezbarstvo, pasarstvo, tekstilne umetnosti in glasba.

To je kratko vsebina obsežne in zanimive knjige. Svojo sodbo o njej izrazimo v nekaterih načelnih in splošnih opazkah in potem v nekaterih podrobnostih.

V predgovoru pravi pisatelj, da mu je sekovski knezoškof l. 1913 poveril spisovanje zgodovine sekovske škofije za 700letni jubilej, a dejanski se je lotil dela šele, ko je izbruhnila avstrijsko-italijanska vojna, torej l. 1915. Gotovo je občudovanja vredna pisateljeva delavnost, da je v kratki dobi dveh let spravil v svet obsežno zgodovinsko delo 684 strani. Stari rimljanski pi-

sateljski izrek: „Nonum prematur in annum“ tukaj ni prišel v poštev, kar se v knjigi tudi pozna. Že zunanja struktura kaže naglico. Ogromno tvarino je pisatelj razdelil le v tri neenake odseke brez vsake podrazdelitve in specializacije, vsled česar trpi preglednost; marsikaj se ponavlja, knjiga ja močno narastla vsled dolgih odstavkov, povzetih iz Haucka in drugih knjig, kjer bi pričakovali samostojne specijalne študije, nekateri odseki pa so sploh v zelo rahli zvezi z zgodovino sekovske škofije in bi se lahko podali v krajši obliki ali celo izostali. Tako bi n. pr. brez vsake škode lahko izostal dolg odstavek (str. 383—393), povzet iz Jakscha o ponarejanju krških listin in o prepirih med krško škofijo in Solnogradom, ki s predmetom nima druge zveze, kakor da se je takrat prvič pojavila misel, ustanoviti v mejni grofiji štajerski posebno škofijo. Druge važnejše reči so pa zopet prikrajšane ali celo izpuščene, kakor bomo pokazali z nekaterimi vzgledi.

Istotako se v strukturi pograša simetrija. V prvem odseku stoji pisatelj na silno široki podlagi, govori o celem rimskem Iliriku in se peča celo z dalmatinskimi škofijami ter z oglejsko cerkvijo, potem pa se naenkrat omeji le na sedanji teritorij sekovske škofije. Kakšni nagibi so pisatelja nagnili k tej omejitvi, nam nikjer ne pove, a naravna in logična ta omejitev ni ter se je pisatelj tudi sam ne drži dosledno, ker opetovano posega v püttensko marko na Nižje Avstrijskem, v solnograško ozemlje in na današnje Koroško, le slovenski del Štajerske, ki je od l. 1859 pod lavantinsko škofijo, izključuje. V poljudni knjigi bi še morda kolikor toliko bila umestna omejitev na sedanje meje škofije, v znanstveni knjigi je to neopravičeno in izgleda tako, kakor če bi se kdo lotil življenjepisa priletnega moža, pa bi mladeniško dobo izpustil z izgovorom, da mož sedaj ni več mladenič. Ta zvezek se vendar peča le z delovanjem solnograške cerkve na Štajerskem, pod njeno oblast je pa spadala vsa današnja štajerska zemlja levo od Drave. Ali tedaj njegov opis odgovarja dejanskim zgodovinskim razmeram? Kako misli v naslednjih zvezkih obdelovati zgodovino sekovskih škofov kot vikarjev solnograških nadškofov, če ne bo v poštev jemal tudi župnij, ki so sedaj v lavantinski škofiji? Naravnost nepojmljivo je pisateljevo stališče v tem oziru. Dočim n. pr. omenja ustanovitev žičke kartuzije in cistercijskega samostana v Zatičini na Kranjskem, ne črhne niti besedice o prastarih župnijah Maribor, Jarenina, Ptuj, še celo Radgono le površno omeni. Dočim pri vseh drugih župnijah natančno določuje nekdanji razseg, se glede Radgone sploh ne dotakne tega vprašanja. Ta samovoljna omejitev bo vzrok, da ta zgodovina sekovske škofije vkljub svoji obsežnosti ostane — torso.

V tako obsežni knjigi, kakor je ta, bi tudi pričakovali seznamek tozadavnega slovstva. Pač se pod črto navaja mnogo del, a popolnejši seznamek je pisatelj smatral za nepotreben, češ, strokovnjak itak pozna dotično slovstvo, sicer pa lahko vsak pogleda v Schlossarja (uvod. str. VI). Če bi ta izgovor kaj veljal, potem bi bili literarni seznamki v znanstvenih delih sploh nepotrebni, ker vsak strokovnjak pozna slovstvo svoje stroke, drugim

pa so na razpolago bibliografije in knjigotrški katalogi! Še bolj čuden vtis napravi na človeka, ko vidi, kako pisatelj dosledno prezira nenemška dela; govori n. pr. o dalmatinskih škofijah, ne da bi z besedico omenil Buličevih temeljitih razprav v italijanskem in hrvatskem jeziku, govori o akvilejski cerkvi, ne da bi omenil le eno nenemško delo iz obsežne tozadevne književnosti v latinskem in italijanskem jeziku. Ko bi si bil pisatelj nekoliko natančneje ogledal Buličeve razprave, bi pač n. pr. na str. 15 opustil legendo, da je sv. Domnius bil prvi škof solinski ter da je umrl l. 107 in bil učenec sv. Petra, dočim je v resnici bil mučen za cesarja Dioklecijana ter je na solinski stolici imel več prednikov. Istotako bi bil na podlagi novejših italijanskih zgodovinarjev nekoliko drugače zaokrožil svojo sodbo o početkih oglejske cerkve. Da bi navajal slovenske vire, seveda ne moremo pričakovati. Edino razpravo g. dr. Stegenska o marijacejskem Marijinem kipu v „Ljubitelju“ je porabil pisatelj po nemškem prevodu, k čemur je bil nekam prisiljen, ker tako umno še nihče ni v nemškem jeziku razložil simbolike tega kipa. A tudi v nemških virih ni vsikdar dovolj izbirljen, temveč rabi včasih manj zanesljive vire, kjer so na razpolago novejši in zanesljivejši, n. pr. glede kartuzijskega hospitala v Špitaliču se sklicuje le na Janischa, ko je imel v nemškem jeziku na razpolago razpravo msr. Grausa v „Kirchenschmuck“ 1872, pa monografijo r. škofa Stepišnika, v slovenščini pa je to stvar obdelal dr. Stegenšek v „Konjiški dekaniji“. K sreči je dotični podatek Janischev resničen, drugače se znanstvenik le z rezervo poslužuje tega dela tam, kjer ni drugega vira.

„Rationarium Styriae“ je sedaj v boljši izdaji Dopschevi: Die lf. Gesamturbare der Steiermark (1910), kakor je stara Rauchová, ki jo pisatelj rabi.

Pridemo sedaj k tretji splošni točki, ki nekako karakterizuje dr T. delo.

Opetovano se pisatelj peča s knjigo našega rojaka M. Ljubše Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau, 1911 ter mu očita (str. 130 op.) narodne predsodke (nationale Voreingenommenheit). Žal, da je pisatelj sam še v večji meri padel v ta pogrešek. Evo dokazov!

Prav značilno za „nepristransko“ stališče gotovih krogov je, da se mora pisatelj (str. 55 op.) najprej lepo opravičiti, da kje ne pride njegovo pristno nacionalno mišljenje na sum zato, ker pripoznava dejstvo, da je cela Štajerska bila nekdanj posejana s slovenskimi naselbinami in da so mnoga, sedaj nemški zveneča krajevna imena slovenskega izvora. Med 600 krajevnimi imeni Gornje Štajerske da je kakih 170, torej nekaj nad četrtino slovenskega izvora. Resničnosti te trditve ne moremo presojati, ker nam ni znano, po katerem merilu pisatelj določuje slovenski ali nemški izvir krajevnih imen. Znano je, kako Nemci politično izrabljajo vsako nemški zveneče ime v nenemških krajih. Vzgled imamo iz neposredne sedanosti razlaganje imen na Goriškem in v Furlaniji.

Kaj bi rekli, če bi se kopje obrnilo?

Dalje pisatelj ob vsaki priliki glasno poudarja in povečuje germanizujoč vpliv solnograške cerkve, duhovščine in samostanov (str. 55, 122, 138, 157, 262, 470, 613). Zgodovinsko dejstvo, da je solnograška cerkev veliko pripomogla k ponemčevanju, mora seveda zgodovinar priznati in iz zveze historičnih razmer pojasniti, kaj drugo pa je povečevanje in hvalisanje tega počenjanja. Pisatelj bi kot teolog moral vedeti, da je stavek „germanizirati se pravi pokristjanjevati“ (str. 138) v nasprotju s temeljno idejo krščanstva, ki odpira pot do civilizacije in razvoja vsem narodom. Ni krščansko, če se kakemu ljudstvu z eno roko poda evangelij, z drugo roko pa vzame svoboda in zatre narodna individualnost. Kako neki bi sodil nemški zgodovinar n. pr. o Bonifaciju, če bi bil kot rojen Irec vrinil Nemcem kak britski jezik in iz Nemcev napravil Irece ali Brite? Ali pozna g. pisatelj oni veliki izrek: Kar ti ne želiš, da drugi tebi storijo, tudi ti drugim ne stori?

Ozkostrčno nacionalno stališče moti pisatelju pogled tudi v zgodbi sv. Metodija. Vidi se, da mu je cel nastop Metodijev prav neljub intermezzo in ga celo kratko odpravi na petih straneh (127—131), ne da bi se mu zdelo vredno vsaj približno določiti, kako daleč je na današnjem Štajerskem segala duhovna oblast Metodijeva. G. Ljubša graja radi njegove trditve, da „Conversio“ imenuje Metodija „Eindringling, Schwindler“, češ, da ima pisatelj Conversie visoko spoštovanje pred Metodijem, takoj na to pa pade sam v še hujšo napako in se kar nametava proti Kocelu in Metodiju z izrazi: Ehrgeiz, Untreue, Undankbarkeit, Eindringen, Eindringling (str. 127, 130). Vidi se, da je pisatelj v zadnjih treh letih marljivo bral gotove politične liste, bolj kakor učene razprave zgodovinarjev in slavistov o kulturnem pomenu Ciril-Methodijevega delovanja. Nehote je pa moral dati resnici spričevanje ter priznati neuspešnost „delovanja“ nemških solnograških misijonarjev. Na strani 128. pravi namreč, da sta sv. brata „nekulturnemu ljudstvu“ (dem kulturlosen Volk) podala alfabet in prestavila sv. knjige, na drugem mestu pa pravi, da so prej že dobrih 75 let „delovali“ v Panoniji solnograški misijonarji, torej so imeli priliko vzgojiti že dve generaciji, pa je vkljub njihovem „delovanju“ ljudstvo bilo še „nekulturno“, potem pa imata sv. brata tolik uspeh in v kratkih letih storita več, kakor solnograška cerkev v dolgih stoletjih; položila sta Slovincem temelj krščanske civilizacije, ne da bi zatrla ljudstvu njegovo individualnost. Prav tu bi imel pisatelj priložnost, opozoriti na ozkostrčnost in krivičnost pastoralne metode solnograške cerkve. Kako vse drugače ravna Ciril in Metodij! Po rodu sta visoko izobražena Grka, po nemški metodi bi morala s prezirom gledati na „nekulturno“ ljudstvo slovensko ter mu vrniti visoko-kulturni grški jezik in grške šole. A sv. brata sta drugače pojmila krščansko misijo, ki ni v tem, da se ljudstva raznarodujejo, marveč da se jim prinese blagovest božjega kraljestva, resnice, ljubezni, miru ter njih narodna individualnost požlahtni in usposobi za resničen napredek v civilizaciji. Malo zaleže pisateljeva, iz Haucka povzeta pripomba, da so nemški misijonarji „tudi“ slovenski pridigovali. Zmisel je isti, kakor če dandanes rečemo: nemški uradniki med slo-

venskim ljudstvom znajo „tudi“ slovenski. Solnograško-nemška metoda, ki je našemu pisatelju ideal, je stavila novokrščeno slovensko ljudstvo pred alternativo: ali postani Nемеc, ali ostani divji barbar in suženj; misijonarjem po dubu Kristusovem, kakor sta bila Ciril in Metodij, pa se je „množica usmilila“ in pomagala sta hromemu na noge. Tudi oglejska cerkev stoji v tem oziru na pravičnejšem stališču. Dasiravno je njeno središče bilo na inorodnih tleh ter je latinsko-italska kultura v ranem srednjem veku bila pač veliko višja kakor nemška, vendar oglejska cerkev tega ni storila, kar je storila solnograška v nekdanji veliki slovenski Karantaniji: slovensko ljudstvo v neposredni bližini Ogleja in Vidma (goriški in beneški Slovenci) je ohranilo svojo individualnost.

Kocelu očita pisatelj nehvaležnost in nezvestobo, ne da bi natančneje pretehtal njegove nagibe in tezuje, vendar Kocel se ni zarotil proti nemški državi in ni klical na pomoč divjih barbarov zoper krščansko državo, kakor je Arnulf zoper krščansko Moravijo poklical Madžare, kar je pa pisatelj modro zamolčal.

Pristranska je tudi in po nacionalnem stališču navdihnjena sodba o starih Slovencih po prihodu v sedanje dežele. Za prvotno zgodovino Slovencev pisatelj sploh ne pozna drugih virov, kakor Mucharja in Ljubša, ki mu predstavljata dva nasprotna nazora o starih Slovencih (prvi jih predstavlja v slabi, drugi v boljši luči). G. Ljubša pač ni imel namena, se ex professo pečati v svoji knjigi z značajem starih Slovencev, Muchar je pa dandanes zastarel, da niti ne omenjamo njegove pristranske antipatije do Slovencev. Od objektivnega in znanstveno piščočega zgodovinarja bi torej pričakovali, da se ogleda po drugih virih ter previdneje rabi izraze „das wilde Volk“ itd. Kultura ne obstoja samo v zunanjih oblikah, marveč ima svoj sedež pred vsem v področju duha in srca, izraz duševne znotranjosti človekove je pa njegov jezik. Ljudstvo, ki je dalo tako primerna imena krajem, da jih mora večkrat občudovati jezikoslovec, filozof in pesnik, ni pristevati kratkomalo k divjakom. Opustošenja in grozovitosti v vojnih pohodih niso edino merodajna, drugače bi na podlagi gotovih dogodkov iz neposredne sedanjosti nekatere ljudi, ki imajo sicer polna usta kulture, komaj smeli šteti med kulturne narode. Kake visoke kulture seveda ne pripisujemo starih Slovincem, kakor drugim takratnim narodom ne.

Sedaj pa nekatere podrobnosti. Str. 33—36: Pisatelj govori o ptuj-skem škofu Julijanu Valentu, oklepajoč se „deloma“ izvajanj dr. K. Schwacha v „Zeitschrift des Hist. Vereines f. St.“ l. 1912 ter v opombi na str. 33 povdarja zaslugo dr. Schwacha, ker da je popravil od drugih zgodovinarjev ponavljano zmotno, da je arijanec Julijan Valent spodrinil katoliškega škofa Marka, druge Schwachove domneve tudi sam odklanja. Ko bi bil dr. T. čez hribe svojih nemških pisateljev pogledal malo dalje, bi opustil tudi tisto pohvalo in v vrsto ptujskih škofov bi lahko uvrstil tudi Marka Schwachovo tozadevno izvajanje je ovrgel dr. Stegenšek v „Časopisu“ 1913, str. 1. do 7. Dr. T. s Schwachom vred krivo umeva besedi „superpositus“ in „sa-

cerdos“. V srednjeveški latinščini „superpositus“ ne pomenja: predstojnik, marveč vrinjen, sacerdos pa pomeni škofa, navaden mašnik je presbyter. Še hužje se je strah pred nenemškimi učenjaki maščeval na str. 194 pri razlagi krajevnega imena Admont v op. 2. Rajni dr. Štrekelj je v I. letniku „Časopisa“ l. 1904 med drugimi imeni na str. 71–79 lepo razložil tudi ime Admont iz vodomatъ. Dr. Valter Šmid je potem v „Steirische Zeitschrift für Geschichte“ l. 1905, str. 197–201 poročal o ustanovitvi našega društva in „Časopisa“ ter v kratkem podal vsebino Štrekljeve razlage krajevnih imen; v zadnjem stavku neposredno pred odstavkom „1. Admont“ izrecno pravi: „Ich beschränke mich darauf, die Resultate der Forschung Štrekeljs in den Hauptzügen wiederzugeben.“ Dr. Tomek je pa ta članek tako temeljito prebral, da je Štrekljevo razlago kratkomalo pripisal — dr. Šmidu. Kak drug pisatelj, ki se bo tudi po vzgledu dr. T. držal samo nemških znanstvenikov, se bo zanesel na to notico in tako utegne nekega due v nemškem znanstvu obveljati dr. Šmid kot iznajditelj korenike Admonta v besedi vodomat!

Ne bomo trdili, da je dr. T. to vedoma in nalašč storil samo, da mu ni bilo treba imenovati slovenskega učenjaka, vsekako pa je to znak površnosti in vihrave naglice ter meče senco tudi na druge podatke.

Ne bomo se spuščali v vse podrobnosti, marveč se omejimo le na važnejše stvari, ki se tičejo več ali manj nas. Str. 128: Neresnična ali vsaj netočna je trditev, da sta Ciril in Metod dala „brezkulturnemu ljudstvu“ alfabet, ki se še zato dandanes imenuje cirilica. In slavciis ne več čitatelj bo to pač tako umeval, da je sv. Ciril iznašel cirilico.

Str. 157: Človek ne ve, kaj bi si mislil pod „visoko kulturo“, katero so bojda s seboj prinesli nemški kolonisti na Štajersko. Relativno bi k večjemu lahko pripisovali „visoko kulturo“ menihom, ki so znali čitati in pisati ter so bili izvežbani v stavbarstvu in drugih umetnostih, ali govoriti kar nasploh o visoki kulturi nemških kolonistov, diši po šovinizmu. Velikaši navadno niti pisati niso znali, podložniki pa, in ti pridejo med kolonisti pred vsem v poštev, niso stali znatno višje kakor slovenski kmetje takratnega časa.

Str. 167–172: Celo neumestni so odstavki, povzeti iz Haucka, kjer ta učenjak opisuje, kako je krščanska cerkev pagansko-germanska božanstva nadomestila s krščanskim kultom; naš pisatelj je pozabil, da to, kar Hauck piše o nemških pokrajinah, ne sodi na Štajersko, ker tukaj so, kakor je prej sam povedal, misijonarji pokristjanili Slovence in ne Nemce, so torej nadomestili slovenska božanstva, ne germanska. Pisatelj sploh nič ne pozna slovanske mitologije in se ni pobrigal, da bi bil pogledal vsaj v nemški pisano Krekovo knjigo „Einleitung . . .“

Zložno je seveda, iz Haucka povzeti cele odstavke, za znanost bolj zaslužno bi pa bilo, proučiti staroslovansko arheologijo in mitologijo, potem pa se poglobiti v narodopisne in folkloristične študije in po tej poti bi se dalo dognati, koliko je še vkljub davnemu ponemčenju v štajerskih Nemcih ostalo slovenskih elementov.

Str. 314: Kapele ali cerkve sv. Andreja v Svečini nadškof Adalbert III. ni podaril sekovskemu samostanu, marveč le polovico škofovske desetine od zemljišč takrat že obdelanih. Samostan je imel v Svečini pač gradič in posestvo, pri cerkvi pa so bili nastavljeni župniki, katerim nadškof naroča, da ne smejo samostanu delati krivice ali sile.

Str. 372, 404: Pisatelj se prav nič ni dotaknil vprašanja, so li albižani in valdenci bili razširjeni tudi po Štajerskem, kar je več ali manj gotovo.

Str. 442: „Rogotz“, kjer je Otokar III, podaril l. 1182 žičkim kartuzijancem svoja posestva in l marko davščine, ni iskati pri Konjicah, marveč je Rogoza na Dravskem polju blizu Maribora, kakor je natančneje razvidno iz listine Leopolda III. l. 1195.

Str. 453: Med tujimi samostani, ki so v 12. stol. dobili posestva na Štajerskem v ozemlju sedanje sekovske škofije, navaja tudi cistercijski samostan Zatično na Kranjskem, kateremu je l. 1152 grofica Hema Trebenjska podarila neki alodij Babindorf. Pisatelj se drži Zahna, ki v regestu k dotični listini patriarha Peregrina ta Babiendorf kratkoma imenuje „Bodendorf bei Murau“;¹ iz Zahna je povzel to tudi Jaksch².

Toda to je prav gotovo pomota. Ta Hema je bila hči Weriganda, odstavljenega zavetnika krške cerkve in potomeca Ažvina, sorodnika blažene Heme Pilštanske, mati Peregrinovega naslednika, patriarha Ulrika II. Njena in njenih bratov po očetu podedovana posestva pa so se razprostirala po Sp. Štajerskem in po Kranjskem. Da je ta „Babindorf“ iskati nekje v patriarhatu in ne na Gornjem Štajerskem pod oblastjo solnograškega nadškofa, je razvidno iz listine same, ker patriarh izreka izobčenje nad tistim, ki bi prekršil njegovo potrdilo samostanu darovanih posestev (Siquis itaque huius nostri mandati violator exstiterit . . .). Kako bi mogel patriarh tako govoriti, če bi ta posestva bila pod oblastjo tujega škofa? Schumi (Urkunden- und Regestenbuch I. št. 106) smatra ta Babindorf za Babendorf, Babni vrt v župniji Trstenik pri Kranju, a tudi na Sp. Štajerskem krog Šmarja in Celja je več sličnih imen. Natančneje bi se ta kraj dal morda določiti po starih zatiških urbarjih, nikakor pa ni iskati na G. Štajerskem.

Str. 551: Pisatelj trdi, da je lavantinska škofija ustanovljena l. 1225, opirajoč se na Annales St. Rudberti Salisb., ki k l. 1226 poročajo, da je nadškof Eberhard II. l. 1225 ustanovil lavantinsko škofijo pri Sv. Andrežu v Lav. dolini ter za prvega škofa imenoval Ulrika, župnika v „Hus“, toda merodajnejša je v tem ustanovna listina, katero je imenovani nadškof izdal šele 10. maja 1228, dočim je l. 1225, 25. julija papež Honorij III. določil šele komisijo, ki naj preišče zadevo nameravane ustanovitve nove škofije. Kar se je l. 1225 zgodilo, so bile šele priprave in med temi je lahko bila tudi izvolitev osebe za bodočega škofa.

¹ U. B. I. št. 350. Enako Ortsnamenbuch pri besedi Badendorf.

² Monum. Carinth. III. nr. 912.

Ob koncu knjige bi pri opisu cerkvene umetnosti pričakovali tudi kaj o zvonovih in zvonolivstvu, a ne najdemo o tem niti besedice.

Če smo opozorili na razne pomanjkljivosti, pa treba priznati, da ima knjiga tudi dobre strani in nudi obilo poučnega in zanimivega gradiva ter bo poprečno svojim čitateljem dobro služila.

L. 1928 bo tudi sedemstoletnica ustanovitve lavantinske škofije, želeti in pričakovati je, da dobimo takrat v slovenskem jeziku temeljito zgodovino te škofije. Delo bi se pa naj začelo pravočasno, ker naglica pri takem podjetju ni dobra.

Fr. Kovačič.

Kadlec Karel Dr., **Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských.** S úvodem podávajícím přehled theorii o vzniku rumunského národa. (V Praze, Nákladem České Akademie císaře Františka Josefa pro vědi, slovesnost a umění. 1916. Str. 528.)

Rumunski narod meji na vseh straneh na Slovane, oziroma se meša z njimi. Že ta činjenica bi morala pozornost slavistov obračati na ta narod, ki ima drugače že v svojem imenu spomine na narod Rome, na rimsko državo. Še bolj se zaplete v rumunske probleme, kdor proučuje slovansko prošlost; rumunska in slovanska zgodovina sta tesno izprepleteni druga z drugo. Žal, da ne bo mnogo slavistov, ki bi dobro znali rumunski jezik in njegovo literaturo, kakor obratno ne mnogo Rumunov, ki bi jim bili dosti znani slovanski jeziki. Tem važnejša je za nas pričujoča češka knjiga. Njen glavni namen je sicer, rešiti neko specialno pravnozgodovinsko vprašanje, a prof. Kadlec je storil prav, da nam je podal tudi obsežno poročilo o nastanku rumunskega naroda in o začetkih obeh rumunskih držav (Vlaške in Moldavske), ki sta sedaj združeni v eno državo rumunsko. — Nastanek rumunskega naroda je bil in je še zgodovinski problem. Dele tega naroda nahajamo v raznih dobah daleč po južni in srednji Evropi. Slovanom so Rumuni najbolj znani pod imenom Vlahi (Valahi). Vlahe ali Kucuvalahe imamo v Macedoniji in Tesaliji, bili so pa tudi v srednjeveški Srbiji in Bolgarski; širom zavzemajo dandanes Rumunijo in Erdeljsko, so pa tudi na Ogrskem v ožjem smislu in v Bukovini; Vlahi so bili tudi v nekdanji Poljski, med Poljaki in Malorusi in severovzhodna Moravska ima še dandanes po njih ime. Končno je rumunski sled tudi v Istri. Vpraša se sedaj: Kje je prvotna domovina tega tako daleč razmetanega naroda? Kje je autohton in kje ga je smatrati za priseljenega? Dve teoriji odgovarjata na ta vprašanja. Ena smatra Rumune za autohtone na Erdeljskem ter vidi v njih čiste potomce starih porimljanjenih Dakov. To je teorija rumunske „kontinuitete“, nekako rumunsko-patriotska teorija, ki pa je naravno manj všeč ogrski politiki, zakaj po tej teoriji so Rumuni starejši prebivalci današnje ogrske zemlje nego Madžari sami. Proti tej teoriji je nastopil že l. 1781/82 Švicar Sulzer ter trdil, da Rumuni na Erdeljskem, v Valahiji in Moldaviji niso autohtoni, marveč da so se tja priselili z balkanskega polotoka; v dokaz temu navajajo on in njegovi sledbeniki take-le razloge: 1. cesar Aurelijan je (v 3. stoletju) Dacijo izpraznil, potem pa nimamo nobenih sledov o

Rumunih do 13. stoletja, ko se prvič imenujejo v zgodovinskih virih; 2. žalostno socialno stanje erdeljskih Rumunov, ki pa tvorijo sedaj veliko večino prebivalstva, kaže, da to ni bil tam nikoli gospodujoči narod; 3. Rumuni pripadajo k pravoslavni veri, a to veroizpovedanje so mogli dobiti le na Balkanu; 4. jezik Kucuvlahov in severnih Rumunov kaže tako malo razlik, da je nujno misliti, da so vsi ti dialekti iz lokalno enega vira, vplivi grščine in albanščine in južne slovanščine na rumunski jezik pa kažejo, da je ta vir bil na Balkanu. Po tej teoriji je torej rumunski narod nastal na Balkanu, v srednjeveški Bolgarski iz tamošnjih porimljanjenih prvotnih narodov ter se je pomešal s Slovani, ko so ti-le prišli na Balkan ter tam zagospodarili. Za vlade slovanske so Vlahi bili ali potisnjeni na stran v gore ali se pa izselili čez Donavo na sever (ne pred koncem 12. stoletja). Kot pastirski narod so se širili v karpatskih planinah na sever in zapad, priromali na Slovaško in na Poljsko, odtod pa dospeli celo v Šlezijo in na Morávsko. Vendar so se ti karpatski pastirji na Slovaškem večinoma poslovanili, tako da so „Vlahi“, ki so pastirovali na Moravskem, bili do malo izjem že Slovani ter ohranili le še v ovčarski terminologiji nekaj rumunskih sledov. Na Moravskem so „Vlahi“ (ena kolonizacija je iz 13. ali 14. stoletja, ena iz 17. stoletja) predstavljali le neko „novo formo gospodarstva“, namreč posebno planšarstvo, ne pa posebne narodnosti. — Prof. Kadlec smatra teorijo „kontinuitete“ za nepravo ter se pridružuje drugi „balkanski teoriji“. V ostalem pa gre njemu za prikaz „vlaškega“ prava, kakor se je razvilo v vseh zemljah, koder so Rumuni bivali skupno s Slovani. Kakor so se mesta in poljedeske vasi v raznih deželah ustanovljale na pr. po nemškem pravu, tako so imeli rumunski pastirji kot priseljenci v novih svojih bivališčih svoje posebno pravo, svoje „vlaško“ pravo, ki je urejalo njih medsebojna razmerja in razmerje do domačega gospodujočega ljudstva. „Vlaško pravo“ je torej pravo tujih ali poltujih pastirjev v konkurenci s pravom domačinov. Nekake zametke vlaškega prava opazujemo že v srednjeveški Srbiji, vendar stoje tu v ospredju še dolžnosti vlaškega pastirskega ljudstva, ki je bilo podvrženo, ne njegova prava. Na Erdeljskem in Ogrskem, pa tudi na Poljskem se je iz vlaškega prava razvila skoro nekaka autonomija pastirskih občin in okrajev. Kadlečevo knjigo sem čital z velikim pridom. Naj iz nje še navedem razlago imena „Besarabija“; to pomeni deželo Basaraba, srednjeveškega vlaškega vojvode (okoli 1247), čigar ime je identično z rusko besedo „busurmanъ“ = musliman, nevernik, ki je bil muslimanskega („arabskega“) veroizpovedanja.

Dr. Fr. Ilešić.

Flavia Solva. Von Univ.-Doz. Dr. Walter Schmid, Landesarchäologen in Steiermark. Zweite umgearbeitete und erweiterte Auflage. Mit 10 Abbildungen und einem Plane. Graz 1917. 4°. Cena K 1.70.

Pri Lipnici je med vojno nastalo celo mesto lesenih barak za begunce iz juga, Italijane in Slovence, katerim ostane to begunsko taborišče pač za vedno v najtrpejšem spominu. Pri napravi barak so zadeli ob razvaline in grobišča nekdanjega rimskega mesta Flavia Solva, ki ga je ustanovil ce-

sar Vespazijau okoli l. 70 po Kr. ter je propadlo v strašnih navalih ljudskega preseljevanja v 5. stoletju. Razvaline starega mesta se raztezajo po njivah med mostom čez rečico Lanca in vasjo Vagna ter begunskim taboriščem, ki stoji že na pokopališču rimskega mesta. Sedanja Lipnica — slovenska naselbina — je izven pomirja rimske Flavie Solve. S sodelovanjem in pomočjo državnih in pri napravi taborišča zaposlenih funkcionarjev je dr. W. Schmid razvaline natančneje preiskal in opisal, sicer pa se je že od leta 1911 zistematično raziskavalo.

Po njegovih raziskavah kaže mesto jako pravilne oblike, po 16 do 22 m. široke pravokotno se križajoče ulice obkrožujejo neenako velike skupine hiš, ki so se vrstile in razvijale krog nevelikega prvotnega jedra z običajnim rimskim forumom. Proti koncu svojega obstoja je imelo mesto 552 m dolgoti v severojužni smeri in 404 m širokosti v smeri od vzhoda proti zahodu. Vrhunec svojega razvoja je mesto doseglo proti sredini 4. stoletja. Stavba starejših delov je solidna in nosi znak Augustove dobe, a za čudo manjka vsakršna kanalizacija in vodovod. Deževnico so odvajali le obcestni jarki, vodo so pa zajemali iz kopanih studencev. Ta sicer v rimskih mestih neobičajni nedostatek razlaga pisatelj iz znane Vespazijanove varčnosti. Flavia Solva je bila središče večjega okrožja, ki je obsegalo celo današnje Srednje Štajersko.

V razvoju mesta se dajo razločiti tri dobe. Najstarejši del iz konca prvega stoletja po Kr. izkazuje močne stavbe in precejšnje blagostanje prebivalstva. Okoli l. 166 so pa Markomani in Kvadi mesto požgali in razrušili. Šele po končani markomanski vojni so si meščani začeli zopet staviti svoje domove kar na ruševine, ki so na metre visoko pokrivala stara tla. Nove stavbe kažejo, da se je delalo hitro in površno, borno okrasje spričuje takratno siromaštvo in silo. Proti koncu 3. stoletja je mesto na novo zacvetelo, po mnenju pis. za časa cesarja Galerija, ki pa sicer ni zapustil najboljšega spomina v naših deželah. Iz te dobe se je našlo več lepih mozaikov. Kmalu potem pa je mesto izginilo pod udarci barbarskih ljudstev, ki so drugo za drugim hrula čez našo deželo.

Stenska dekoracija kaže precej nazorno razvoj provincialne rimske dekoracijske umetnosti, prav posebno so pa zanimivi nagrobni spomeniki, ker nam kažejo takratno nošo noriških žen: noriška čepica, ob sencih umetno spletena frizura, ovratni obroček, dolga spodnja obleka z rokavi, zgornjo. severnim krajem primerno težko obleko držijo skupaj na ramah in na prsih močne zaponke. Če smemo soditi po ohranjenih kipih, so bile Noričanke krasne postavne. Nekateri grobovi segajo še v predrimsko, ilirsko dobo, v 6. in 7. stoletje pred Kr. Nekateri spomeniki niso samo rokodelsko delo, marveč imajo tudi umetniško vrednost. F. K.

Beiträge zur Geschichte der Juden in Steiermark von Dr. Artur Rosenberg. Wien und Leipzig 1914. Str. VIII, 200. C. K 750.

O zgodovini židovstva v naših deželah, posebej na Štajerskem imamo že dokaj spisov. O pogromu judov na Štajerskem leta 1310 je pisal Fr.

Ilwolf že l. 1863 v XII. zv. Mitteilungen d. H. V. f. St. (str. 210 i. d.), l. 1903 je E. Baumgarten izdal celotno zgodovino štajerskih judov: Die Juden in Steiermark (Wien 1903). Tudi slovenski pisatelji so se že pečali s tem vprašanjem; l. 1886 je Josip Apih v Letopisu M. Sl. objavil članek o židovstvu sploh, kjer se le na kratko dotika zgodovine judov v naših deželah, z ozirom na Štajersko se sklicuje le na Kronesa avstrijsko zgodovino. S kranjskimi, z oziroma ljubljanskimi judi se peča J. K. Podgorjanski v Zborniku M. Sl. l. 1906 str. 129—149 (Judje na Kranjskem. Kulturno-historična študija). Ta spis v marsičem dopolnjuje Rosenbergovo knjigo, o kateri tu poročamo, ker so štajerski judje imeli tudi na Kranjskem svoje „kliente“. Za starejšo dobo se Podgorjanski sklicuje le na Valvasorja, sicer pa kranjske listine, kolikor jih je objavil Schumi, ne podajajo kaj gradiva za zgodovino judov.

Pravne razmere judov obdeluje natančno J. E. Scherer, Die Rechtsverhältnisse der Juden in den deutsch-österreichischen Ländern (Leipzig, 1901). Slednje delo predpostavlja Rosenbergova knjiga, ki razmotriva zgodovino štajerskega židovstva s posebnim ozirom na denarstvene in verovniške razmere.

Gradivo je razdeljeno v tri oddelke: A. splošni zgodovinski pregled; B. pravne razmere (avtonomno sodstvo judovsko, njega sestava in postopanje); C. gospodarske razmere (kupčija, denarni obrat, posojila, davki); D. socialne in kulturne razmere štajerskih judov; E. razmerje judov do Štajerske od izгона 1496 do l. 1867. Kot dopolnilo ima knjiga še XVI „Ekskurzov“ in 34 prilog.

Brezdovmno so v rimskih časih že prišli judje v naše dežele, po razdejanju Jeruzalema so jih najbrž nekaj spravili v naše kraje, toda do 13. stoletja nimamo nobenih določnih poročil o judih. Posredno vsaj nam daje o tem nekoliko pojasnila dogovor med beneškim dožem, graški patriarhom in sosednimi škofi l. 960, ki prepoveduje izvoz sužnje, radi tega ne smejo brodarji vzeti na ladije ne trgovca (s sužnji), ne juda¹. Iz tega se da sklepati, da so poleg drugih tudi judje po naših deželah kupovali sužnje ter jih spravljali na dvor mohamedanskih kalifov.

Kot vpliven faktor nastopajo judje šele po križarskih vojnah v 13. stoletju; l. 1235 se je prav po njih nasvetu proglasil čez Avstrijo žitni zapor, ki nas prav živo spominja sedanjih rekvizicij in raznih „preskrbovalnih central“, kjer imajo judje nemajhen delež. L. 1244 jim vojvoda Friderik II. Babenberžan podeli predpravice, za katere jih mora še Slovenec 20. stoletja skoraj zavidati! Pisatelj povdarja (str. 11), da se je na jude raztegnilo načelo germanskega prava, naj se tujim narodom pusti medsebojno pravosodstvo po njih lastnih postavah. Te blagodati so bili Slovenci deležni v zelo majhni meri le v početku frankovske oblasti, dočim so judje v 13. stoletju dobili precej samouprave in v privatno-pravnem področju niso bili za krist-

¹ Kos, Gradivo, II., št. 406; Schumi, Urkunden- und Regestenbuch I., str. 1.

jani, da, zločinstvo, storjeno proti judu se je strožje kaznovalo kakor zločinstvo proti kristjanom. Medsebojne pravde med judi je reševalo avtonomno judovsko sodišče, pravde med judi in kristjani navadno tudi judovsko sodišče z judovskimi in krščanskimi prisedniki. Tudi judovski davek se je avtonomno pobiral.

Na podlagi listinskega gradiva sklepa pisatelj (str. 31), da je denarni obrat bil edini ali vsaj glavni poklic štajerskih judov, vendar pa takoj v naslednjem članku „Der Handel“ sam omenja, da so se judje živahno pečali tudi s kupčijo in sicer kot veletrški posredovalci z Benetkami, prav posebno pa so še kupčevali z domačim vinom.

Tako so n. pr. okoli Maribora imeli judje v svojih rokah znatne vinograde; med l. 1274—1296 je kupil admontski opat Henrik II. od nekega mariborskega juda vinograd za 22 mark srebra¹, l. 1460 pa se judje Elija, Cham in Manl omenjajo med tistimi Mariboržani, ki so plačevali največ vinskega davka deloma v naravi, deloma v denarju².

O kranjskih židih poroča Valvasor, da so se pečali tudi z obrtjo in je prav to bil eden glavnih povodov, da so se ljubljanski meščani zoper nje pritožili in zahtevali njih izgon. Slično je pač bilo tudi na Štajerskem, le da je denarni obrat po svoji naravi našel bolj izraz v listinah (dolžna pisma) kakor pa kupčija in obrtništvo. V določenih mejah je kajpada pritrđiti pisatelju, da se je po križarskih vojnah razvil in močno dvignil krščanski trgovski stan ter spodrinil žide, ki so potem našli nadomestilo v denarnem obratu, kjer je kristjanom cerkvena prepoved, jemati obresti, vezala roke. A tudi v tem oziru se kaže počasna emancipacija od judovskega kapitala. V starejši dobi nahajamo med dolžniki judovskimi visoko plemstvo, duhovstvo in samostane, pozneje pa dajejo judje posojila le bolj meščanom in kmetom.

Nazadovanje judovskega vpliva se opaža tudi v zoževanju oblastvenega delokroga judovskih sodišč. Služba judovskega sodnika (Judenrichter), ki navadno ni bil jud, je bila dokaj ugledna in dobičkonosna; v Gradcu je do sredine 15. stoletja bil judovski sodnik deželnoknežji upravitelj. L. 1457 je n. pr. bivši lastnik graščine Lempah pri Mariboru Ehrhard bil v Gradcu judovski sodnik, l. 1478—1490 pa (njegov sin) Bolfenk Lembacher. Od tega je pa razločevati predstojnik judovske občine (Judenmeister), ki je bil jud pa je imel tudi sodno pravico, a so se judje v svojih medsebojnih sporih rajši obračali na krščanskega judovskega sodnika; tako se je oblast judovskega predstojnika-sodnika sčasoma omejila le na upravne in ritualne zadeve, a tudi delokrog judovskega sodnika se je v 15. stoletju precej omejil.

Sedeži judovskih sodišč so bili v večjih prometnih mestih; na Sp. Štajerskem le v Radgoni, v Mariboru in v Ptujju, na štajerska sodišča so se obračali tudi judje na Kranjskem in Koroškem, ker ondaj niso imeli lastnih sodišč (str. 25). Večkrat pa srečavamo tudi celjske grofe kot razsodnike v spornih judovskih zadevah. Razen Maribora, Ptujja in Radgone omenjajo

¹ Puff, Marburg II. str. 70.

² Istotam str. 80.

listine jude še v naslednjih spodnještajerskih krajih: v Celju, kjer je nadvojvoda Rudolf IV. l. 1362 dal v podložništvo celjskima grofoma Ulriku in Hermanu I. bogatega juda Chatschima in njegovo obitelj z vsemi davščinami, v Ormožu, v Slov. Gradcu in Slov. Bistrici. Kako je malo meščanstvo iskalo pri judih denarne pomoči, imamo vzgled na žalskih tržanih; prim. spis dr. Kosa v tej številki Časopisa. Obrestna mera dr. Kosovih vzgledov se vjema z R. pregledom; visoke so bile zlasti zamudne obresti.

V Mariboru so imeli srednjeveški judje svoj oddelek levo od sedanjega dravskega mosta, v ulici Vseh svetnikov, pa v nekdanji Freihausgasse in Schwarzgasse. Tu je bila tudi sinagoga, judovsko kopališče in pokopališče. Po izgonu judov je l. 1501 Bernard Drucker dal iz sinagoge napraviti cerkev Vseh svetnikov¹; zanimivo je, da je tudi v Ljubljani tik sinagoge bila cerkva Vseh svetnikov¹. Zgodovina ljubljanskih judov nam nekoliko pojasni tudi postanek cerkve Sv. Krvi v Gradcu. V obližju te cerkve so graški judje imeli svoj „ghetto“. Ni bilo le slučajno, da je prav v tem oddelku že za časa cesarja Friderika III. okoli l. 1466 nastala kapelica božjega Telesa. Valvasor namreč poroča, da so l. 1496 tri dežele, Štajerska, Koroška in Kranjska v svoji pritožbi zoper jude na cesarja Maksimilijana I. povdarjale med drugim tudi to, da so kristjani morali prestati od judov mnogo zasramovanja in zaničevanja radi Najsvetejšega. Torej se je v Gradcu nalašč ravno v judovskem oddelku postavila (prvotno) kapela, posvečena evharistični skrivnosti.

Iz Štajerskega so bili judje izgnani l. 1496, iz Kranjskega šele leta 1515. Južnoštajerski judje zlasti so se izselili v Trst in v Benečijo, kjer se dandanes zelo razširjena italijansko-židovska obitelj Murgio spominja na svojo nekdanjo domačijo — Maribor. Nekateri potomci l. 1496 izgnanih židovskih obitelji so se l. 1867 priselili nazaj na Štajersko.

Značilno je, da se je izgon izvršil več ali manj proti volji vladarjevi, izsilili so ga in odkupili deželni stanovci in meščanstvo. Z izgonom judov se je pečal štajerski deželni zbor že 27. aprila 1494 v Mariboru in je potem v Gradcu 25. novembra i. l. prišlo do konečnega sklepa, da se cesarju Maksimilijanu I. izplača „odškodnine“ v treh obrokih 38.000 funtov penězov, judje pa „za večne čase“ izženejo iz Štajerske. Na Kranjskem je Ljubljana sama plačala vladarju za izgon judov 4000 tolarjev² ter je je bil izgon istotako že l. 1496 zaukazan, pa se ni izvršil. Že v 13. in v 14. veku so se na Kranjskem kakor na Štajerskem ponavljali pogromi proti judom.

Pisatelj pravi, da je imel izgon judov „važne posledice“ za ostalo prebivalstvo, ki je sedaj moralo nositi davke, ki so jih prej judje plačevali. Toda iz zgodovinskih razmer je razvidno, da teh „posledic“ nihče ni posebno težko čutil, kar kaže že dokaj visoka prostovoljna odkupnina; deželnim stanovom in meščanstvu se je zdelo manjše zlo, nositi davčna bremena, kakor imeti jude v svoji sredi. In s skrbnim očesom so deželni sta-

¹ Zbornik M. Sl. 1906, str. 131.

² Zbornik M. Sl. 1906, str. 132.

novi in meščani pazili vse do l. 1867, da se ne bi kje kak jud naselil v deželo. Ko je Jožef II. dal nekoliko pravic judom, se je takoj vzbudila nejevolja na Kranjskem in na Štajerskem, in ko je pod Napoleonom prišel prvi jud v Ljubljano, so se ga meščani branili na vse kriplje in po odhodu Francozov niso prej mirovali, dokler niso žida odpravili.

Zanimiva je etično-psihološka stran Rosenbergove knjige. S pravo judovsko prožnostjo zna spraviti v ospredje svetlo stran židovstva, temne strani pa pokriti s plaščem raznih izgovorov, sicer je knjiga še dokaj objektivna in stvarna. Delavnost, podjetnost, varčnost, iznajdljivost, žilavost in vstrajnost so gotovo pozitivne lastnosti židovstva, ki se ne smejo podcenjevati, toda celokupno svetovno naziranje kanaitsko-talmudskega judovstva podaje oni sebičnosti, ki tiči več ali manj v nepopolnosti človeški, izraz vtelesenega egoizma in brezozirne gospodovalnosti. Odtod prihaja, da židovstvo koraka vedno v prvih vrstah, kjer gre za gospodarski napredek ali za velike humanitarne ideje slobode in enakopravnosti, a le tako dolgo, dokler je njemu v prid; če se hočejo tudi drugi s tem okoristiti, pa najdejo ravno v židovstvu največjega nasprotnika. Ilustracijo te zgodovinske in filozofične resnice imamo v neposredni sedanjosti. Pod gotovim vidikom lahko kdo pripisuje židovstvu prvo mesto glede patriotičnih zaslug v sedanji vojni, do čim narodi, ki krvavijo na bojiščih, z bolestjo kažejo na vojne oprostitev židov in olajšave ter ogromne dobičke, ki jih je prinesla vojna židovstvu itd. itd.

Fr. Kovačić.

B.

Carinthia. Letnik 107. za 1917 snop. 1—6 v dveh zvezkih, str. 160. Razprave: „Das angebliche Bild der sel. Hema“.

Grof Pettenegg dokazuje, da ni pristna običajna slika bl. Heme, razširjena po Koroškem, Kranjskem, Štajerskem in Hrvaškem, ki predstavlja Hemo kot mlado žensko z visoko, turbanu podobno kapo na glavi z ruto, padajočo čez desno ramo, s tesno života se držečo obleko z neko veržico, ki ji visi čez rame na prsi. Noša na tej sliki je noša hrvaško-ogrske velikašnje iz konca 15. in začetka 16. stoletja, slika pa predstavlja *Beatrico Frankopanko*, hčer *Bernardina Frankopana*, rojeno okoli l. 1475, umrlo l. 1510. *Beatrica* je bila najprej omožena z *Ivanišem*, nezakonskim in edinim sinom kralja *Matjaža Korvina*, po njegovi rani smrti pa je mlada, lepa in silno bogata vdova na željo ogrskega dvora vzela v zakon lahkoživnega mejnega grofa *Jurija Braniborskega* ter je kmalu potem l. 1510 umrla. Slika je utegnila nastati okoli l. 1505. A kako pride do tega, da je slika grofice *Frankopanke* obveljala za sliko bl. Heme? *Beatričin* brat *Krištof* je imel za ženo *Apolonijo*, sestro kardinala in nadškofa solnograškega *Mateja Langa*, ki je bil tudi krški škof. Ta je spraval na Koroško več slik svoje imenitne svakinje *Beatrice*. Pozneje se je pozabilo, koga predstavlja ta slika, ostal je le spomin, da je to „grofica“, in ker na Koroškem ni bilo imenitnejše „grofice“ ko *Hema*, je nekritični čas 17. stoletja spoznal to sliko za bl.

Hemo, zlasti, ker se je takrat začel širiti kult bl. Heme in so potrebovali njenih slik. Nekaterim nabožnim pisateljem se je sicer zdela slika za Hemo nekoliko preposvetna, pa so si hitro pomagali, češ, slika predstavlja Hemo kot nevesto!

V razpravi „Kulturgeschichtliche Studien auf Grund heimischer Altertümer und Denkmäler“ podaja dr. Fr. G. Hann zanimive podatke o izvoru pripovedke o samorogu in legende o sv. Krištofu. Velik vpliv na srednjeveško domišljijo in umetnost je imel „Physiologus“, knjiga o čudovitih lastnostih resničnih in bajeslovnih živali. Ta knjiga je nastala v Aleksandriji v prvi četrtini 2. stoletja. V tej knjigi je tudi govor o lovu na bajeslovnega samoroga, ki pomenja v srednjem veku devištvo Marijino. Novejše raziskave so pa dognale, da ima Physiologova povest o samorogu za podlago indijsko bajko, v kateri se samorog imenuje neki budistični puščavnik, katerega deviška kraljeva hči pripelje na kraljev dvor, da pomaga ljudstvu v hudi suši.

Tudi legenda o orjaku sv. Krištofu izvira iz Vzhoda in sicer iz Male Azije, novejše indološke raziskave so pa istotako našle podlago v zbirki indijskih bajk imenovani Jateka, kjer zlobni orjak s pasjo glavo ugrabi sina budističnega kralja, v katerem se je prikazal duh Budov, ki tako močno vpliva na divjega orjaka, da se spreobrne k budizmu. Tudi Krištof je po legendi bil pagan, katerega je pa Zveličar sam krstil, ko ga je v podobi otroka nesel čez vodo.

Med književnimi poročili je zanimivo obširno poročilo s slikami o knjigi Rudolfa Eggerja: „Frühchristliche Kirchenbauten im südlichen Norikum.“ Pri Sv. Petru v Lesu na mestu rimske Tiburnie je E. odkril starokrščansko baziliko. Okoli l. 472 se omenja tiburnski škof Pavlin, l. 591 se zadnjič omenja Tiburnia in njen škof. Bazilika je bila zunaj rimskega mesta, ob enem pokopališčna cerkev. Stala je pa na ostankih neke rimske hiše. E. sklepa, da je bazilika nastala začetkom 5. stoletja, mozaiki so iz začetka 6., veža s hodniki morda celo iz druge polovice 6. stoletja. Tudi na severni strani znotraj mestnega obzidja je zasledil E. ostanke kršč. cerkve. Nadalje je zasledil kršč. cerkev v razvalinah starega Aguntuma blizu Lienza na Tirolskem. Tudi na Hemini gori blizu Klobasnice je slovenjegraški notar dr. Winkler odkril dve starokrščanski cerkvi in krstilnico, najbrž iz srede 5. stoletja. Tudi v Kanalski dolini je E. zasledil staro-krščansko baziliko ter misli, da je v današnjem kraju Maglern iskati od Pavla Dijakona omenjeno staro Medario ali Meclario.

V Virunu se zato doslej ni našel sled krščanske cerkve, ker so se izkopavanja vršila vedno le v sredini nekdanjega mesta, dočim so krščanske cerkve bile le bolj ob periferiji ali pa zunaj mesta. (To je najbrž vzrok, da se tudi v našem Ptujju doslej ni našel sled krščanske cerkve, dasi je tu bil škofovski sedež.) Ob severnem robu nekdanjega Viruna je E. spoznal tudi ostanke dveh kršč. cerkev.

Kot posebnost pri teh stavbah je E. dognal v tiburnski cerkvi prosto stoječo polkrožno klop za duhovnike, kar je važno za razumevanje drugih tlorisov starokrščanskih cerkev. V 5. in 6. stol. je znotraj Norik cerkveno

popolno organiziran, mati noriških škofij je pa v Ogleju. E. domneva, da je tudi Virunum imel svojega škofa. Egg. knjiga pomenja znaten napredek v poznavanju rimske dobe na sedanjih avstrijskih tleh.

Drugi zvezek Carinthie (sn. 5—6) obsega dve razpravi: 1. Cesar Franc Jožef I. in Koroško od dr. A. Jakscha, 2. razpravo, kdaj so nastale freske v preddvoru krške stolnice od Br. Grimschitza — med ll. 1339—1343.

Carniola l. VIII. (1917) zv. 1—4 (v dveh snopičih) obsega v zgodovinskem delu naslednje razprave: dr. M. Kos razpravlja v 1. in 2. št. natančno o tolminski gastaldiji (mejni grofiji) na podlagi doslej neporabljenega in neznanega urbarja iz l. 1377 v državnem arhivu na Dunaju. Dr. Jos. Mantuani nadaljuje v VII. l. pričeto razpravo in objavo „pasijonske procesije“ v Loku iz l. 1721. Ravnateljstvo državnih rudnikov v Idriji objavlja v nemškem jeziku (v 1. št.) konec daljšega opisa tretje okupacije Idrije po Francozih l. 1809. Splošno zanimanje bo vzbudila obsežna razprava vseučil. prof. dr. R. Nachtigalla (v zv. 3—4, str. 163—191) o toli proslulem Doberdobu. S tehtnimi dijalektološkimi in glasoslovnimi dokazi dokazuje, da to krajevno ime nima nikakšne zveze z dobom ali hrastom, marveč prvotni pomen in oblika Doberdoba je: *Dober dol*. — Graški vseuč. prof. A. Luschin piše (v nemščini) o sporu med kranjskimi deželnimi stanovi in Orijentalско družbo 1722—1723.

Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark l. XV. za 1917 je izšel v enem zvezku za 4 snopiče v obsegu str. 205. Posvečen je ta letnik sedemdesetletnici (1916) dv. svetn. in vseučil. graškega profesorja dr. Joh. Losertha, ki je vzgojil dolgo vrsto mladih moči na zgodovinskem polju ter je s šolskim letom 1916/17 stopil v pokoj.

Zvezek obsega naslednje razprave: Ad. Bauer, *Alexandrien und die Verbreitung christl. Weltchroniken*. Dr. V. v. Geramb, *Ostgermanische Spuren in Steiermark*. Na pičla historična poročila, na krajevna in osebna imena in narodopisne posebnosti, ki bojda na Štajerskem, Koroškem in Tirolskem zlasti v obliki hiš in gospodarskih poslopij kažejo škandinavski značaj, opira G. svojo trditev, da so ob preseljevanju narodov zašli na sedanje Štajersko drobci vzhodnogermanskih plemen, posebej Skiri. Ime njh voditelja Odoakarja se pri nas čudno pogosto ponavlja v Otokarjih. — Pirchegger H., *Beiträge zur Genealogie des steirischen Uradels*, zasleduje rodovnik starodavnih plem. rodovin Gutenberg-Bistrica v Plankenberg. — H. v. Srbik, *Zwei Fälschungen im Dienste städtischer Handels- und Verwaltungspolitik*, potvorbe se tičejo Judenburga. — Dr. V. Thiel, *Zur Verwaltungsgeschichte Innerösterreichs im 16. Jahrhunderte*. — Dr. M. Wutte, *Ein Rangstreit zwischen Ober- und Niederösterreich*, obravnava o sporu radi prednosti med Štajersko in Gornjo Avstrijo, ko so se v 16. stoletju habsburške dežele združile v nove skupine radi lažje obrambe proti turški nevarnosti. Spor se je začel za časa Maksa I. in je dosegel svoj vrhunec leta 1614. — R. Sieger, *Landgerichte und Talschaften in der Ober- und Mittelsteiermark*. Od znanstvene zemljepisne razdelitve in poimenovanja ima ljudstvo mnogokrat raz-

lično poimenovanje in razdelitev za doline, ki tvorijo neko celoto ter služijo za podlago starim deželsko-sodnim okrožjem in včasih tudi župnijam. — Prof. R. F. Kaindl kaže v kratki razpravi na nekaterih vzgledih, kako važno je narodopisje za zgodovinsko vedo. — O „ideji napredka“ v zgodovini razpravlja Matilda Uhlirz. — V članku „die Abkunft der Rumänen“ J. Peisker dokazuje, da so Romunci kot (nekdanj) pastirsko-nomadski narod altajskega pokolenja iz srednje Azije, pa so se od rimskih kolonistov na Balkanu navzeli romanskega jezika in privzeli mnogo slovanskih in grških elementov. Na celem Balkanu gori do Alp ni pedi zemlje, katere bi ne bili obhodili „Vlahi“ t. j. današnji Romunci. Črnogorci, da so le po jeziku Slovani, etnografično pa Romunci, ki so na nekdanj zelenem in šumovitem Lovčenu pasli svoje črede, doli k jadranski obali pa hodili zimovat. — Prim. o tem Ilešičevo poročilo o Kadlečevi knjigi, zgor. str. 113—114.

Letnik XVI. za l. 1918 obsega med drugim obširno razpravo dr. Ant. Steinwenterja o brambnih pripravah štajerskega deželnega zbora zoper Turke in hajduke l. 1605. Iz dolgoveznih pogajanj, posvetov in naredb je razvidno, kako neokretna, kratkovidna, počasna, zanikerna je bila takratna uprava. Vsled nezadostne mejne obrambe so l. 1605 strahovito trpeli tudi naši kraji med Muro in Dravo, Mursko polje je bilo takrat popolnoma požgano in oplenjeno. Steinwenterjeva razprava je le uvod k večjemu delu o turško-hajduškem vpadu l. 1605.

F. K.

* * *

Národopisný Věstník československý. L. XII. 1917. V tem listu se lepo očituje nezlomljiva češka energija. Vojne nadloge in težave ga niso ugnale. Po kakovosti vsebine in po obsegu se drži na višku. V letn. XII nahajamo med drugim te-le zanimive razprave, ki bi naj služile tudi nam v pobudo: L. Niederle razpravlja v obširni razpravi o ralu in plugu. Članek obsega silno bogato gradivo jezikovno, zgodovinsko, arheološko. Najstarejša oblika slovanskega oralnega orodja mu je ralo, klinu podoben nož, ki le od-riva zemljo, a je ne odmeta in ne obrača. Za besedo plug misli, da je germanskega izvora. Članek pojasnjuje slike. — J. Polivka je objavil študijo o znamenju življenja, naznanilu smrti v ljudskih pripovedkah, običajih in praznoverju. Članek se nadaljuje v vseh 4 številkah. Enaka snov bi se tudi pri nas dala prav dobro obdelati. — V. Lesný razpravlja v 1. števu o ciganih na Češkem in Moravskem. — V 1. in 3. števu govori K. Paul o pismu, z neba poslanem s posebnim ozirom na slovanska slovstva.

V 3. števu (str. 267—276) podaja naš rojak dr. Fr. Ilešič pregled o slovenskem narodopisu od l. 1912 (od smrti dr. Štreklja) do leta 1916. Iz poročila dobi človek jasno sliko, kako slabo je ta panoga pri nas obdelana. Nimamo za narodopis posebnega glasila, ne društva, ne muzeja. V kranjskem deželnem muzeju je narodopisni oddelek le privesek poleg starinskih in naravoslovnih zbirk, naše „Zgodovinsko društvo“ je sicer že v pravih vzelo v svoj delokrog tudi narodopis, kaj uspešnega pa ne more

storiti, ker mu primanjkuje strokovnih sodelavcev, denarnih sredstev in prostora za narodopisno zbirko. Opetovano je izdalo poziv in prošnjo, pa je vsikdar zadelo na gluha ušesa. Pač pa je v literarnem oziru precej storilo, kar poročevalec tudi našteva. Svoj čas je „Zg. dr.“ pripravljalo natančno navodilo za opisovanje in zbiranje narodopisnega gradiva, a ker se mu je poročalo, da „Matica“ izda tako navodilo, je opustilo svoj načrt, a potem tudi „Matica“ ni prišla do tega. Najvažnejše, kar v narodopisnem oziru lahko pokažemo Slovenci pred širokim svetom, je kritična izdaja narodnih pesmi. Drugo je raztreseno po raznih listih. Znamenit, a pri nas premalo upoštevan je „Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena“ ki ga izdaje (od l. 1896) jugoslov. akademija v Zagrebu.

Za slovensko narodopisje so doslej v „Zborniku“ objavljeni naslednji prispevki:

Knj. VII.₂: dr. Ilešič, Slovenska Hagada; O dječjim igrama. Križnik K., Smrt, običaji iz Motnika na Kranjskem.

Knj. VIII.₁: Kašpar Križnik, Pripoved o Kristusu in sv. Petru.

Knj. IX.₁: Habjanič V., Frjanovo, narodni običaj na Murskem polju.

Knj. X.₁: Ilešič dr. Fr., Rajska ptica, Zatvorena smrt. Vječni žid, o nošnji štajerskih Slovencev u prošlo doba. Habjanič V., Lan (Mursko polje).

Knj. X.₂: Janžeković Vid, „Jezusa zovejo“.

Knj. XVIII.₂: Dr. Fr. Ilešič, Rajska ptica, o istem predmetu tudi v knj. XX.₂.

V knj. XXI.₁ je od istega pisatelja članek „Izvori i paralele nekih, napose narodnih priča“ (12).

Vsekako moramo to važno panogo zanaprej obdelovati bolj skrbno in sistematično. Svoj narodni in kulturni program moramo spopolniti s pozitivnim delom. Manj strankarskega politikovanja in frazerstva, pa več študij lastnega ljudstva in zemlje! Prav narodopis je tista panoga, kjer lahko vsakdo sodeluje. Razločevati je namreč dvoje: verno zbiranje gradiva pa njega znanstvena obdelava in razlaga. Znanstvenih razprav ni lahko pisati v malenkostnih razmerah na deželi, kjer manjka znanstvenih pomagal in morda potrebnih predstudij. A za zbiranje zadostuje poprečna izobrazba, bistra pamet in zdravi čuti.

F. K.

„*Sirota Ferica*“. O tej snovi je dr. D. Stříbrny objavil studijo v češkem „Časopisu pro moderní filologii a lit.“ (letnik V) ter v njej razpravlja o češki in slovenski obdelavi tega motiva. Stříbrnega razpravo je sedaj razširil J. Horák v „Narodopisnem Věstniku českoslovanském“ (l. XII, 1917, str. 417 sl.). Češka balada o sirotku je bila vseobče znana vsaj že v prvi polovici 18. stoletja. Dandanes je Čehom najbolj znana iz pesnitve K. J. Erbena, ki je z velikim uspehom prepesnjeval narodne motive: „Sirotkovo lůžko“ (Sirotkova posteljca)¹. Umetnik Nik. Aleš je izdelal ciklus risb

¹ V slovenščino preložil jo je v „Novicah“ (1814, št. 14 L. Jeran).

(1889), ki predstavljajo gorje in rešitev sirote. Snov je znana tudi v zapadni Evropi, zlasti pa na škandinavskem severu. Legendo o siroti pozna tudi ves poljski svet in pa Malorusi, pri katerih jo pojejo „lirnyki“, potujoči pevci (poljski „driadi“) verzificiranih legend in drugih duhovnih pesmi; ni torej narodna pesem v ožjem pomenu besede. Češki tip teh pesmi o siroti je bolj baladen, poljsko-maloruski pa bolj legendaren. S severnoslovenskimi pesmimi o siroti primerja Horák tudi jugoslovanske, slovenske in srbohrvatske. V slovenskih pesmih, ki o njih razpravlja poglavito po Štrek-ljevih „Slov. nar. pesmih“ (I. 376 itd.), razločuje tri tipe oziroma (s tradicijo Jeranovega češkega prevoda) štiri: prvi spominja severnih balad, drugi je legendaren, tretji nalikuje češkemu tipu. Srbohrvatska obdelana motiva (gl. „Hrv. nar. pjesme“, ki jih je izdala Matica Hrv., knj. V. odd. 2, zv. 1, str. 59) je samostalna, le motiv isti. In ta splošno človeški motiv je: sila materinske ljubavi; tajnostni odnos med materjo in otrokom traja tudi po smrti dalje; mati tudi v grobu sliši plač svojih otrok in jih čuva, če jih more.

Dr. Fr. Ilešič.

Isdanja Jugoslavenske akademije v Zagrebu. „Monumenta ... Slavorum Meridionalium“ so dospela do 3^č. zvezka in sicer obsega ta zvezek drugi del zbornika „Monumenta Habsburgica“ od l. 1531 do l. 1540 t. j. do smrti Ivana Zapolje. Izdajo je priredil Emilij Laszowski Velikega akademijskega „Rječnika“ hrvatskoga ili srpskoga jezika je l. 1916 izšel 34. zvezek, ki obsega str. 785—960 od besede ne do nepomiraa. S tem zvezkom je končan VII. del „Rječnika“, ki ga sedaj urejuje predsednik akademije dr. T. Maretić.

Prinosi za hrvatski pravno-povjestni Rječnik so dospeli do besede podiči in je l. 1917 izšel VI. zvezek. Spisuje to delo Vladimir Mažuranić.

„Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena“ je l. 1917 izšel 2. zv. 21. knjige, ki obsega naslednje prinosne: M. Medić, Gatanje (vedeževanje) u pleće i u koblicu (trbušna kost pri kokoši), Kotarski Jos., Narodni život i običaji v Loboru (nadaljevanje); Vasilev Dimitr., Selo Turški Izvor (na Bolgarskem); Strohal Rud., „Prilike“ (vzgledi) iz stare hrvatske glagolske knjige. Grujić R., Plemenski rječnik ličko-krbavske županije.

F. K.

„Rad“, knj. 214 histor.-filolog. razreda obsega na prvem mestu (str. 1—111) nadaljevanje:

Fanceva Fr. dr., Jezik hrvatskih protestantskih pisaca XVI. vijeka. Prilog historičkoj gramatici jezika hrvatskoga ili srpskoga. (Tudi v ponatisu.) — Fancev tu analizira jezik Trubarjevih hrvatsko-srbskih vrstnikov ter nam podaja o tem celotno študijo, kakoršne dosle o slovenskih protestantskih pisateljih nimamo. Študije Fanceva še v toliko niso zaključene, da misli svoji analizi jezika dodati še primerjanje tega jezika z raznimi vzorci, ki so jih rabili protestantski pisatelji; s takim primerjanjem

se bo pač najbolj pojasnila sintaksa. — Naš zgodovinski in narodopisni „Časopis“ najbolj zanima „Edna kratka summa nikih prodik od tlče i od čarnice“, (1563), ki jo je avtor odtisnil na koncu svoje študije, in sicer po edinem dosle znanem primerku te pridige, nahajajočem se v kr. državni knjižnici v Draždanah. Ta pridiga o toči in čarovnicah je prevod iz nemščine, ki so ga priredili Juri Jurišič, Anton Dalmatin in Stjepan Istrijan (Konzul) „s hrvatskimi črkami“. Ona leta je često pobila toča in ljudje so govorili¹, „da je gospodin Bog savsima umrl“ ali da „tlča ne pride od gospodina Boga nego da je od čarnice skuhana i pripravljena“, zato so vpili na čarovnice, „da se sa vsimi mukami muče i sažgu“; neki so pa tudi „tomu čistomu svetovomu Evangeliju (ki ini lažuci imenuju novi nauk) uzrok dali, kako da bi Evanjski nauk ovoj i vsim drugim nesričam na zemlji edini najpoglavitiji uzrok bil“, češ, da popi lutrobe vere ne mašujejo, ne zapovedujejo prav za prav praznike praznovati, Devico Marijo in druge svetnike na pomoč klicati, ne na proščenja hoditi in da cerkveni zvonarji za neviht niso zvonili „na oblake“ itd. Pridiga na to razlaga, da čarovnice nimajo nikake moči. „Ako sam vrag nima (proti Bogu) nikake moči in nič ue more, kaj bi potem hoteli premoči njegovi posli in sluge, ki njemu (tako rekoč) za njim nosijo mesarski nožič, t. j. vedeževalke, zaklinjevalci in čarovnice“. Zato naj sodniki pazijo in ne verjamejo klevetam, ki se širijo o čarovnicah; sploh pa da je bolje, tisoč krivih pustiti svobodnih nego enega samega nedolžnega obsoditi in umoriti.

Pridiga je bila sicer sestavljena za nemške Würtemberžane, a jugoslovanski pisatelji je brez vzroka niso prevedli na naš jezik; zato smemo v njej videti tudi sliko naših takratnih razmer. Dr. Fr. Ilešič.

V „Ljetopisu“ zv. 31. II. so med drugim trije

Ilešičevi članki. V prvem člančiču obravnava koren „včd-“ kot partikulo s posebnim ozirom na narečje Ilešičevega rojstnega kraja. Drugi člančič: Ilirac Josip Drobnič? nas ne zadovolji, ker nam ne pove ničesar točnega. Pitatej je to že sam občutil in dodal naslovu vprašaj. O isti stvari poroča pisatelj tudi v našem „Časopisu“ 1917, str. 97 in 98. Najzanimivejši in tudi najobširnejši je tretji članek: „Četiri priloga istoriji našeg preporoda“. Ilešič objavlja in tolmači najprej pismo, katerega je pisal duhovnik Lovro Pintar sicer neznanemu tovarišu Jakobu v Gorico. Pismo nam pojasni postanek „Slavo-ilirskega društva“ v ljubljanskem bogoslovju. Drugo pismo, pismo Matije Valjavca profesorju Metelku v Ljubljano, nam kaže prav značilno odnošaj Metelka do njegovih učencev. V tretjem oddelku razpravlja Ilešič o bilježnici neznanega mariborskega dijaka iz l. 1861. Posebno zanimivi pa sta danes, ob 100letnici Trstenjakovega rojstva, Trstenjakovi pismi iz l. 1886 in 1887. ljubljanskemu odvetniku dr. Danilu Majaronu, ki ju Ilešič priobčuje na četrtem mestu. P. St.

¹ Pravopis tu izpreminjam.

Črtice.

† **Jireček dr. Jos. Konstantin**, profesor na dunajskem vseučilišču je umrl na srčni kapi dne 10. januarija 1918. Bil je eden najboljših zgodovinarjev avstrijskih novejšega časa. Zlasti je izvrstno poznaval zgodovino in narodnostne razmere balkanskega polotoka. Konstantin Jireček se je narodil na Dunaju 24. julija l. 1854. Oče mu je bil zaslužni češki pisatelj Josip Jireček, ki se je že l. 1849 priselil na Dunaj ter je l. 1871 v Hohenwartovem kabinetu bil kratko časa učni minister. Mati Konstantinova je bila Božena, hči slavnega Šafařika. Že za rana se je mladi Jireček pečal z jezikom in zgodovino bolgarskega naroda, ko je še Bolgarija stenjala pod turškim jarmom ter je že l. 1872 izdal v francoskem jeziku spis: »Bibliographie de la littérature bulgare moderne 1860—1870. Letu 1876 je izšla njegova znamenita, še dandanes dobra Zgodovina Bolgarov istočasno v češkem in nemškem jeziku in kmalu potem v ruskem, bolgarskem in madžarskem. Od novembra 1879 do septembra 1884 je bil v službi mlade kneževine bolgarske kot glavni tajnik v učnem ministerstvu, leta 1881—1882 je bil celo minister, potem predsednik učnega sveta ter si je pridobil znatnih zaslug z organizacijo bolgarskega šolstva, muzeja in knjižnice. To priliko je dobro izrabil v znanstvene svrhe ter opetovano prepotoval vso Bolgarijo in takratno Vzhodno Rumelijo. Iz Bolgarije je šel v Prago ter postal na ondotnem češkem vseučilišču profesor občne zgodovine, l. 1893 pa je bil poklican na Dunaj kot profesor slavistike, vendar se je sam smatral vedno za zgodovinarja. Svoje potovanje je opisal v krasni češki knjigi »Cesty po Bulharsku«. L. 1891 je izšla njegova znamenita knjiga »Das Fürstenthum Bulgarien« (s slikami). A ne samo z Bolgari, tudi z drugimi balkanskimi narodi se je intenzivno pečal. L. 1877 je izdal v nemškem jeziku razpravo o vojni cesti od Belgrada do Carigrada in o balkanskih prelazih, l. 1879 pa o trgovskih cestah in rudnikih v Srbiji in Bosni v srednjem veku. V kr. češkem učenem društvu je leta 1879 izdal spis »Die Wlachen und Mavrowlachen«. L. 1892 so v Belgradu izšli iz njegovega peresa »Spomenici srpski«.

L. 1902 je pri dunajski ces. akademiji objavil spis »Die Romanen in den Städten Dalmatiens«. L. 1911 je izšel v Gothi I. zvezek njegove srbske zgodovine — Geschichte der Serben do l. 1371, o kateri je v našem »Časopisu« poročal dr. Murko l. 1911 str. 94—98. L. 1912 in 1914 pa je zopet pri dunajski akademiji izdal kulturnozgodovinski razpravi o državi in družbi v sredovečni Srbiji, o čemur je istotako obširno poročal dr. Murko v »Časopisu« (l. 1915, snop. 2, str. 123—153). Bil je učenjak svetovnega slovesa, član mnogih znanstvenih akademij in društev, pisal je v raznih slovanskih in v vseh večjih evropskih jezikih, svojega češkega prepričanja pa ni nikdar zatajil. Učencem je bil vzor-učitelj. F. K.

Praznoverne navade ob suši. Krvava sila marsikaj izvabi na dan, kar je v rednih razmerah potišnjeno v ozadje. Tako je lanska huda suša ljudi napotila, da so si poskušali pomagati celo s praznovernimi, izdavana pozabljenimi sredstvi. Pisec podaje tu le črtico iz Murskega polja; morda so drugod »klicali dež« na drug način. Naj cenjeni čitatelji o tem poročajo.

Na Murskem polju sem zasledil dvoje praznovernih sredstev za dež ob suši: 1. Da dež gre, treba postaviti pluge v mlako. 2. Kuriti na vodi. To se zgodi tako: V »korbüljo« (košaro) brez dna se naloži šibje in zažge ter pusti plavati po Muri. Kako dolgo se vidi ogenj, tako dolgo treba moliti. Ta posel morajo opraviti dekleta ter morajo tudi tje in nazaj grede moliti, pa nič drugo govoriti.

V svojem jedru utegne ta praznoverni običaj segati celo v paganske čase.

V »Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena« zv. 6. čitamo na str. 296 — povse drugo sredstvo iz Hercegovine, kako se voda ob suši izvabi iz zemlje za ljudi in živino. Izpuliti treba dve dlaki, eno iz glave (las), drugo iz trepalnic, a nobena ne sme biti pretrgana. Treba jih trdno zvezati med seboj, pa jih zakopati v malo jamico. Potem treba nekaj govoriti, kar k temu sodi, pa vrelec naenkrat privre na dan za 24 ur, potem se na enak način izvabi drug vrelec. Toda to besedilo,

pravi poročilo, se je dandanes pozabilo. Stari so si s tem pomagali v hudi suši, ker so vedeli, kaj je treba govoriti.

F. K.

Narodopisna izložba in narodopisni muzej v Zagrebu. „Braća hrvatskoga Zmaja“ mislijo, za 1000letnico hrvatskega kraljestva (1925) prirediti veliko narodopisno razstavo in otvoriti hrvatski narodopisni muzej. Načelnik etnografske sekcije dr. Velimir Deželić je predlagal, naj bi se muzej gradil v velikem obsegu in naj bi obstal razen iz ene centralne zgradbe iz kmetskih hiš, tipičnih za razne pokrajine naroda; s tem bi se, ker niti bizantinski slog ne odgovarja povsem našemu bistvu, že v zgradbah kazal narodopisni značaj našega naroda; tudi bi se na ta način najlaže zmogli stroški; poedini okraj (ali njih več skupaj) bi si namreč sami zgradili svojo hišo.

Dr. Fr. Ilešič.

Društveni glasnik.

1. Odborove seje in občni zbor.

V 14. odborovi seji dne 3. julija 1917 je poročal urednik »Časopisa« o težavah v tiskarni vsled pomanjkanja tehničnega osebja. Odbor pritrdi urednikovemu predlogu, da se letnik XIII. »Časopisa« zaključi s sedmo polo, ker bi se sicer izdaja lista zavlekla na nedoločen čas. Priposlani zgodovinski rokopis se izroči v recenzijo. Prof. Kovačič poroča o kmetskem muzeju v benediktinskem samostanu v Št. Lambertu ter o novem narodopisnem muzeju v Gradcu. Radi pomanjkanja primernih prostorov odbor ni mogel ukreniti kaj konkretnega glede spodnještajerskega narodopisnega muzeja.

Sklene se, da se honorar sotrudnikov za sedaj izplačuje po starem ključu iz l. 1905, izjemoma pa za razprave 40 K od tiskane pole. Konečna rešitev se pa prepusti novemu odboru, ki se naj voli v jeseni ter v ta namen skliče občni zbor. Natančnejša določitev se prepusti predsedništvu.

Dovoli se za knjižnico naročiti razne publikacije, g. dv. svetu. Dav. Bedjaniču se pa izreče zahvala za podarjene knjige.

Dne 21. oktobra 1917 sklicana odborova seja ni bila sklepčna, zato se je vršila le seja literarnega odseka in pa neobvezno posvetovanje. Sprejmejo se predloženi spisi za »Časopis«, eden pa odkloni.

K proslavi 50letnice Jugoslovanske akademije v Zagrebu sta v imenu društva podpredsednik (za odsotnega predsednika) in tajnik poslala pismo čestitko.¹

Dne 11. novembra i. l. ob 3. uri popoldne se je vršil XII. redni občni zbor v ravnateljski posvetovalnici mariborske posojilnice v Narodnem domu, ki je bil ob enem slavnostna seja v spomin 100letnice Trstenjakovega rojstva. Predsednik g. dr. Turner pozdravi navzoče ude ter opozori, da danes »Zg. dr.« prvič javno zboruje pod vladno cesarja Karola I. V imenu društva izrazi vdanost mlademu cesarju ter iskreno željo, da bi novi vladar mogel vresničiti svoje blage in plemenite načrte v blagor narodom in državi. Zborovalci nagovor stoje poslušajo ter zakličejo cesarju trikratni slava.

Z ozirom na težavne razmere vojnega časa se je proslava stoletnice Trstenjakovega rojstva morala prirediti le v ozkem okviru. »Matica Slovenska« je doposlala »Zg. dr.« povodom te prireditve naslednje pismo:

Ljubljana, dne 8. novembra 1917.

Štev. 394.

Slavno Zgodovinsko društvo

v Mariboru.

Hvala Vam lepa za vabilo na Vaš občni zbor dne 11. t. m. in ž njim združeno slavnostno sejo v spomin stoletnice Davorin Trstenjakovega rojstva.

Rad bi se bil sam udeležil zborovanja, ne le, da pozdravim v imenu Slovenske Matice zborujoče bratsko društvo, nego tudi da prisostvujem v nje ime slavljū na čast duševnega narodnega prvoboritelja. Ker se pa zaradi prometnih neprilik zastopnik našega društva žal ne more udeležiti Vašega zborovanja, prejmite tem pótēm »Slovenske Matice« prisrčne pozdrave in zagotovilo, da se tudi ona hvaležno spominja neumorno de-

¹ Objavljena v Ljetopisu Jugosl. akademije 32. I.

lavnega znanstvenika in pisatelja, ki je vse žive dni s svojega duha izredno silo verno služil ljubljenu svojemu narodu in njega duševnemu prerojenju s pomočjo prosvete.

Z odličnim spoštovanjem

I. podpredsednik Slovenske Matice:

L. s,

Peter vitez Grasselli.

Na to predava prof. Fr. Kovačič o Davorinu Trstenjaku s posebnim ozirom na njegovo historično delovanje. Občni zbor pritrди soglasno nasvetu predavatelja, naj se v spomin 100letnice Trstenjakovega rojstva ustanovi »Trstenjakov sklad« v podporo mladih zgodovinarjev in izdajanje zgodovinskih virov.

Po končanem predavanju poroča tajnik o društvenem delovanju sploh in o poslovanju sedanjega odbora, ki je bil voljen l. 1912 ter mu je poslovna doba potekla že koncem l. 1915. L. 1913 se je še vršil redni letni občni zbor v Št. Plju v Slov. goricah, vsled izrednih vojnih razmer pa l. 1914, 1915 in 1916 javno zborovanje sploh ni bilo mogoče, zato je stari odbor vodil društvene posle naprej.

Udov je l. 1912 imelo društvo 338, sedaj 371, dasi jih je v teh letih nenavadno veliko pomrlo in nekaj tudi padlo na bojišču, kakor je bilo že objavljeno v »Časopisu«. Naše društvo je bilo med prvimi, ki je sprožilo misel in izdalo poziv za vojni muzej, žal, da je bil odziv zelo slab. Sploh je muzejsko vprašanje za društvo najhujše breme, zlasti je med vojno muzejska zbirka vsled nastanitve vojaštva v takem stanu, da ni za javnost. Naroča se novemu odboru, naj na vsak način skuša rešiti velekulturno vprašanje narodnega muzeja štajerskih Slovencev. V imenu odsotnega blagajnika poda tajnik pregled denarnega stanja v zadnjih letih, kar je že bilo objavljeno v letnih računih in je razvidno iz naslednjega računa za l. 1917.

Na to se vrši volitev novega odbora. Povdarja se, da treba vpoštevati sedanje težavne prometne zveze ter voliti odbornike, katerim je mogoče in kateri so voljni prihajati k se-

jam, ker zadnja leta so bile redke odborove seje komaj sklepčne ali pa sploh ne. V zmislu § 8 t. a) društvenih pravil voli občni zbor neposredno predsednika. Izvoli se z vzklikom enoglasno dosedanji velezaslužni predsednik g. dr. P. Turner. V odbor se izvolijo gg.: ravnatelja H. Schreiner in dr. Josip Tominšek, prof. dr. A. Medved, dr. R. Pipuš, prof. J. Vreže, prof. M. Pirc, prof. Fr. Kovačič, dež. odbornik dr. Karol Verstovšek, prof. dr. M. Slavič in prof. dr. P. Strmšek. Za namestnike se izvolijo: prof. Fr. Voglar, avskultant N. Vrabl in prof. G. Majcen. Za pregledovalca računov pa dr. A. Jerovšek in prof. G. Majcen.

Neposredno za občnim zborom se je vršila prva odborova seja, v kateri se je novi odbor tako-le konstituiral: podpredsednik prof. dr. A. Medved, tajnik prof. dr. P. Strmšek, blagajnik dr. R. Pipuš, knjižničar in arhivar prof. Fr. Kovačič, ki se ob enem izvoli za urednika »Časopisu«. Sklene se, v zmislu § 9. društ. pravil vabiti k odborovim sejам v važnejših zadevah tudi strokovnjake in posvetovalce izven odbora.

Druga odborova seja se je vršila 16. decembra 1917. Odborijo se zapisniki zadnjih sej. Sklene se, vložiti prošnjo na štajerski deželni odbor za podporo. Urednik poroča, da so rokopisi za »Časopis« že skoraj vsi pripravljeni, a delo v tiskarni napreduje zelo počasi, ker manjka delavcev in vmes še mestna plinarna ne more dajati plina. Z ozirom na silno druginjo tiskarskega materiala se sklene, da se na zahtevo daje brezplačno le po 12 ponatisov sotrudnikom »Časopisa«. Iz istega razloga se mora »Časopis« skrócić za polovico obsega, ki ga je imel v mirnih časih, ker se udnina ne more zvišati brez spremembe društvenih pravil. Z ozirom na silno druginjo in ker je nekaterih letnikov »Časopisa« le še malo na razpolago, se prekličče sklep odborove seje z dne 24. sušca 1914 o popustu pri naročevanju starejših letnikov »Časopisa« ter sklene, da se zana-prej daje le 20% pri naročilih vseh dosedanjih letnikov.

Za ustanovitev Trstenjakovega sklada se izvolita dva poročevalca, ki naj sestavita statut in oklic do prihodnje seje. Sprejme se tudi načrt, kako se naj zbira statistični material o

vojnih izgubah štajerskih Slovencev. Sprejmejo se trije novi udje.

Tretja odborova seja se je vršila 13. januarija. G. predsedniku se izreče iskrena zahvala za velikodušno darilo 500 K, ki ga je naklonil društvu. Blagajnik dr. Pipuš predloži račun za l. 1917, ki se odobri in blagajniku izreče zahvala.

Račun se glasi:

Pregled računov za leto 1917.

A. Prejemki:

	K	K
1. prebitok koncem leta 1916	792·08	
2. članarina, plačana za a) predidoča leta	K 382·—	
b) leto 1917	» 701·60	
c) naprej	» 60·—	1143·60
3. podpore a) denarnih zavodov	» 415·—	
b) drugih podpornikov	» 30·80	445·80
4. za prodane tiskovine (knjige in »Časopis«)		164·17
5. razni prejemki, vštrevši prehodne zneske		144·03
skupaj	K 2689·68	

B. Izdatki:

1. račun knjižnice (najemnina, nakupi)		173·62
2. račun muzeja (najemnina, zavarovanje)		135·20
3. pisateljske nagrade (pisateljska in urednikova nagrada) za 13. letnik »Časopisa«		294·—
4. za tisk in vezanje »Časopisa« in knjig		589·79
5. razni izdatki, vštrevši prehodne zneske		159·06
skupaj	2689·68	1351·67
po odbitku izdatkov	1351·67	
ostane prebitka	1338·01	

društvo v Slivnici. 7. August Sparl, korvikar v Mariboru. 8. Jos. Čížek, dekan v Jarenini. 9. Andrej Fišer, župnik v Ribnici na Poh. 10. Janez Medvešek, župnik v Tinjah. 11. Martin Medved, župnik v Laporju. 12. Šola v Rušah. 13. Fran Šegula, kaplan pri Sv. Magdalenii v Mariboru. 14. Niko Vrabl, c. kr. avskultant v Mariboru. 15. Jos. Širec, trgovec v Mariboru. 16. Rudolf Mencin, učitelj pri Sv. Petru pri Mariboru. 17. Dr. Ivan Jančič, župnik pri Sv. Petru v Sav. dolini. 18. Mira Jankovič, nadučiteljica pri Sv. Martinu na Pohorju. 19. Anton Ravšl, župnik v Cirkovcah. 20. Andr. Klobasa, kapelan pri Sv. Jakobu v Slov. gor. 21. Dr. Anton Breznik, profesor v Št. Vidu pri Ljubljani. 22. Alojz Drevenšek, c. kr. poročnik. 23. Zmago Bregant, c. kr. poročnik v Grahovici v Slavoniji. 24. Valentin Mikuš, župnik v Št. Jurju ob južni žel. 25. Peter Pavlič, kapelan v Hočah. 26. Gašpar Zrnko, župnik v Puščavi. 27. Planinsko društvo v Rušah. 28. Dr. Fran Mohorič, c. kr. sodnik v Ljubljani. 29. Jan. Vrbanjščak, kapelan pri Vel. nedelji. 30. Fr. Voglar, c. kr. profesor v Mariboru. 31. Cistercijska knjižnica v Zatični. 32. Josip Švigelj, župnik v Polici pri Višnji gori. 33. Dr. Janko Šanda, duhovnik v pok. v Rogatcu. 34. Ivan Rejec, župnik, Sv. Križ-Cesta. 35. Fran Zacherl, učitelj v Ljutomeru. 36. Henrik Bregant, nadučitelj na Keblju.

3. Umrli udje.

Trstenjak Anton, kontrolor mestne hranilnice v Ljubljani.

Poziv za Davorin Trstenjakov sklad.

Na občnem zboru Zgodovinskega društva v Mariboru, dne 11. novembra 1917, je predaval društveni tajnik g. prof. dr. Kovačič o znamenitem slovenskem zgodovinarju, Davorinu Trstenjaku, v spomin stoletnice njegovega rojstva. Koncem jedrnatega predavanja je sprožil govornik misel, da naj ustanovi Zgodovinsko društvo v proslavo tega odličnega rojaka poseben „Davorin Trstenjakov sklad“ v povzdigo zbiranja zgodovinskega gradiva in podporo znanstvenega naraščaja na zgodovinskem polju. Občni zbor je pritrdil z velikim navdušenjem soglasno temu predlogu in danes je Zgodovinsko društvo na delu, da izvede ta važni sklep.

Mnogo je še neodkritih virov naše zgodovine v časovnem, krajevnem, političnem in kulturnem oziru.

Davorin Trstenjak je pisal že leta 1881. v „Kresu“: „Ako hočemo kdaj temeljito zgodovino Slovencev spisati, treba je preje, da se vsestransko obdelajo posebne partije domače zgodovine... Brez znanstvene literature nikdar ne dosežemo veljavnosti pri drugih izobraženih narodih.“

Zgodovina naroda je njegova moč. In mi Slovenci smo in hočemo ostati v tem znamenju močni.

Vsled denarnih težkoč si pomaga Zgodovinsko društvo s hudo silo iz leta v leto in le požrtvovalnemu duhu nesebičnih sotrudnikov se je zahvaliti, da stojijo danes naši uspehi še na tako visokem stališču.

Zgodovinsko društvo bi pa kljub vsem dosedanjim zaprekam rado še razširilo svoj delokrog. Zato hoče pridobivati novih čilih delavcev in ž njimi popolnjevati in nadaljevati stavbo zgodovinskega znanstva, ki jo je začel Davorin Trstenjak.

Tako nam ne bo le dana prilika in možnost z raziskovanjem arhivov napolnjevati zakladnico gradiva za slovensko zgodovino, ampak si bomo obenem tudi vzgajali dobre zgodovinarje izmed vseučiliščenikov, ki so se posvetili tej vedi. Zgodovinsko društvo bo podpiralo na poti za dosego svojega namena v prvi vrsti mlade zgodovinarje in bo tudi v tem hodilo za Trstenjakom, ki je imel največje veselje, kadar se mu je posrečilo pridobiti za književno delo kak mlad talent.

Da pa dosežemo nameravani in zaželjeni cilj, potrebujemo vsestranskega zanimanja in naklonjenosti, v prvi vrsti pa **izdatne denarne pomoči.**

Zato kličemo danes vas slovenske može in slovenske žene, da prispevate po možnosti k „Davorin Trstenjakovemu skladu“; z ustanovitvijo tega sklada nam bo mogoče izpopolnjevati dokumente naše preteklosti.

Radi važnosti, ki jo bo imel v zgodovinskem oziru Davorin Trstenjakov sklad, smo prepričani, da dobi naš poziv obilo odmeva v vseh zavednih slovenskih srcih in da naraste sklad do višine, ki bo nam vsem v ponos.

Prispevke je pošiljati „Zgodovinskemu društvu“ v Mariboru s pristavkom „za Trstenjakov sklad.“ Po višini poslanega prispevka postane darovalec:

Skladov pokrovitelj,	če plača najmanj	200 kron,
„ ustanovnik,	„ „ „	100 „
„ dobrotnik,	„ „ „	10 „
„ podpornik,	„ „ „	manj ko 10 „

„Zgodovinsko društvo“ bo imena vseh darovalcev objavljalo v „Časopisu“ in drugih listih.

V času, ko bijejo bojna kopita tla in telesa vse Evrope, v času, ko moli vsaka ponižna kočica slovenska in vsaka slovensku bela hiša rožni venec svoje trnjeve zgodovine, v času, ko pričajo slovenski možje in fantje z drago krejjo vsemu svetu o naši življenjski moči, v času, ko se svita tudi nam Slovencem veliko, zlato in svetlo solnce resnice in pravice – v tem času je najvišja narodna dolžnost nas vseh, ki živimo in čutimo za svoj dom in rod, pokazati, da kaj veljamo!

Iščimo in najdemo se torej v svoji temni in tožni preteklosti in sedanosti za svetlo in sveto bodočnost in dokažimo, da imamo tudi mi na podlagi nepristranske časovne logike in njenih jeklenih paragrafov isto pravico do samozavesti, kakor drugi narodi, in da smo tudi mi v lastni zgodovini in kulturi dosti stari in močni, da kot enakovredni stojimo v vrstah kulturnih narodov.

Na pomoč tedaj „Davorin Trstenjakovemu skladu“ in na delo zanj, Slovenci in Slovenke, ki ljubite svoj čvrsti, pošteni narod in se ga zavedate!

S tem postavimo našemu Davorinu Trstenjaku najlepši in najtrajnejši spomenik, svojemu narodu pa zagotovimo večno in neizpodbitno mesto v svetovni zgodovini.

Maribor, meseca januarja 1918.

Dr. P. Turner l. r.
društ. predsednik.

Dr. P. Strmšek l. r.
društ. tajnik.

Dr. Anton Medved l. r.
podpredsednik.

Dr. R. Pipuš l. r.
blagajnik

Dr. Jos. Tominšek l. r.

Henrik Schreiner l. r.

Dr. Fr. Kovačič l. r.
urednik „Časopisa“.

Prof. Mat. Pirc l. r.

Ivan Vreže l. r.

Dr. K. Verstovšek l. r.

Dr. Mat. Slavič l. r.

Knjižno naznanilo.

V zalogi „Zgodovinskega društva“ se dobe:

»Časopis« I—XIV. Kdor naroči najmanj pet letnikov skupaj, dobi 20 % popusta. Letnika XIII. in XIV. se dobivata le za celo udnino K 5.—.

Zgodovinska knjižnica I. oddel., I. zv.: Krajevne kronike. Cena po pošti 23 vin.

Zgodovinska knjižnica, II. oddel.: Prazgodovinske izkopine. Cena po pošti 45 vin.

Janežičeva Slovnica. Spisal Gabrijel Majcen k pedesetletnici „Slovenske slovnice“ Antona Janežiča. 20 vin., s poštnino 25 vin.

Zgodovina Jarenine v Slov. gor. Spisal G. Majcen. Cena 30 vin., po pošti 35 vin.

Dr. Matija Prelog. Spisal dr. Karol Verstovšek. Cena 20 vin., po pošti 25 vin.

Fr. Kovačič: **Trg Središče**. Krajepis in zgodovina. Broš. s pošto K 5'60, v plat. vez. po pošti K 6'80.

Fr. Kovačič: **Nadžupnija Sv. Krlža** pri Rogaški Slatini. Broš. po pošti K 1'50.

Fr. Kovačič: **Dominikanski samostan v Ptuju**. Zv. I—II. Cena obema K 1'20, po pošti K 1'40.

Kühar Štėvan: **Narodno blago vogrskij Slovincov**. C. K 0'30, po pošti K 0'35.

Za vojni muzej.

„Zgodovinsko društvo“ je bilo med prvimi, ki so sprožili misel vojnih muzejev v spomin sedanje svetovno-zgodovinske vojne. Čehi, Madžari, Nemci, Poljaki že imajo lepe zbirke, štajerski Slovenci ne smemo zaostati, saj v tej vojni trpimo razmeroma več kakor marsikdo drugi. Ponavljamo torej poziv, da rojaki v civilu in vojni suknji pošiljajo predmete za naš vojni muzej. Sprejema se sploh vse, kar se nanaša na vojno, kolikor je oblastveno dovoljeno, zlasti: 1. bojni predmeti, izstrelki, orožje, obleka, risbe strelskih jarkov, od lastnih vojakov ali od sovražnika zavrženi ali izgubljeni predmeti (n. pr. dobili smo že dve zanimivi palici, s katerima si je ranjenec pomagal na obvezališče, vzorce raztrganega obutala avstrijske in srbske armade iz prve vojne zime, ki govorijo več kakor vsi opisi o vojnem trpljenju), posnetki (n. pr. aeroplani iz papirja ali podmorski čolni), vojna odlikovanja. 2. Narodopisni predmeti: podobice, križci, medalje, dopisnice, vojaške pesmi, razna znamenja. 3. Tiskovine: razglednice, oblastveni razglasi zastran vojne ali prehrane, knjige, pripovedne ali poučne v kateremkoli jeziku; marsikomu delajo te „vojne knjige“ doma napotje, naj jih pošlje za našo knjižnico. Pri vsakem predmetu se naj pripiše ime darovatelja, kraj in čas. Vse to se naj pošilja na „Zgodovinsko društvo“ v Mariboru, Koroška cesta 10. Osebnost se lahko oddajo predmeti tudi v Cirilovi tiskarni, ki jih iz prijaznosti izroči društvu.

Odbor »Zgod. društva«.

Upravniška prošnja.

Mnogo cenjenih udov je še na dolgu udnino za več let. Tej številki so priložene položnice, in prosimo, da se čim prej dopošlje udnina za l. 1918, posebno pa za prejšnja leta. Če bi pomotoma kdo dobil položnico, ki je že plačal za 1918, naj oprosti. O svojem vplačilu bo znanprej vsak ud dobil potrdilo in obvestilo, za kateri čas se mu je poslan znesek vračunal. Tako želimo enkrat spraviti v red vplačevanje udnine.

Prosimo tudi, da se nam naznani vsaka sprememba naslova.

Upravništvo »Časopisa«.

